परोपकाराय सताम् विभूतय

श्रीअभयदेवसूरिशिष्यरत्नश्री
हेमचंद्रसूरिविरचितम्

श्री पुष्पमाळा-प्रकरणम्.

शांतमूर्तिमुनिराजश्रीवृद्धिचंद्रशिष्य
मुनिश्रीकर्पूरविजयकृत
सरलव्याख्यासमेतम्

સ્વધર્મી ભાઈઓ બ્હેનોને વાંચવા
ભણવા નિમિત્તે

'શ્રી કચ્છ-જખૌનિવાસી શા કરમશી જીવ-
રાજની સુપુત્રી ભચીબાઈ તરફથી ભેટ.'

છપાવી પ્રસિદ્ધ કર્તા

વેણીચંદ સુરચંદ શાહ-મ્હેસાણા

શ્રી જૈન શ્રેયસ્કર મંડળના સેક્રેટરી-

અમદાવાદ

શ્રી સત્ય પ્રકાશ પ્રીન્ટીંગ પ્રેસમાં શા. નેમચંદ નહાનચંદ
તથા બ્રાભાઈ વાડીભાઈ ગોપાળજીએ છાપ્યું

સંવત્ ૧૯૬૭ વીર સંવત્ ૨૪૩૭ સને ૧૯૧૧

સૂચના.

પુસ્તકને જેમ તેમ જ્યાં ત્યાં રખડતું મૂકવું નહિ,
અશુદ્ધ હાથે પુસ્તકને અડકવું નહિ, તેમજ
ઉઘાડે મૂખે પુસ્તક વાંચવું નહિ.

त्रिसंध्यं देवार्चाम् विरचय चयं प्रापय यशः,
श्रियः पात्रे वापं जनय नयमार्गम् नय मनः;
स्मरक्रोधाद्यारीन् दलय कलय प्राणिषु दयाम्,
जिनोक्तं सिद्धान्तं श्रुणु वृणु जवान्मुक्तिकमलाम्.

सिंदूर प्रकर

અર્થ—ત્રિકાળ દેવ પૂજન કર, યશને વૃદ્ધિ પમાડ, સુપાત્રમાં લક્ષ્મીની વાવણી કર, ન્યાયમાર્ગે મનને દોરી જા; કામ, ક્રોધ આદિ ભાવ શત્રુનું દલન કર, પ્રાણીઓ ઉપર દયા કર, જીનેશ્વર ભાષિત સિદ્ધાન્ત (શાસ્ત્ર)નું શ્રવણકર અને મોક્ષ લક્ષ્મીને જલદી વર !

ૐ

ભૂમિકા

પ્રિય વાચનાર !

સત્પુરૂષોનુ જીવન સ્વપરના કલ્યાણઅર્થેજ હોય છે જેમના વિશાળ, ઉચ્ચ અને દયાથી ઉભરાતા હૃદયોમાથી નિરંતર ગગા સિંધુના બળવાન ધોધ જેવા-અમૃતમય ઝરણાઓ પ્રવાહની માફક વહ્યા કરે છે, અને ત્રિવિધ તાપથી પીડા પામતા જગત જન્તુઓને અને કધા શાન્તિકારક નિવડે છે કોઈ કોઇ કાળે અને કોઇ કોઇ ક્ષેત્રે એ અમૃતમય ઝરણાંઓએ જેલમજેલ કરી અનેક હૃદયોના ભયકર તાપને સદાને માટે હોલવ્યા છે અને હોલવે છે એવા ઝરણાઓના સગ્રહરૂપ સમુદ્ર જેવા અસખ્ય ગ્રથો પૂર્વના મહાત્માઓની વિભૂતિને જાહેર કરતા હજુ પણ પૃથ્વિ તળને શોભાવી રહ્યા છે અને વિસ્તિર્ણ કાળની અનતતામા સદાને માટે શોભાવી રહેશે

'સત્પુરૂષોના હૃદયના અમૃત ઝરણાઓ.'

સજીવની ઔષધી જેમ મર્ન રોગ ઉપર અકસીર દવા છે તેમજ સત્પુરૂષોના અબાધિત અને ઉપકારક વચનો, જન્મ, જરા અને મરણના અનાદિ રોગ ઉપર અકસીર ઉપાય છે અનેક ભવ્યાત્માઓ એવા કલ્યાણકારક ઉપદેશામૃતના પાનથી સદાને માટે અજરામરત્વ પામ્યા છે, પામે છે અને પામશે

'મહાત્માઓના વચનામૃતનો ઉપયોગ'

'સાહિત્ય અને જનસમાજની સેવા માટે અમારા ઉદ્દેશો.'

ઉત્તમ વિચાર, ઉત્તમ આશય, અને ઉત્તમ વિષયોના સંગ્રહ ગ્રન્થો સર્વને સુલભ હોતાં નથી, તેમ છતાં તેની સર્વને જરૂર છેજ. તેથી પૂર્વાચાર્યોના બનાવેલા માગધી કે સંસ્કૃત ભાષાના ગ્રન્થોનો ગુજરાતિ કે હિન્દિભાષામાં અનુવાદ કે ઉદ્ધરણ કરાવી, સરળ વ્યાખ્યારૂપે લખાવી, અગર જમાનાને અનુસરતી શૈલી અને ભાષામાં લખાવી, જીજ્ઞાસુ અને મુમુક્ષુ સજ્જનોને વિના મુલ્યે કે અલ્પ મુલ્યે આપવા માટે બ્હાર પાડવામાં આવે છે. આ નિમિત્તે ગુર્જર સાહિત્યની અને જનસમાજની સેવા બજાવવી; પ્રજામાં ઉત્તમ પુરૂષોના ઉચ્ચ હૃદયોનું પ્રતિબિંબ પાડવું અને આપણા માનુષી જીવનને દેવાંશી જીવન બનાવવું એ વગેરે અમારા ઉદ્દેશો છે.

અમારા ઉદ્દેશોની સિદ્ધિ અને સહાયક.

આજ પર્યન્ત અમો જનસમાજની સેવામાં ૧૮ ગ્રન્થો રજુ કરી શકયા છીયે, જેમાંના ધણાંકની બબ્બે અને ત્રણ ત્રણ આવૃત્તિઓ છપાવવી પડી છે. પરમ ઉપકારી મુનિ મહારાજાઓની કૃપાથી અને અનેક દાનવીર સજ્જનોની આર્થિક સ્હાયથી અમારો સાહિત્ય પ્રચારનો પ્રયત્ન હજુ ચાલુ છે એવી સ્હાય હમેશને માટે મ્હોટા પ્રમાણમાં ચાલુ રહે તો સમગ્ર આર્યાવર્તને એવા ઉત્તમ ગ્રન્થોના ઉપકારક વિચારોથી ભરી દેવાનો અમારો ઇરાદો છે.

અમારી પામર શક્તિમાં અમારા મહાન્ ઈરાદાને પૂર્ણ

કરવા જેટલું બળ પૂરું પાડવા માટે અમો પરમપૂજ્ય મુનિ મહારાજાઓ, જૈન કોમના સરકારી પંડિતો, અને દાનવીર સજ્જનોને નમ્રભાવે વિનવીયે છીયે

આ ગ્રન્થ અને તેના કર્તા.

આજથી લગભગ ૧૩૦૦ વર્ષ ઉપર થયેલા જૈનશાસન ભૂષણ, નવાંગી ટીકાકાર શ્રીમાન્ અભયદેવ સૂરીજીના શીષ્ય શ્રીમાન્ હેમચન્દ્ર સુરીજી મહારાજે ભવ્ય જનોના ઉપકાર અર્થે આ પુષ્પમાળા નામનો વીસ અધિકારથી ભરેલો ગ્રન્થ મૂળ માગધી ભાષામાં બનાવેલો છે તેના ઉપર સંસ્કૃત ભાષામાં શ્રીજીનભદ્ર સૂરીજીના શીષ્ય મહોપાધ્યાયશ્રી સોમ ગણીજી મહારાજે ટીકા બનાવેલી છે ટીકાના આધારે શાન્તમૂર્તિ શ્રીમાન કર્પૂરવિજયજી મહારાજે માર્ભિત સરળ વ્યાખ્યા તૈયાર કરી આપી છે જેને જનસમાજની સેવામાં અમારી ગ્રન્થમાળાના ૧૯ મા મણકા તરીકે રજુ કરીયે છીયે

ગ્રન્થનું ગૌરવ

પોતાની સુગંધથી ભવ્ય પ્રાણિના હૃદયોને સુવાસિત કરનાર, સદુપદેશ અને ઉત્તમગુણો રૂપ સુગંધની બહેકીથી બ્હેકી રહેલા અને કદી પણ નહી કરમાય એવા, અલૌકિક પુષ્પોથી ગુંથેલી આ પુષ્પમાળા એક નમુનેદાર કદરદાનપુરૂની ગરજ સારે તેવી છે

આ પુષ્પમાળાની અંદર ગુંથેલા સદ્ગુણ પુષ્પોથી એના કર્તાના હૃદય બગીચાની વિશાળતા અને ઉચ્ચતાનું કાંઇક માપ

થઈ શકે તેમ છે; તે વાંચનારને સહજ સમજી શકાય તેમ હોવાથી અત્ર તે સંબંધે લંબાણ ઉલ્લેખ કર્યો નથી.

આ ગ્રન્થને વાંચવા વિચારવા અને અમલમાં મુકવા માટે અમો વાંચક વર્ગને સાગ્રહ ભલામણ કરીયે છીયે.

આ ગ્રન્થના છેડે 'ચતુર્ગતિજીવક્ષપણકાની' એ નામનો ૩૮ ગાથાનો ગ્રંથ મૂળરૂપેજ મુક્યો છે. તે ગ્રન્થમાં અન્તઃસમયે સર્વ જીવોને ખમાવવાનું સરળ અને અસરકારક સ્વરૂપ ખડું કર્યું છે. તે ખાસ અભ્યાસ કરવા યોગ્ય હોવાથી અને સરળ હોવાથી અમોએ તેને મૂળમાંજ રહેવા દીધો છે. જરૂર પડશે તો આગળપર અર્થ સાથે આપવાનું બની શકશે.

આ ગ્રન્થની સરળ વ્યાખ્યા લખી આપનાર શાન્તમુર્તિ શ્રીમાન્ કર્પુરવિજયજી મહારાજજી તથા આ ગ્રન્થની પ્રસિદ્ધિ માટે નાણાની મદદ કરનાર ગૃહસ્થ, (કે જેમનું નામ ટીબાચા ઉપર આપેલું છે) તથા આવા કાર્યમાં તન, મન, ધનથી મદદ કરનારા સજ્જનોનો આ પ્રસંગે અમો અંતઃકરણપૂર્વક આભાર માની વીરમીયે છીયે.

ભુલ ચુક મિચ્છામિ દુક્કડમ્

લી. પ્રસિદ્ધ કર્તા.

द्रुतविलम्बितवृत्तम्

गुणसुगन्धभृतामलयत्तराम्, नरगणांश्चतुरर्थविधायिनीम्;
स्रजमिमामुपगृह्यसमोत्तमाम्, स्वगुणमूर्तिमलंकुरुताञ्जन।

શુદ્ધિપત્ર

પૃષ્ઠ	લીટી	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૫	૧૧	વાળી	વાળા
૧૭	૧૯	उठम	उठ्ठम
૩૮	૨૦	ऊण	नाऊण
૪૬	૨	साहणो	साहुणो
૭૯	૮	ने	०
૯૭	૧૮	ગુણકારી	બહુ ગુણકારી
૧૦૪	૧૩	જીત	જીન
૧૧૨	૧૫	ચરિત્ર	ચારિત્ર
૧૧૬	૨૧	गिद्वा	गिध्धा
૧૧૭	૧૦	છુ	છું
૧૬૧	૨૦	कुलाणी	कुलीणा
૧૫૪	૧૯	વ્યહાર	વ્યવહાર
૧૫૫	૧૮	०	भववैराग्य द्वार
૧૭૨	૧૪	વિર્ગમન	નિર્ગમન
૧૮૫	૭	आयणण	आययण

અનુક્રમણિકા.

પ્રસ્તાવના

મૂળગ્રંથમાં ગ્રંથનું નામ **ઉપદેશમાળા** રાખવામાં આવ્યું છે, તોપણ તે ગ્રંથના અંતે તેમજ તેની વૃત્તિ (ટીકા) ના અંતે **પુષ્પમાળા** એવું તેનું બીજું નામ પણ જોવામાં આવે છે

શ્રીમાન ધર્મદાસગણિ વિરચિત સુપ્રસિદ્ધ ઉપદેશમાળાથી તેની જુદી ઓળખ પાડવા માટે પણ તેનું નામ **પુષ્પમાળા** રાખેલું હોય એમ સંભવે છે, અને **અદ્યાપિ તે પુષ્પમાળાના નામથીજ પ્રાયઃ ઓળખાય છે**

મૂળ ગ્રંથની એક પ્રત (નાતિશુદ્ધ) પ્રાયઃ ખંભાતના ભંડારમાંથી પ્રાપ્ત થઈ હતી, તે પ્રતનો ઉતારો કરાવી મૂળ સહિત વૃત્તિના આધારે તે સુધારવામાં આવેલ છે, ઉક્ત પ્રકરણ ગ્રંથમાં અનેક પ્રકારે આત્મ કલ્યાણ સાધી આપે એવા ઉત્તમ **વીશ અધિકારનો** સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે, તેમજ તે અનેક આગમોમાંથી આ રૂપે ઉદ્ધરેલ હોવાથી તેમજ પ્રાચીન આચાર્ય કૃત હોવાથી પ્રમાણભૂત છે, ગ્રંથકર્તાએ અનેક સ્થળે અતિ પ્રાચીન **ઉપદેશમાળાની** મૂળ ગાથાઓ પણ પ્રસંગોપાત ટાંકેલી છે, મૂળ ગ્રંથકર્તા તેમજ લઘુવૃત્તિ કર્તાનું નામ તેમજ તેમની ઓળખ ગ્રંથના અંતે સ્પષ્ટપણે બતાવેલ છે તેમના સંબંધે વધારે હકીકત મેળવી શકાઈ નથી, પણ આટલી બીના તો જાણવામાં આવી છે કે ઉક્ત પ્રકરણકારે '**ભવભાવના**' નામનો અન્ય ગ્રંથ પણ પ્રાકૃત ભાષામાં રચેલો છે, જેમાં દ્વાદશ ભાવનાઓનું સવિસ્તર

ધ્યાન આપેલુ છે. તે બને ગ્રંથોની સંધિમાં એક અતિ મનોહર શ્લોક જોવામાં આવે છે જેમાં ગ્રંથકારે શ્રોતાજનોનું મન બહુ સારી રીતે આકર્ષેલું છે. તે શ્લોક અતિ ઉપયોગી જાણી લેશ માત્ર અર્થ સહિત નીચે ટાંકી લીધો છે.

क्व हि पुंगणना तेषां, येऽन्यशिक्षाविचक्षणाः
ये स्वं शिक्षयितुं दक्षा–स्तेषां पुंगणना नृणाम्.

જે 'પરોપદેશે પાંડિત્ય' વાપરનારા એટલે **અન્યનેજ શિખામણ દેવામાં શુરા** છે તેમને પુરૂષ વર્ગમાં કોણ ગણે છે? જે પોતાના આત્માને સમજાવવા સમર્થ થયા છે તેઓનેજ પુરૂષની ગણત્રીમાં ગણવા યોગ્ય છે.

આ શ્લોક બહુજ અર્થ બોધક છે અને તે બોધ બહુજ ઉંડાણમાંથી અપાયેલો જણાય છે. ફલિતાર્થ એ છે કે વાંચનારે કે સાંભળનારે આ ગ્રંથનું રહસ્ય મેળવી સ્વ–આત્મ કલ્યાણ સાધવામાં જ તેનો મુખ્યપણે ઉપયોગ કરવો ઘટે છે.

નામ આ પ્રમાણે છે.

૧ અહિંસા.	૮ ચારિત્ર શુદ્ધિ.	૧૪ વિનય.
૨ જ્ઞાન.	૯ ઇંદ્રિયજય.	૧૫ વૈયાવચ્ચ.
૩ દાન.	૧૦ કષાય નિગ્રહ.	૧૬ સ્વાધ્યાય.
૪ શીલ.	૧૧ ગુરૂ કુલવાસ.	૧૭ અનાયતન ત્યાગ.
૫ તપ.	૧૨ સ્વદોષની આલોચના.	૧૮ પરપરિવાદ નિવૃત્તિ.
૬ ભાવ.		૧૯ ધર્મ સ્થિરતા.
૭ સમ્યકત્વ શુદ્ધિ.	૧૩ ભવ વૈરાગ્ય.	૨૦ પરિજ્ઞા (અનશનરૂપ)

ઉક્ત સર્વ અધિકારો ઉપર ગ્રંથકારે બની શકે તેટલું સમર્થન કરેલું છે, તેમજ ટીકાકારે મૂળ ગ્રંથકારનો સદાશય સ્પષ્ટપણે સમજાવવા પ્રયત્ન કર્યો છે, તે સમસ્તપણે આ વ્યાખ્યામાં નાખી શકાયો નથી. વખતના સંકોચથી જેટલો તેમાંથી સાર ખેંચી શકાય તેટલો ખેંચી આ વ્યાખ્યા સરલ બને તેમ પ્રયત્ન કર્યો છે, તેમાં ઠેકાણે ઠેકાણે કથાનકો પણ આવે છે, તે કથાનકો કવચિત્ વિસ્તારથી તો કવચિત્ અતિ સંક્ષેપથી દાખલ કરેલ છે. તેમજ મૂળગાથાઓમાં પણ કવચિત્ જરૂર જોગ સ્થળે વિશેષ વિવરણ કરેલું છે અને કવચિત્ સંક્ષેપથીજ વ્યાખ્યા કરેલી છે. એકંદર ભવ્યજનો આખા ગ્રંથનો પરમાર્થ સ્થિરચિત્તથી વિચારી મનન કરી વિવેકવડે સદાચરણ સેવી આત્મ કલ્યાણ સાધો એજ મહાકાંક્ષા.

લેખક. સન્મિત્ર કર્પૂરવિજય.

श्री पुष्पमाला प्रकरणं

सरलव्याख्यासमेतम्.

मंगलाचरण.

सिद्धमकम्ममविग्गह-मकलंकममंगमरकयं धीरं ॥
पणमामि सुगइपच्चल । परमत्थपयासणं वीरं ॥ १ ॥
जिणवयणकाणणाओ । चिणिऊण सुवन्नमसरिसगुणड्ढं ॥
उवएसमालमेयं । रएमि वरकुसुममालं व ॥ २ ॥
रयणायरपब्भट्ठं । रयणं व सुदुल्लहं मणुयजंमं ॥
तत्थवि रोरस्स निहिव्व । दुल्लहो होइ जिणधम्मो ॥ ३ ॥
तं चेव दिव्वपरिणइ-वसेण कह कहवि पाविउं पवरं ॥
जइयव्वं इत्थ सया । सिवसुहसंपत्तिमूलंमि ॥ ४ ॥

સિદ્ધ (સર્વથા મોક્ષ પ્રાપ્ત થયેલા), અકર્મા (સર્વથા કર્મ મુક્ત થયેલા) વિગ્રહ (દેહ–વિયોગ) થી સર્વથા મૂકાએલા, અકલંક (સર્વથા કલંક રહિત), અસંગ (સર્વથા સર્વસંગ–સર્વ પરિગ્રહથી મુક્ત થયેલા), અક્ષય (અક્ષ–ઇંદ્રિયોનો સંપૂર્ણ નિગ્રહ કરનાર અથવા અક્ષય અવ્યાબાધ મોક્ષ સ્થિતિને ભજનાર), વીર, (સમસ્ત આવરણરહિત તત્ત્વાવબોધ શક્તિથી શોભતા અથવા અનંત શક્તિવાળા હોવાથી સમસ્ત પરિષહ ઉપસર્ગ સહવા સંપૂર્ણ સમર્થ–નિષ્પ્રકંપ), અને સદ્‌ગતિ પમાડવા સમર્થ પુરૂષોમાં શિરોમણિ, તેમજ જીવાજીવાદિ સદ્‌ભૂત અર્થ પ્રકાશવાવાળા (અથવા સદ્‌ગતિ પમાડવા સમર્થ એવા પરમાર્થને પ્રકાશનાવાળી) શ્રી **વીરપ્રભુને** હું (**શ્રી હેમચંદ્રસૂરિ**) ત્રિકરણ શુદ્ધિથી પ્રણામ કરૂં છું ૧

જિનવચન (પ્રવચન–આગમ) રૂપી બગીચામાંથી પ્રધાન પુષ્પોની માળાની જેવી સુવર્ણ (શોભનિક–ઉત્તમ અક્ષરોના વિન્યાસવાળી) અને અસાધારણ જ્ઞાનાદિક ગુણોવડે ગુંફેલી–રચેલી આ ઉપદેશમાળા (અપર નામ **પુષ્પમાળા પ્રકરણ**) ની હું રચના કરૂં છું ૨

સમુદ્રમાં પાડી નાખેલા (ચિંતામણિ) રત્નની જેમ મનુષ્ય જન્મ ફરી પામવો અતિ દુર્લભ છે તેમાં પણ રંકને નિધાન પ્રાપ્તિની પેરે જિન ધર્મની પ્રાપ્તિ (અતિ અતિ) દુર્લભ છે ઉત્તરાધ્યયન સૂત્ર પ્રમુખમાં ચૂલ્લગપાસગ, પ્રમુખ દશ દૃષ્ટાંતે મનુષ્ય

જન્મ પામવો દુર્લભ કહ્યો છે, તે દૃષ્ટાંતો વિશેષાર્થિએ ત્યાંથી જ
લેવાં. તેવો દુર્લભ મનુષ્ય જન્મ પામ્યા છતાં પણ રંકને ર
નિધાનની જેમ જિન ધર્મ પામવો અતિ દુર્લભ કહ્યો છે. ૩

એવું મનુષ્યપણું અને જિનધર્મ પમાય તેવા અનુ
અદ્ભૂત કાર્યના ફલ તરીકે કોઈ કોઈ રીતે મનુષ્ય જન્માદિક
સામગ્રી પામીને શિવસુખ સંપત્તિના હેતુરૂપ એવા જિનધર્મ
સદા સાવધાનપણે વર્તવું. મોક્ષસુખદાયી વીતરાગ પ્રણીત
પામીને તેમાં ક્ષણ માત્ર પણ પ્રમાદ ન કરવો, મતલબ કે
વીતરાગ પ્રણીત તત્ત્વનું રૂચિપૂર્વક શ્રવણ મનન અને નિદિ
સન કરવા તત્પર રહેવું. જેમ તે ઉત્કૃષ્ટ ધર્મનું આરાધન થાય તે
પ્રવર્તવું તેમાં ગફલત ન કરવી. ૪

अहिंसाद्वार.

सोय अहिंसा मूलो । धम्मो जियरागदोसमोहेहिं ॥
भणिओ जिणेहिं तम्हा । सविसेसं तीइ जइयव्वं ॥५

તે ધર્મ રાગ, દ્વેષ અને મોહવર્જિત એવા જિનેશ્વરે
અહિંસામૂલ કહેલો છે, તે માટે તે અહિંસા અર્થે અધિક ઉ
માળ રહેવું. ૫

किं सुरगिरिणो गरुयं । जलनिहिणो किं व हुज्ज गंभीरं ।
किं गयणाओ विसालं । को य अहिंसा समो धम्मो ॥६॥

મેરૂ ગિરિથી (વધારે) મ્હોટુ કોણ છે? સમુદ્રથી વધારે ગંભીર કોણ છે? આકાશથી વધારે વિશાળ કોણ છે? તેમજ અહિંસા સમાન બીજો કયો ધર્મ છે? ૬

कल्लाणकोडिजणणी । दुरतदुरियारिवग्गनिद्दवणी ॥
ससारजलहितरणी । इक्कच्चिय होइ जीवदया ॥ ७ ॥

કોટિ ગમે કલ્યાણને કરનારી, મહા દુઃખદાયી દુરિત (પાપ) રૂપ શત્રુ વર્ગનો ક્ષય કરનારી, અને સંસારસમુદ્ર તારનારી નૌકા એક કેવળ જીવદયાજ છે ૭

विउल रज्ज रोगेहि वज्जिय रूवमाउय दीह ॥
अन्नपि त न सुरक। ज जीवदयाइ न हु सज्झ॥ ८ ॥

વિશાળ રાજ્ય, રોગોથી વર્જિત રૂપ, અને દીર્ઘ આયુષ્ય તેમજ એવું બીજું કોઈ પણ સુખ નથી કે જે જીવદયાથી સાધ્ય (પ્રાપ્ત) ન થાય। મતલબ કે સર્વ પ્રકારના સુખ જીવદયાવડે સુખે સાધ્ય થઈ શકે છે માટે જીવદયાને માટે અત્યંત આદર કરવો ઘટે છે ૮

देविदचक्कवट्टित्तणाई । भुत्तूण सिवसुहमणत ॥
पत्ता अणत जीवा । अभय दाऊण जीवाण ॥ ९ ॥

જીવોને અભય આપીને અનંત જીવો દેવેન્દ્ર અને ચક્રવર્તી આદિ સબંધી સુખને અનુભવી અનંત અક્ષય એવા શિવ સુખને પ્રાપ્ત થયા છે ૯

तो अत्तणो हिएसी । अभयं जीवाण दिज्ज निच्चंपि ॥
जह वज्जाउहजम्मे । दिन्नं सिरिसंतिनाहेण ॥ १० ॥

તે માટે આત્મહિતૈષીજનોએ (સર્વ) જીવોને સદાય અભય દાન દેવું જોઈએ ! જેવી રીતે **વજ્રાયુધના** ભવમાં શ્રી શાન્તિનાથે અભયદાન આપ્યું હતું. શ્રી શાન્તિનાથના જીવે પૂર્વભવમાં એક **પારેવા** ઉપર કેવી કરૂણા આણી આત્માર્પણ કર્યું હતું ! તે કથાનક સુપ્રસિદ્ધ છે. ૧૦

जह मम न पियं दुक्खं । जाणिय एमेव सयल जीवाणं
न हणइ न हणावेई य । धम्मंमि ठिओ स विन्नेओ ॥११॥

જેમ મુજને દુઃખ પ્રિય નથી લાગતું તેમજ સકળ જીવોને પ્રિય નજ લાગે એમ જાણીને કોઈ જીવને ન હણે, ન હણાવે, તેમજ હણતાને રૂડું ન જાણે તેજ આત્મા ધર્મ માર્ગમાં સ્થિત નિશ્ચળ જાણવો. ૧૧

जे उण छज्जीववहं । कुणंति अस्संजया निरणुकंपा ॥
ते दुहलक्खाभिहया । भमंति संसारकंतारे ॥ १२ ॥

તેમજ જે મન વચન અને કાયાને કાબુમાં નહિ રાખતાં છતાં અનુકંપા—(દયા) રહિત બની સર્વ જીવોનો વધ કરે છે (કરાવે છે અને અનુમોદે છે) તે લાખો ગમે દુઃખોથી પરાભવ પામી સંસાર અટવીમાં ભ્રમણ કરે છે. (મન વચન કાયાથી જે અન્ય પ્રાણીઓને પરિતાપ ઉપજાવે છે તે અજ્ઞાની જનો અન્ય

જન્મોમા તેથી બહુ ગણો પરિતાપ પામ્યા કરે છે) ૧૨

वहवधमारणरया । जियाण दुक्ख बहु उईरंता ॥
हुंति मियावइ तणओ–व्व भायण सयलदुक्खाण ॥१३॥

વધ, બંધન અને મારવામા રક્ત રહ્તા જે નિર્દય જનો જીવોને બહુ દુ ખ ઉપજાવે છે તે મૃગાવતીના પુત્ર—મૃગાપુત્રની પેરે સકળ દુ ખોનુ ભાજન થાય છે ૧૩

"મૃગાપુત્રનુ સક્ષિપ્ત ચરિત્ર"

મનુષ્ય ભવમા પણ નારકીની જેવા દુ ખોને સાક્ષાત્ વેદનાર મૃગાપુત્રને ભગવતના મુખથી જાણીને પ્રભુના વચનમા દૃઢ પ્રતીતિ છતા તેવા દુ ખો સાક્ષાત્ જોવાના કૌતુકવાળા શ્રીગૌતમ સ્વામી શ્રીવીરપ્રભુની આજ્ઞા લઈને મૃગાવતીને ઘરે પધાર્યા. પોતાના આવાગમનનુ કારણ નિવેદન કર્યે છતે મૃગાવતી ગૌતમસ્વામીને નાસિકા સહિત મુખ (મુહપત્તિથી) બાધી લેવાનુ જણાવી જ્યા ભૂમિગૃહ (ભોયરા) મા મૃગાપુત્ર છે ત્યા લઈ ગઈ તે સ્થળે અનેક અસાધ્ય રોગોથી પીડાતા તે કુમારને સાક્ષાત્ દેખીને પછી શ્રી ગૌતમસ્વામીએ શ્રીવીરપ્રભુની સમીપે આવી અતિ નમ્રતાથી તેના પૂર્વભવ સબધી પૃચ્છા કરી ત્યારે શ્રીવીરપ્રભુએ જણાવ્યુ કે આ ભરત ક્ષેત્રમા પૂર્વે શતદ્વાર નામના નગરના ધનપતિ રાજાનો વિજયવર્ધન પ્રમુખ પાચસો ગામનો એક અધિપતિ અધર્મી, અધર્મ પ્રિય, અધર્મને વાર વાપરનાર અને અધ-

ર્મવડે આવો થયેલો, બહુ જીવોને વધબંધન અને મરણ સંબંધી ત્રાસ આપવામાંજ રક્ત રઠ્ઠડ (રાઠોડ) નામનો ક્ષત્રીય (રાજ-પુત) હતો. તે પોતાના ગામોના લોકોને આકરા કરો વડે સંતાપતો, નિર્ધન કરી મૂકતો, યાવત્ સ્થાન ભ્રષ્ટ કરતો; એમ મહોન્મત્ત બની સ્વચ્છંદપણે વર્તતો. તેવામાં એકદા તેના શરીરમાં એકી સાથે ૧૬ સોળ મહારોગ પ્રગટ થયા. ખાંસી, શ્વાસ, જ્વર, દાહ, કુક્ષીશુળ, ભગંદર, અને અર્ષ પ્રમુખ મહા રોગોથી તે બહુ પીડાવા લાગ્યો. અનેક ઉપાય કરતાં છતાં ઉક્ત મહારોગથી તે મુક્ત થઇ શક્યો નહિ. તે મહા રોગોથી ભારે વિડંબના પામતો **આર્ત્ત રૌદ્ર** ધ્યાનને ધ્યાતો અઢીસેં વર્ષનું ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય પાળી ત્યાંથી મરીને પ્રથમ નરકમાં ઉત્કૃષ્ટ આઉખે નારકી થયો. ત્યાં અનેક દુઃસહ દુઃખો સહી અંતે ત્યાંથી ચ્યવીને અહીં **મૃગાવતી રાણીની** કુક્ષિમાં ઉત્પન્ન થયો તેથી રાણીને અને રાજાને પણ ભારે કષ્ટ થયું. અ તે તે જન્મ્યો પણ વિડંબના પામતો છતો પોતાનો કાળ નિર્ગમન કરે છે તે ૨૬ વર્ષનુ આયુષ્ય પૂર્ણ કરીને અનેક નીચ અવતારો લઇ ભવભ્રમણ કરશે. હિંસાનો આવો કટુક વિપાક સાંભળી ચતુર માણસોએ ચેતીને ચાલવું ઘટે છે. મતલબ કે કોઇ પણ પ્રાણીને કદાપિ કોઇ પણ રીતે દુઃખ ઉપજે તેમ કરવુ નહિ.

नाऊण दुहमणंतं । जिणोवएसाउ जीवहयाणं ॥
हुज्ज अहिंसानिरओ । जइ निव्वेओ भवदुहेसु ॥१४॥

જીવહિંસા કરનારને અનંત દુઃખ થાય છે એમ સવજ્ઞ

वीतरागना उपदेशथी जाणीने जो भव दुःखथी निर्वेद-त्रास थतो होय तो जीवदयामां सफल गणाय १४

ज्ञानद्वार

इच्छंतो य अहिंसं । नाणं सिक्खिज्ज सुगुरुमूलंमि ॥
सच्चिय कीरइ सम्मं । जं तव्विसयाइ विन्नाणे ॥१५॥

अहिंसाना लाभने इच्छनारे सद्गुरुनी समीपे ज्ञान मेळववुं जोइये, केमके ज्यारे ते अहिंसा संबंधी विज्ञान प्राप्त थाय छे त्यारे ज ते (अहिंसा) रूडी रीते सेवाय छे, अन्यथा ते सारी रीते सेवी शकाती नथी १५

किं नाणं को दाया । को गहणविही गुणा य के तस्स ॥
दारक्कमेण इमिणा । नाणस्स परूवणं वुच्छं ॥ १६ ॥

ज्ञान ते शुं ? ज्ञानदाता कोण ? ज्ञान ग्रहण करवानो विधि शो ? तेना शा शा गुणो ? आ द्वारना अनुक्रमथी ज्ञाननी प्ररूपणा करीशुं १६

आभिणिबोहियनाणं । सुयनाणं चेव ओहिनाणं च ॥
तह मणपज्जवनाणं । केवलनाणं च पंचमयं ॥ १७ ॥

पहेलुं मतिज्ञान, बीजुं श्रुतज्ञान, त्रीजुं अवधिज्ञान, चोथुं मनःपर्यव ज्ञान, अने पांचमुं केवळ ज्ञान १७

इत्थं पुण अहिगारो । सुयनाणेणं जओ सुएणं तु ॥
सेसाणमप्पणोवि य । अणुओग पईवदिट्ठंतो ॥ १८ ॥

અત્ર પ્રસ્તુત અધિકાર શ્રુતજ્ઞાન વડે છે કેમકે શ્રુતજ્ઞાન વડેજ શેષ (બીજાં) મતિ જ્ઞાનાદિક જ્ઞાનોનું તેમજ પોતાનું (શ્રુતજ્ઞાનનું) વ્યાખ્યાન થઈ શકે છે, પ્રદીપના દૃષ્ટાંતથી—જેમ દીપક પોતાને તેમજ બીજા ઘટપટાદિક પદાર્થોને પ્રકાશે છે, તેમ શ્રુતજ્ઞાન પણ ઉભયને પ્રકાશી—જણાવી શકે છે. ૧૮

इक्कंमि वि मुक्खपयंमि । होइ जो इत्थ निच्चमाउत्तो ॥
तं तस्स होइ नाणं । छिंदइ सो तेण दुहजालं ॥१९॥

એક પણ નિર્વાણ સુખદાયી પદમાં જે અત્ર સદાય ઉપયુક્ત (તદાકાર વૃત્તિવાળો) થઈ વર્તે છે તે તેનું (સમ્યગ્) જ્ઞાન કહેવાય છે. અને તે વડે તે દુઃખ જાળને છેદી નાંખે છે (ભાવનામય કરેલા એક પણ ઉત્તમ પદથી પ્રાણીનું કલ્યાણ થઇ શકે છે. તેવુંજ ઉત્તમ જ્ઞાન અધિક હોય તો અધિક હિત, પણ જેટલું હોય તે ભાવનામય હોવું જોઈએ પછી ભલે તે થોડુંજ હોય. ઘણાને માટે અત્ર કંઈ આગ્રહ નથી.) ૧૯

संविग्गो गीयत्थो । मज्झत्थो देसकालभावन्नू ॥
नाणस्स होइ दाया । जो सुद्ध परूवगो साहू ॥२०॥

સંવિગ્ન—ભવભીરૂ, મોક્ષ અનુકૂળ ક્રિયા કરનાર, મુમુક્ષુ, તીવ્ર વૈરાગી, ગીતાર્થ, (સૂત્રાર્થ ઉભયના જાણ) મધ્યસ્થ, નિષ્પ-

ક્ષપાતી, કેવળ ગુણાનુરાગી, અને દેશકાળનો જાણ છતો જે સાધુ—મુમુક્ષુ શુદ્ધ પ્રરૂપક હોય તે જ્ઞાનનો દાતા હોય ૨૦

ओसन्नो वि विहारे । कम्म सोहेइ सुलभबोही य ॥
चरणकरण विसुद्ध । उववूहंतो परूवतो ॥ २१ ॥

(કોઈ મુમુક્ષુ) સંયમ માર્ગમા શિથિલ છતા સર્વજ્ઞ વીતરાગ પ્રણીત ચરણ કરણ (પંચ મહાવ્રતરૂપ મૂળ ગુણ અને પિંડ વિશુદ્ધિઆદિ ઉત્તર ગુણ) ને પ્રસંશતો અને પ્રરૂપતો છતો કર્મ નિર્જરા કરે અને સુલભ બોધિ પણ થાય મતલબ કે શ્રીઉપદેશ માળા પ્રમુખમા કહ્યા મુજબ સંવિજ્ઞપક્ષીપણું પાળનાર પણ સ્વહિત સાધી શકે પણ ગુણવિના મિથ્યાડંબરી સ્વહિત સાધી ન શકે ૨૧

अक्खलिय मिलियाइ गुणे । कालग्गहणाई उ विही सुत्ते
मज्जण निमिज्ज अक्खा । इच्चाइ कमो तयत्थंमि ॥ २२ ॥

સૂત્ર અર્થ ગ્રહણ કરતી વખતે (શિષ્યોએ) અસ્ખલિત અને અમિલિત પ્રમુખ ગુણવાળા (ન્યૂનાધિક રહિત) ઉચ્ચારણ સૂત્રોમા કાલગ્રહણાદિક વિધિ (શાસ્ત્રપ્રસિદ્ધ ક્રિયા વિશેષ—યોગ, સમુદ્દેશ અનુજ્ઞા પ્રમુખ), પ્રમાર્જન, (ભૂમિશુદ્ધિ) જ્ઞાનદાતા ગુરુ મહારાજ શાસ્ત્રવાચના દેતા સનાદિપૂર્વક બેસે એવા આસન પ્રમુખની યોજના તેમજ અક્ષ (સ્થાપક) વડે સ્થાપનાચાર્યને સ્થાપવા ઈત્યાદિક ક્રિયાક્રમ કરવાનો હોય છે ૨૨

निद्दा विगहा परिवज्जिएहिं गुत्तेहिं पंजलिउडेहिं ॥
भत्तिबहुमाणपुव्वं । उवउत्तेहिं सुणेयव्वं ॥ २३ ॥

નિદ્રા અને વિકથા વર્જિત અને સુનિગ્રહીત યોગવાળા થઇને શિષ્યોએ પ્રાંજલિ (હસ્તપુટ) જોડી કરી ભક્તિ બહુ માનપૂર્વક ઉપયુક્ત બની (સાવધાનપણે) શાસ્ત્રવાચના લેવી જોઇએ. ૨૩

अभिकंख्खं तेहिं सुहासिआइं । वयणाइं अत्थसाराइं ॥
विम्हिय मुहेहिं हरिसा । गएहिं हरिसं जणंतेहिं ॥२४॥

તેમજ વળી શિષ્યોએ વિસ્મિત મુખે, હર્ષિત મને અને આચાર્ય મહારાજને હર્ષ ઉપજાવતા છતાં ગુરૂનાં ગંભીર અર્થવાળાં સુભાષિત (મધુર) વચનોને શ્રવણ કરવા અભિલાષી બનવું જોઈએ. ૨૪

गुरुपरितोसगएणं । गुरुभत्तीए तहेव विणएणं ॥
इच्छिय सुत्तत्थाणं । खिप्पं पारं समुवयंति ॥ २५ ॥

ગુરૂ મહારાજને પરિતોષ (અનેક રીતે સમાધિ) ઉપજાવવાથી, ગુરૂ મહારાજ પ્રત્યે સારા ભક્તિભાવથી તેમજ વિનય બહુમાન કરવાથી શિષ્યો ઇચ્છિત સૂત્રાર્થનો શીઘ્ર સારી રીતે પાર પામે છે. ૨૫

समय भणिएण विहिणा । सुत्तं अत्थो अ दिज्ज जुग्गस्स
विज्जासाहगनाएण । हुंति इयरा बहुदोसा ॥ २६ ॥

શાસ્ત્રકથિત વિધિ મુજબ વિદ્યાનાયકના દૃષ્ટાન્તથી યોગ્ય જીવને મંત્ર અને અર્થ દેવા, અન્યથા અનેક દોષો સંભવે છે મતલબ કે યોગ્ય જીવને સૂત્રાર્થ દેવાથી સ્વપરને હિત અને અયોગ્યને દેવાથી સ્વપરને અહિત—અનર્થ પેદા થાય છે, માટે યોગ્યનેજ દેવા ૨૬

आमे घडे निहित्त । जहा जल त घड विणासेइ ॥
इय सिद्धतरहस्स । अप्पाहार विणासेइ ॥ २७ ॥

જેમ કાચા ઘડામા નાખેલુ જળ તે ઘડાનો વિનાશ કરે છે તેમ સિદ્ધાન્ત રહસ્ય પણ હીન—સત્વ તુચ્છ વિકળ—અયોગ્ય જીવનો વિનાશ કરે છે ૨૭

मेहा हुज्ज न हुज्ज व । लोए जीवाण कम्मवसगाण॥
उज्जोओ पुण तह विहु । नाणमि सया न मोतव्वो २८

જગતમા કર્મવશવર્તી જીવોને મેધા (ગ્રહણ શક્તિ) હોય અથવા ન હોય તો પણ જ્ઞાન અભ્યાસ કરવામા ઉદ્યમ તો નજ મુકવો જોઈએ ૨૮

जइ विहु दिवसेण पय । धरेइ पक्खेण वा सिलोगद्ध ॥
उज्जोय मा मुचसु । जइ इच्छसि सिक्खिउ नाण २९

કદાચ આખા દિવસમા એકજ પદ આવડે અથવા આખા પખવાડિયામા અર્ધો શ્લોકજ આવડે તો પણ જો જ્ઞાન શીખવા

इत्तो य अणेगगुणा । सोही जिमिअस्स नाणिस्स॥३५

છઠ, અઠમ, દસમ (ચાર ઉપવાસ) અને દુવાલસ (પાંચ ઉપવાસ) કરવે કરીને અબહુશ્રુત (અલ્પજ્ઞ—અજ્ઞાની ની જેટલી શુદ્ધિ (કર્મનિર્જરા) થાય તેથી અનેક ગુણી શુદ્ધિ સંયમના ખપી નિત્ય ભોજી જ્ઞાની—વિવેકીને થાય. એ સર્વ નિર્મળ જ્ઞાન (વિવેક) નો જ પ્રભાવ જાણવો. ૩૫

नाणेण सव्वभावा । नज्जंती सुहुमबायरा लोए ॥
तम्हा नाणं कुसलेण । सिक्खियव्वं पयत्तेण ॥३६॥

જ્ઞાન વડે જગતમાં વર્તતા સૂક્ષ્મ અને બાદર સર્વ ભાવો જાણી શકાય છે તે માટે કુશળ (બુદ્ધિમાન્) જનોએ પ્રયત્નથી જ્ઞાન અભ્યાસ કરવો. તત્ત્વજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી લેવું એજ સદ્બુદ્ધિ પામ્યાનું ખરૂં ફળ છે. ૩૬

नाणमकारणबंधू । नाणं मोहंधयारदिणबंधू ॥
नाणं संसारसमुद्द—तारणे बंधुरं जाणं ॥ ३७ ॥

જ્ઞાન નિષ્કારણ બંધુ (સહાયક) છે. જ્ઞાન મોહ અંધકારને દૂર કરવા સૂર્ય છે, અને જ્ઞાન આ સંસાર સમુદ્ર તારવાને મનોહર જહાજ છે. ૩૭

वसणसयसल्लियाणं । नाणं आसासयं सुमित्तुव्व॥
सागरचंदस्सव होइ । कारणं सिवसुहाणं च ॥ ३८ ॥

સે કડો કષ્ટથી દુખિત જનોને જ્ઞાન ઉત્તમ મિત્રની પેરે (અત્ર) આશ્વાસન આપનાર છે અને સાગરચન્દ્રની પેરે (પરત્ર) શિવ સુખને મેળવી આપનાર છે ૩૮

સાગરચન્દ્રનુ સંક્ષિપ્ત ચરિત્ર.

આ ભરતક્ષેત્રમા મલયપુર નગરને વિષે અમૃતચન્દ્ર રાજાની ચન્દ્રકળા નામની રાણીની કુક્ષીથી ઉત્પન્ન થયેલા સાગરચન્દ્ર કુમારે એકદા કોઇક પુરૂષ પાસેથી પાચસો દિનાર આપીને એક ગાથા ગ્રહણ કરી તે ગાથા આ પ્રમાણે હતી

अपत्थिय चिय जत्त एइ, दुह तह सुहपि जीवाण,
ता मुत्तु सम्मोह, धम्मेच्चिय कुणह पडिवंध. १

તેનો પરમાર્થ એવો છે કે જીવોને દુખ તેમજ સુખ પણ અણધાર જ્યારે વગર ઇચ્છાએજ આવી મળે છે ત્યારે સમોહ મૂકીને (મુઝાયા વિના) કેવળ ધર્મને વિષેજ પ્રતિબન્ધ (આગ્રહ-વિશ્વાસ) કરો તે કુમાર કદાચિત ક્રીડા કરવા ઉદ્યાનમા ગયો હતો ત્યાથી તેને કોઇએ અપહરી લીધેલા પોતાને તેણે સમુદ્રમા પડેલો જોયો ભાગ્ય યોગે કાષ્ટખડને પામી તે સમુદ્રની પાર પહોચ્યો, પૂર્વોક્ત ગાથાના સ્મરણથી સર્વ દુખને અવગણી ફરતા એવા તેણે કોઇક અરણ્યમા ખાસો ખાતી એક દીવ્ય કન્યાને દેખી તેનો પાસ રહીને તેણે તેણીનુ રક્ષણ કર્યું તે કન્યા ભાનુરાજાની પુત્રી કમળમાળા નામની હતી તે કન્યા પ્રથમથીજ કુમારના ગુણ સાભળી તેને જ વરવા આતુર હતી તે હકીકત કુ-

મારને કોઈક ખેચરે કહી, પછી અનુકૂલ સંયોગને પામી કુમારે તે કન્યાનું તેમજ અન્યત્ર પણ અનેક કન્યાઓનું પાણી ગ્રહણ કર્યું. તે તે સમવિષમ સ્થળે તે પૂર્વોક્ત ગાથાનુજ સ્મરણ કરી ધર્મમાંજ ચિત્ત રાખતો તેથી તે બહુ સુખી થયો. અનુક્રમે મહા વિશાળ રાજ્યને ભોગવી સદ્ગુરૂ સમીપે દીક્ષા ગ્રહી શાસ્ત્ર અભ્યાસથી મહાજ્ઞાની થઈ, દુષ્કર ચારિત્ર પાળી સર્વ પરિસહ ઉપસર્ગને સમભાવે સહી, નિખિલ કર્મમળનો ક્ષય કરી કેવળજ્ઞાન પામીને મોક્ષે ગયા. એક ગાથાના પ્રભાવથી સાગરચંદ્ર કુમાર અનુક્રમે અક્ષય પદ પામ્યા જાણીને આત્માર્થી જનોએ અવશ્ય જ્ઞાનાભ્યાસ કરવા સતત ખ્યાલ રાખવો ઉચિત છે તેથી ઉભય લોકમાં હિત જ સંભવે છે.

पावाओ विणियत्ती । पवत्तणा तह य कुसलपक्खंमि ॥
विणयस्सय पडिवत्ती । तिन्निवि नाणे समुप्पंति ॥३९॥

પાપ થકી નિવૃત્તિ, તેમજ પુણ્ય કાર્યમાં પ્રવૃત્તિ અને વિનય ગુણની પ્રાપ્તિ એ ત્રણ વાનાં જ્ઞાન છતેજ પરિપૂર્ણ થાય છે. ૩૯

गंगाइ वालुअं जो मिणिज्ज उल्लिंचिऊण य समत्थो ॥
हत्थउडेहिं समुद्दं । सो नाणगुणे भणिज्जाहि ॥४०॥

જો ગંગાનદીની રેતી માપી શકાય અને સમુદ્રનાં જળને હાથથી ઉલ્લેચી નાખવા કોઈ સામર્થ્ય હોય તોજ તે જ્ઞાન ગુણ-

ને કહી શકે મતલબકે જ્ઞાનના સપૂર્ણ ગુણને કહેવાને કોઈ પણ સમર્થ થઈ શકે તેમ નથી ૪૦

ઈતિજ્ઞાનદ્વાર સમાપ્ત

હવે ઉપષ્ટભ દાન સબધીદ્વારની વ્યાખ્યા શાસ્ત્રકાર કહે છે.

दानद्वार.

आहार वसहि वत्था । एएहि नाणीण वग्गहं कुज्जा॥
ज भवगयाण नाण । देहेण विणा न सभवइ ॥ ४१॥

આહાર, વસતિ (વસવાનુ સ્થાન) અને વસ્ત્રાદિક વડે જ્ઞાની જનોને ઉપષ્ટભ (આધાર) આપવો, કેમકે જીવોને જ્ઞાન દેહવિના સભવતુ નથી ૪૧

देहो अ पुग्गलमओ । आहाराईहि विग्गहिओ न भवे॥
तयभावे न य नाण । नाणेण विणा कओ तित्थ ॥४२॥

દેહ પુગળ મય છે, તે દેહ આહારાદિક વિના ન નભી શકે મતલબ કે દેહના નિર્વાહને માટે આહારાદિકની અવશ્ય જરૂર છે, તેથી જ તે ટકી શકે છે તેના વિના જ્ઞાન સભવતુ નથી અને જ્ઞાન વિના સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક અને શ્રાવિકા રૂપ તીર્થ—સઘ શી રીતે નભે? માટે તેને ઉપષ્ટભની પૂરતી જરૂર છે ૪૨

एएहिं विरहियाणं । तवनियमगुणा भवे जइ समग्गा ॥
आहारमाईयाणं । को नाम परिग्गहं कुज्जा ॥ ४३ ॥

જો પૂર્વોક્ત ઉપષ્ટંભ વિનાજ તપ નિયમ પ્રમુખ સમગ્ર ગુણો સંભવતા હોય (સાધી શકાતા હોય) તો પછી આહાર વસ્ત્ર પાત્રાદિકનો કોણ (શા માટે) સ્વીકાર કરે ? ૪૩

तम्हा विहीइ सम्मं । नाणीणमुवग्गहं कुणंतेणं ॥
भवजलहिजाणपत्तं । पवत्तियं होइ तित्थंपि ॥४४॥

તે માટે વિધિપૂર્વક જ્ઞાની પુરૂષોને સમ્યગ્ ઉપષ્ટંભ આપતાં છતાં ભવસમુદ્ર તરવાને યાનપાત્ર (જહાજ) જેવું તીર્થ પણ પ્રવર્તાવ્યું ગણાય. ૪૪

कह दायगेण एयं । दायव्वं केसु वावि पत्तेसु ॥
दाणस्स दाइगाणं । अदायगाणं च गुणदोसो ॥४५॥

દાતાએ આવો ઉપષ્ટભ કેવા ભાવથી આપવો અને તે વળી કેવા પાત્ર પુરૂષોને આપવો; એવી રીતે દાનદાતા અને અદાતાના જે ગુણ દોષ સંભવે તે કહેવા યોગ્ય છે. ૪૫

आसंसाइ विरहिओ । सद्धा रोमंचकंचुइज्जंतो ॥
कम्मक्खयहेउं चिय । दिज्जा दाणं सुपत्तेसु ॥ ४६ ॥

આશંસાદિક (આલોક પરલોક સબંધી સુખની ઇચ્છા, યશ, માન, પ્રતિષ્ઠાદિકની ઇચ્છા) રહિત થઈ અને શ્રદ્ધા તથા

રોમાચ (હર્ષોલ્લાસ) ને ધારણ કરી દાતાએ કેવળ કર્મનો ક્ષય કરવાને માટેજ સુપાત્ર દાન દેવુ ૪૬

आरभनियत्ताण । अकिरित्ताण अकारविताण ॥
धम्मठ्ठा दायव्व । गिहीहि धम्मे कयमणाण ॥ ४७ ॥

આર ભક્રિયાથી નિવૃત્ત થયેલા, મૂલ્યવડે વસ્ત્ર આહારાદિક નહિ ગ્રહણ કરનાર, તેમજ આર ભ અને ખરીદી નહિ કરાવનાર તથા ધર્મમાજ ચિત્તને સ્થાપનાર સાધુજનોને ગૃહસ્થોએ ધર્મને માટેજ દાન દેવુ ૪૭

इय सुरकहेउदाण । दायव्व सुत्तवन्नियविहीए ॥
अणुकपादाण पुण । जिणेहिं मव्वथ्थ न निसिद्ध ॥४८॥

આનુ મોક્ષ સુખ આપનારૂ સુપાત્રદાન શાસ્ત્રમા વર્ણવેલા વિધિ મુજબ દાતાએ દેવુ, અને અનુક પાદાનને તો જિનોએ કયાય પણ નિષેધ કર્યોજ નથી અનાથ, અપગ, નિરાશ્રિતને દયાથી અપાતુ દાન અનુક પા દાન છે ૪૮

केसि च होइ चित्त । वित्त अन्नेसिमुभयमन्नेसि ॥
चित्त वित्त पत्त । तिन्निवि केसिं च धन्नाण ॥ ४९ ॥

કેટલાકનુ ચિત્ત સુ દર ઉદાર (ભાવનામય) હોય, કેટલાકનુ દ્રવ્ય સુ દર (ન્યાયોપાર્જિત) હોય, ત્યારે કેટલાકના ચિત્ત અને વિત્ત બન્ને સુ દર હોય પણ ચિત્ત વિત્ત અને પાત્ર એ ત્રણે

સુંદર તો કોઈકજ ભાગ્યશાળીને લાભે છે. મતલબકે ભાવનામય ઉદાર આશય વડે નીતિથી ઉપાર્જિત કરેલું દ્રવ્ય તથાપ્રકારના સુપાત્રમાં દેવાનો પુણ્યપ્રસંગ વિરલ પુણ્યશાળીને જ મળે છે. ૪૯

आरुग्गं सोहग्गं । आणिस्सरियं मणिच्छिओ विहवो ॥
सुरलोयसंपया विय । सुपत्तदाणाऽवरफलाइं ॥ ५० ॥

આરોગ્ય, સૌભાગ્ય, આજ્ઞૈશ્વર્ય (અન્ય જનો આજ્ઞા સ્વીકારી લે એવી ઠકુરાઈ), મન ચિંતિત વિભવ (લક્ષ્મી) તેમજ સુરલોક સંબંધી સંપદા એ સહુ સુપાત્ર દાનનાં મોક્ષ સુખની અપેક્ષાએ અપર (પ્રાસંગિક) ફળ જાણવાં. ૫૦

दाउं सुपत्तदाणं । तंमि भवे चेव निव्वुया केवि ॥
अन्ने तईय भवेणं । भुत्तूण नरामरसुहाइं ॥ ५१ ॥

સુપાત્ર દાન દઈને કેટલાક ભવ્ય જનો તે ભવમાંજ નિર્વૃત્તિ (મોક્ષ) પામ્યા અને અનેરા કેટલાક ભવ્યો નર સુર સંબંધી સુખ વિલસીને ત્રીજા ભવે સિદ્ધિ પદને પામ્યા. ૫૧

जायइ सुपत्तदाणं । भोगाणं कारणं सिवफलं च ॥
जह दुण्ह भाउयाणं । सुयाण निवसूरसेणस्स ॥५२॥

સુપાત્ર દાન દેવ અને મનુષ્ય સંબંધી સુખપ્રાપ્તિનું કારણ થાય છે તેમજ શિવસુખ (મોક્ષ) રૂપફળ પણ આપે છે, જેમ સુરસેન નૃપના પુત્ર બન્ને ભાઇઓને સુપાત્ર દાનથી ભારે સુખ પ્રાપ્ત થયું હતું; તેમનું સંક્ષિપ્ત ચરિત્ર આ પ્રમાણે છે. ૫૨

સુરસેન રાજાના બન્ને પુત્રનુ સંક્ષિપ્ત ચરિત્ર

સૂરસેન રાજાના બને પુત્રો **અમરસેન** અને **વયરસેન** એ બને ભાઇઓ એકઠા મહેલના ઝરૂખામા બેઠા હતા, તેવામા મુનિ યુગળ (બે મુનિઓ) ને જોઈને જાતિ સ્મરણ જ્ઞાન પામી ભક્તિભરથી તે બને મુનિઓને વંદન કરવાને ગયા અવધિજ્ઞાની મહર્ષિ મુનિએ તે બન્નેના પૂર્વભવનુ સ્વરૂપ જણાવી કહ્યુ કે તમારામાથી **અમરસેને** પૂર્વે મુનિને દાન દીધુ હતુ તે દાન વૃક્ષના પુષ્પરૂપ આ રાજ્યની તેને પ્રાપ્તિ થઈ અને વયરસેને પાચ કોડીના પુષ્પથી પ્રભુની પૂજા કીધી હતી તેથી તેને પાચસો પાચસો દિનાર (સોનૈયા) પ્રાપ્ત કરવાની શક્તિ તથા ભોગ પ્રાપ્તિ રૂપ થઈ અને મુખ્ય ફળ તો બનેને આ ભવથી પાચ ભવ સુધી દેવલોક તથા મનુષ્ય લોકના ઉત્તમ ભોગ ભોગવીને છઠ્ઠે ભવે પૂર્વ વિદેહમા રાજ્ય ભોગવી નીરાગ (વીતરાગ) ચારિત્ર વડે મુક્તિની પ્રાપ્તિ થશે આની રીતે પૂર્વ જન્મમા દીધેલા દાન અને કરેલી જિન પુજાનુ ફળ જાણી અનેક દાનશાળા તથા જિન ચૈત્યો કરાવી, તેમજ સાતે ક્ષેત્રોમા પુષ્કળ ધન વાવી, પ્રવ્રજ્યા અંગીકાર કરી, પાચમા સ્વર્ગમા દેવપણે તે બન્ને ભાઇઓ ઉપન્યા પછી ત્યાથી પૂર્વોક્ત ક્રમે મહાવિદેહ ક્ષેત્રમા જન્મી મોક્ષે જશે

पहसतगिलाणेसु । आगमगाहीसु तह य कयलोए ॥
उत्तरपारणगम्मि य । दिन्न सुबहुफल होइ ॥ ५२ ॥

પ્રશ્રાન્ત, (પર્યટન–વિહાર કરવાને અસમર્થ) ગ્લાન

(રોગી), આગમગ્રાહી (શાસ્ત્રાભ્યાસી) સાધુઓને લોચ કર્યા બાદ તેમજ ઉત્તર પારણાને પ્રસંગે (શાસ્ત્ર વિધિથી) દીધેલુ દાન બહુ ગણું ફળદાયી નીવડે છે. ૫૩

वज्झेण अणिच्चेण य । धणेण जइ होइ पत्तनिहिएणं ॥
निच्चंतरंगरूवो । धम्मो ता किं न पज्जत्तं ॥ ५४ ॥

બાહ્ય અને અનિત્ય એવું ધન (સુ)પાત્રમાં સ્થાપવાવડે કરીને જો નિત્ય (શાશ્વત) એવો અંતરગ ધર્મ પ્રાપ્ત થતો હોય તો શું પરિપૂર્ણ ન થયું ? અર્થાત્ સર્વ સિદ્ધ થયુ સમજવું. ૫૪

दारिद्दं दोहग्गं । दासत्तं दीणया सरोगत्तं ॥
परपरिभवसहणं चिय । अदिन्नदाणाणवत्थाओ ॥५५॥

દારિદ્ર, દૌર્ભાગ્ય, દાસત્વ, દીનતા, સરોગતા, અને પરપરાભવનું સહન કરવાપણું એ સર્વ (સુપાત્ર) દાન નહી દેનારની અવસ્થાઓ છે. (છતી સામગ્રીએ શ્રદ્ધા તથા વિવેકની ખામીથી, અનાદરથી કે કૃપણતાદિક દોષોથી સુપાત્ર દાન દઈ શકતા નથી તેમના કેવા હાલ થાય છે તે ઉપર ગાથામાં જણાવ્યું છે. માટે સામગ્રી સાર્થક સફળ કરવી.) ૫૫

ववसायफलं विहवो। विहवस्स फलं सुपत्तविणिओगो॥
तयभावे विवसाओ । विभवो विय दुग्गइनिमित्तो॥५६॥

વ્યવસાય ઉદ્યોગ કરવાનું પ્રયોજન—ફળ લક્ષ્મી છે, લ-

ક્ષ્મી પામ્યાનુ ફળ સુપાત્રદાન છે તેના અભાવે વ્યવસાય અને લક્ષ્મી બને દુર્ગતિના કારણરૂપ થાય છે, ન્યાયનીતિથી લક્ષ્મી કમાઈ તેનો સુપાત્રદાન વડે લ્હાનો લેવો એથી સદ્ગતિ સહજે પ્રાપ્ત થઈ શકે છે, એમ પૂર્વે શાસ્ત્રકારે જણાવ્યુ જ છે ૫૬

पाय अदिन्न पुव्व । दाण सुरतिरियनारयभवेसु ॥
मणुयत्तेवि न दिज्जा । जइ त तो त पि नणु विहल॥५७॥

પ્રાય દેવ તિર્યંચ અને નારકીના ભવોમા દાન પૂર્વે દીધેલુ હોતુ નથી, અને મનુષ્યપણામા પણ જો દાન ન દેવાય તો તેને મનુષ્યભવ પણ ખરેખર નિષ્ફળ નીવડે ૫૭

उन्नयविहवो वि कुलुग्गओ वि ममलकिओ वि रुवी वि॥
पुरिसो न सोहइ च्चिय । दाणेण विणा गईदुव्व ॥५८॥

અત્યત લક્ષ્મીપાત્ર છતા, ઉત્તમ કુળમા ઉત્પન્ન થયા છતા, વસ્ત્ર અલકારથી અલકૃત છતા અને સ્વરૂપવત છતા પુરૂષ, દાન (સુપાત્રદાન—પક્ષે મદ વારિ) વિના મયગળ (હાથી) ની જેમ ખરેખર શોભા પામતો નથી ૫૮

लद्धोवि गरुयविहवो । सुपत्तसित्तेसु जेहि न निहित्तो ॥
ते महुराउरिवणिउव्व । भायण हुति सोयस्स ॥५९॥

બહુ દ્રવ્ય પામ્યા છતા સુપાત્રરૂપ ઉત્તમ ક્ષેત્રમા જેમણે વાવ્યુ નથી, તે મથુરાપુરીમા વનનાગ વણિકની પેરે શોકનુ ભાજન થાય છે

મથુરાપુરી વાસ્તવ્ય વણિક દૃષ્ટાન્ત

મથુરાપુરીમાં ધનસાર શ્રેષ્ઠી વસે છે તે ૬૬ ક્રોડ દ્રવ્યનો સ્વામી છે. તો પણ એક કોડી માત્ર પણ ધર્મ કાર્યમાં આપતો નથી. બીજા દાતાર જનોને દેખીને પણ દીલમાં ઘણો બળે છે, વધારે શું ? પણ ઘરનાં માણસ પણ તે બહાર ગયો હોય ત્યારે જમે છે. તેનું કૃપણપણું એવું તો જગજાહેર થયું કે ભોજન કર્યા વગર કોઈ તેનું નામ પણ ગ્રહણ કરે નહિ. અન્યદા તેનું ભંડારેલું સમસ્ત દ્રવ્ય કોયલા રૂપ થઇ ગયું, જળ માર્ગે રહેલું બુડી ગયું. સ્થળ માર્ગે રહેલું ચોરોએ લૂંટી લીધું અને બાકીનું દશ લક્ષ જેટલું દ્રવ્ય લહીને જળમાર્ગે ચાલ્યો: તો માર્ગમાં વહાણ ભાગ્યું ત્યાંથી દૈવયોગે સમુદ્રના તીરે પહોંચ્યો છતો એક અટવીમાં પડયો પડયો વિચારવા લાગ્યો કે હા ! ઇતિ ખેદે મેં જાતે દ્રવ્યને ભોગવ્યું નહિ, તેમજ તે સુપાત્રમાં ખર્ચ્યું પણ નહિ, તેથી દાન ભોગ રહિત મારા દ્રવ્યનો છેવટે દૈવયોગે વિનાશ થયો; તેમજ વળી કુટુંબનો પણ વિરહ થયો. એટલામાં તત્કાળ કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થવાથી સુર અસુરોએ અર્ચેલા એક મહર્ષિને દેખી મનમાં ખુશી થઈ તેમને વંદન કરી ધર્મ દેશના સાંભળી; પછી જ્ઞાનીને દ્રવ્ય વિનાશનું કારણ પૂછવા લાગ્યો.

કેવળી ભગવાને કહ્યું કે ધાતકીખંડે ભરતક્ષેત્રમાં બે ભાઇઓ હતા તેમાં વડો ભાઈ સરળ ગંભીર અને દાનેશ્વરી હતો. તે સદાય દીન જનોને દાન દીધાજ કરતો હતો. નાનો ભાઈ ક્ષુદ્ર સ્વભાવી હતો તેથી તે જો કે મોટા ભાઈ ઉપર દ્વેષબુદ્ધિ રાખતો

હતો તોપણ તે તો દાન દીવાજ કરતો હતો ત્યારે નાનો ભાઇ દ્રવ્ય વહેચી લઈ જૂદો થયો, જૂદા થયા પછી તેનુ ધન ક્ષીણ થઈ ગયુ અને મોટા ભાઈને તો તેના પુણ્યના પ્રભાવથી ધન વૃદ્ધિ પામ્યુ ત્યારે નાના ભાઈએ દ્વેષ બુદ્ધિથી રાજાની પાસે ખોટી ચાડી કરી તેની પાસેથી દ્રવ્ય પડાવ્યુ તેથી વૈરાગ્ય પામી વડા ભાઈએ દીક્ષા ગ્રહણ કરી અને તેનુ પાલન કરી તે સૌધર્મ દેવલોકમા ગયો નાનો ભાઈ અજ્ઞાન તપ કરીને અસુર થયો તે અસુર ત્યાથી ચ્યવીને આ તુ થયો અને વડો ભાઈ તામલિપ્તિ પુરિમા વ્યવહારી પુત્ર થયો, ત્યા તે ભુક્ત ભોગી થઈ દીક્ષીત થયો અનુક્રમે ઘાતિ કર્મને ખપાવી કેવળજ્ઞાન પામ્યો તે હુ પોતેજ છુ જે તે પૂર્વ ભવમા દાનનો દ્વેષ કર્યા હતો તે કર્મથી તુ કૃપણ થયો અને ધન પા। અહુમા નષ્ટ થઈ ગયુ એ પ્રમાણે સર્વ હકીકત જ્ઞાનીના મુખથી શ્રવણ કરીને પૂર્વ ભવનુ સ્વરૂપ જાણી વૈરાગ્યથી પોતે સમ્યક્ત્વમૂળ શ્રાવકના વ્રત ગ્રહણ કર્યા હવેથી વ્યાપારમા જે લાભ મળે તેમાથી ફક્ત ચોથો ભાગજ પોતે રાખવો, બાકીના ત્રણ ભાગ ધર્મ કાર્યમા (પરમાર્થમા) ખર્ચી દેવા, એવો અભિગ્રહ ધારણ કરી કેવળી ભગવાનને નમસ્કાર કરી તે તામલિપ્તિ નગરીમા આવ્યો અન્યદા વ્યતર ઉજાડ કરી મૂકેલા કોઈ એક શૂન્ય ઘરમા પોતે કાઉસ્સગ ધ્યાને રહ્યા ત્યા તેને તે વ્યતરે આખી રાત્રિ ઉપસર્ગ કર્યા તેમા ક્ષોભ ન પામ્યો, તેથી પ્રભાતે વ્યતર તુષ્ટમાન થઈ બોલ્યો કે વર માગ। છતા પોતે કઇ માગ્યુ નહિ ત્યારે વ્યતરે કહ્યુ કે તુ મથુરામા જ ત્યા તુ પુન ૬૬ કોટ દ્ર-

વ્યનો સ્વામી થઈશ. પછી મથુરામાં આવ્યા બાદ તેને તેવીજ રીતે નિધાનાદિ ૬૬ ક્રોડ દ્રવ્ય મળ્યું, તેથી તે મહાદાન પુણ્ય કરી ધર્મને આરાધી સૌધર્મ દેવલોકે અરૂણાભ વિમાનમાં ચાર ૪ પલ્યોપમના આયુષ્યવાળો દેવ થયો, ત્યાંથી ચ્યવી મહાવિદેહક્ષેત્રમાં સિદ્ધિ પામશે. ઇતિધનસાર શ્રેષ્ટી કથાનકમ્

એવી રીતે ત્રણે પ્રકારનો દાન ધર્મ બતાવ્યો. હવે ક્રમ પ્રાપ્ત શીલ ધર્મ બતાવે છે.

શીલદ્વાર.

इय इक्कं चिय दाणं । भणियं नीसेसगुणगणनिहाणं ॥
जइ पुण सीलंपि हविज्ज । तत्थता मुद्दियं भवणं॥६०॥

આ અનંતર કહેલું દાન જ સમસ્ત ગુણ ગણનું નિધાન છે, અને જો કદાચ તેની સાથે શીલ (ગુણ) પણ હોય તો પછી તેમાં બાકી શું ? કહેવાય ? મતલબ કે એતો વળી સુવર્ણ અને સુગંધ સમાન છે. ૬૦

जं देवाणवि पुज्जो । भिरकानिरओवि सीलसंपुन्नो ॥
पुहविवईवि कुसीलो । परिहरणिज्जो बुहजणस्स ॥६१॥

ભિક્ષા ઉપજીવી છતાં જો શીલગુણથી સંપૂર્ણ હોય તો તે દેવતાને પણ પૂજનિક થાય છે અને એક પૃથ્વીપતિ પણ જો કુશીળ (શીલ–વિકળ) હોયતો તે પંડિત પુરૂષોને પરિહરવા યોગ્ય છે. ૬૧

कस्स न सलाहणिज्ज । मरणपि विशुद्धसीलरयणस्स ॥
कस्स व न गरहणिज्जा । विअलिअसीला जिअता वि६२

વિશુદ્ધ શીલરત્ન પુરૂષનુ મરણ પણ કોને શ્લાઘા (પ્રશંસા) કરવા યોગ્ય ન થાય ? અને શીળ વિહુણાનો જીવતા પણ કોને નિંદવા યોગ્ય ન થાય ? ૬૨

जे मयल पुहई भार । वहति विसहति पहरणपील ॥
नणु मीलभरूवहणे । ते विहु सीयाति कामरूव ॥६३॥

જે સકળ પૃથ્વીના ભારને વહે છે અને શસ્ત્રોની પીડાને ખુશીથી સહે છે તે પણ પાડાની પેરે શીલ સબંધી ભારનુ ઉદ્વહન કરવામા અત્યન્ત સીદાય છે, મતલબ કે કામાન્ધ જનો શીળ પાળવાને કેવળ કાયર હોય છે આ પ્રસગે રાવણાદિક દૃષ્ટાન્તરૂપ સમજવા તેનુ ચરિત્ર સુપ્રસિદ્ધ છે ૬૩

रइसिद्धिबुद्धिगुणसुदरीण । तहसीलरक्खणपयत्त ॥
सोऊण विम्हियकर । को मइलइ शीलवररयण ॥६४॥

રતિસુદરી, રિદ્ધિસુદરી, બુધ્ધિસુદરી અને ગુણસુદરીએ શાસ્ત્રનીતિ મુજબ શીલ રક્ષણ કરવાનો કરેલો વિસ્મય કારી પ્રયત્ન સાભળીને પોતાના પ્રધાન શીલ રત્નને કોણ મલીન કરે ? તેમનુ ચરિત્ર આ પ્રમાણે છે

રતિસુદરી પ્રમુખ સતીઓના ચરિત્ર.

સાકેતપુરમા જિતશત્રુ નામે રાજ્ય કરે છે ત્યા રાજા

શ્રેષ્ઠી, મંત્રી અને પુરોહિતની પુત્રીઓ રતિસુંદરી, રિદ્ધિસુંદરી, બુદ્ધિસુંદરી અને ગુણસુંદરી નામની ચારે સખીઓ શ્રીજિન-ધર્મના મર્મને જાણનારી છે. તેમાં નંદનપુરના રાજાની સાથે પરણાવેલી રાજાની પુત્રીને અત્યંત રૂપવાળી જાણીને હસ્તિનાપુરના સ્વામીએ સર્વ બલથી તેના પતિને હણી તેણીને ગ્રહણ કરી લીધી. અનેક ચાટુ (પ્રિય) વચનોથી પ્રાર્થના કરાતી તેણીએ મદનફળ–મીંઢળાદિકના યોગથી વમનાદિક વડે સ્વદેહનું અશુચિપણું તેને જણાવ્યું અને વળી કહ્યું કે આ પ્રમાણે મારૂં આખું શરીર અશુચિમય છે તો પછી આવા અશુચિદેહ ઉપર શામાટે અનુરાગ કરો છો? ત્યારે રાજા બોલ્યો હે પ્રિયે! તારાં નેત્ર ઉપર મને મહામોહ થાય છે. એ વાત જાણીને રતિસુંદરીએ રાત્રિમાં શસ્ત્ર-વડે પોતાનાં બે નેત્રો ઉખેડી કાઢી રાજાના હાથમાં આપ્યાં. રાજા દેખીને વૈરાગ્ય પામ્યો. તે બનાવ વડે રાજાનું મન ખિન્ન થવાથી રતિસુંદરીએ કરેલા કાઉસ્સગ્ગ વડે આકર્ષાએલા દેવતાએ નવાં ચક્ષુ કરી દીધાં, જેથી લોકમાં શીળનો મહિમા વિસ્તર્યો. પછી રતિસુંદરી વૈરાગ્ય વડે દીક્ષા ગ્રહીને સ્વર્ગે ગઈ. ૧

શ્રેષ્ઠી પુત્રી રિદ્ધિસુંદરીને વ્યવહારી પુત્રનીસાથે પરણાવી. તે દંપતી જે વહાણ ઉપર ચઢયા હતા તે વહાણ ભાંગી જવાથી પાટીયું પામીને તે દંપતી કોઇક બીજા દ્વીપમાં ગયા, ત્યાં આવી ચઢેલા બીજા વણિકે તેમને પોતાના વહાણમાં લીધા પછી રૂદ્ધિ-સુંદરીના રૂપથી મોહિત થયેલા તેણે તેના પતિને સમુદ્રમાં પાડી નાખી તેણીને વિષય ભોગ માટે પ્રાર્થના કરી. ત્યારે તેણીએ કહ્યું

કે " પરવશ ઈંદ્રિય વાળા પુરૂષો અનેક સ્ત્રીનો સમુદાય (સ્વાધીન) છતા પણ તૃપ્તિ પામતા નથી તેમજ તેવી કામી સ્ત્રી સમસ્ત પુરૂષોવડે કરીને પણ તૃપ્તિ પામતી નથી " તો પછી તુ કેમ મોહ પામે છે ? એવા વચનથી તે મૌન રહ્યો તે વહાણ પણ ભાગ્યુ અને એક પાટીયુ મળી આવવાથી તે સોપારક પહોચી ત્યા પૂર્વેજ આવી પહોચેલા પોતાના ભર્તારને મળી બન્નેએ એક બીજાના વૃતાન્ત કહી સભળાવ્યા, તેથી તે બન્ને સસારથી વિરક્ત છતા ત્યા રહે છે પેલો વણિક પણ પાટીયે વળગીને ત્યાજ આવ્યો, સમુદ્રાહારથી તે કોઢીયો થયો દપતીએ તેને દેખી ઓળખી લીધો તેને પશ્ચાત્તાપ થવાથી પ્રતિબોધિને પરસ્ત્રી ગમન નહિ કરવાનો નિયમ આપ્યો ત્યા ધન ઉપાર્જિને સ્વકુશસ્થાનકે ગયા રૂદ્ધિ સુદરી અવસરે પ્રવ્રજ્યા (દીક્ષા) અગીકાર કરીને સ્વર્ગે ગઈ ૨

મત્રી પુત્રી બુદ્ધિસુદરી સાર્થવાહના પુત્ર સાથે પરણાવેલી છે પિતાના ઘરે ગોખમા બેઠેલી તેણીને રાજાએ દેખી તેણીમા અનુરક્ત થવાથી ખોટા દોષ સાથે ચઢાવીને તેણીના પિતાને સહકુટુબ પકડયો છેવટે રાજાના કહેવા મુજબ બુદ્ધિસુદરીને સકેતિક સ્થાનમા મુકવાથી મત્રીને મુક્ત કર્યો પછી રાજાએ તેણીને કામ ભોગ માટે પ્રાર્થના કરી, પરતુ તેણીએ તે માન્ય કરી નહી અન્યદા તેણીએ એક પોતાના જેવી મીણની પૂતળી ચોતરફ વિષ્ટાવાળી કરાવી તેને વસ્ત્રાભરણથી શણગારીને પોતાના સ્થાનમા મુકી અને પોતે છાની છૂપાઇને રહી રાત્રિમા રાજા ત્યાં આવ્યો તે પૂતળીને બુદ્ધિસુદરી જાણીને બોલાવવા લાગ્યો નહી

બોલતી એવી તેણીને બોલાવવા માટે તેણીનું મુખ ઉંચું કરે છે તેવામાં પહેલેથીજ જાણે (તે પૂતળીનું) અણ લાગેલું મોકળું (છુટું) માથું ભૂમિ ઉપર પડયું. દુર્ગંધ છૂટી. રાજા મુખ મચકોડતો 'આ શું ?' એમ ચિંતવે છે એવામાં બુધ્ધિસુંદરી પ્રગટ થઇને કહેવા લાગી કે જેવી આ તેવીજ હું પણ દેખાવમાં રમણીક છતાં અંદર વિષ્ટાથી ભરેલી છુ. ઈત્યાદિક કહ્યા છતાં રાજા સમજ્યો નહિ, ત્યારે સહસા ગોખથી પડતું મૂકીને તે ભૂમિ ઉપર પડી. તેથી રાજાએ લજ્જિત થઈ ત્યાં આવીને ઉપચાર કરી તેણીને 'બહેન' કહીને બોલાવી તેણીની ક્ષમા માગી. તેણીના વચનથી પરસ્ત્રી ગમન નહિ કરવાનો નિયમ અંગીકાર કર્યો. લોકમાં ભારે યશ ગવાયો અને અવસરે તે બુદ્ધિસુંદરી દીક્ષા ગ્રહણ કરી સ્વર્ગે ગઈ. ૩

પુરોહિતની પુત્રી ગુણસુંદરીને શ્રાવસ્તીમાં વિપ્ર પુત્રની સાથે પરણાવી. સાકેતપુરના કોઈ બીજા વિપ્ર પુત્રે ચોર પલ્લીમાંથી ભિલ્લોની ધાડ લાવીને સ્વરૂપવંત હોવાથી તેણીને પલ્લીમાં આણી. કામભોગ માટે જ્યારે તેણીની પ્રાર્થના કરી ત્યારે તેણીએ ચૂર્ણયોગથી પોતાના દેહમાં અતિસાર (ઉપરા ઉપર દસ્ત થાય તેવો રોગ) પેદા કર્યો. અનેક ઉપચાર કર્યા છતાં તે નહિ મટવાથી તેમજ તેણીનું શરીર અશુચિથી ખરડાયેલુ જોઇને તે નિર્વેદ (વૈરાગ્ય) પામ્યો. ત્યારે તેનો તેવો શુભ ભાવ જાણીને તેણીએ પ્રતિબોધ આપ્યો. પછી તે વિપ્રે તેણીને શ્રાવસ્તીમાં તેણીના પિતાના ઘરે મૂકી. અન્યદા તે વિપ્રને સર્પ કરડયો ત્યારે ઉપચારથી તેને સજ્જ કરી જિનધર્મ અને પરસ્ત્રી ગમન નહિ કરવાનો નિયમ પ્રાપ્ત કરાવ્યો. ગુણસુંદરી

પોતે પણ વૈરાગ્યથી પ્રવ્રજ્યા અંગીકાર કરી સ્વર્ગે ગઇ ૪

એવી રીતે એ ૪ ચારે સતીઓ શીલના પ્રભાવથી સ્વર્ગ સુખ ભોગવીચંપા પુરીમા મહેભ્યના ઘરે જૂદી જૂદી અવતરી રૂપ સૌભાગ્ય યુક્ત છતી ત્યાના શ્રેષ્ઠિ પુત્ર વિનયધર કુમારની સાથે પરણી અન્યદા તેમનુ મનોહર રૂપ સાભળીને રાજાએ વિનયધર સાથે ખોટી મૈત્રી કરી તેના અંતે ઉરઉપર ખોટા આરોપ ચઢાવી, તેનુ ઘર મુદ્રિત (જપ્ત) કરાવીને (રાજાએ) પોતાના અંતેઉરમા તે સર્વ સ્ત્રીઓને રખાવી ત્યારે શીલના પ્રભાવથી દેવતાએ તેમને કદ્રૂપી કરી દીધી તેથી ભય અને વિસ્મય પામેલા રાજાએ તેમને મૂકી દીધી એટલે તે પાછી જેવી હતી તેવી સુરૂપવંત થઈ ગઈ વિનયધરનુ પણ સન્માન કર્યું લોકમા શાસન પ્રભાવના થઈ. અવસરે રાજાએ કેવળી ભગવાન પાસે પૃચ્છા કરી તેથી તેમનો પૂર્વભવ અને દેવ સાન્નિધ્ય સાભળીને સંવેગ પામેલો રાજા અને વિનયધર અંતેઉર સહિત પ્રવ્રજ્યા લઈ કર્મ ખપાવીને મોક્ષે ગયા

ઇતિ રતિસુંદરી પ્રમુખના ચરિત્ર

जलहीवि गोपय चिय । अग्गीवि जल विसपि अमयममं॥
सीलसहायाण सुरावि । किंकरा हुंति सुवणमि ॥६५॥

જેમને શીલગુણની સહાય છે તેમને સમુદ્ર પણ ખરેખર ગોપદ (ગાયના પગલા) જેવડો સુતર થાય છે, અગ્નિ પણ જળ થાય છે, અને વિષ પણ અમૃત સમાન થાય છે, (શીલના પ્રભાવથી) શીલવંતને દેવતાઓ પણ સર્વત્ર સેવક થઈ રહે છે ૬૫

सुरनररिद्धी निय किंकरिव्व । गेहंगणंमि कप्पतरू ।
सिद्धिसुहंपि च करयल–गयं व वरसीलकलियाणं ॥६६॥

એ શીલ પાળનારને દેવ, મનુષ્યની રિદ્ધિ પોતાના ચાકરની જેમ સેવે છે. કલ્પવૃક્ષ તેના ઘરના આંગણે આવી રહે છે. અને મોક્ષ સુખ પણ તેના હસ્તગત જેવાજ થઇ રહે છે. મતલબ સમસ્ત સુખ શીલવંતને સુલભ છે. ૬૬

सीया–देवसियाणं । विसुद्धवरसीलरयणकलियाणं ॥
भुवणच्छरियं चरियं । समए लोएवि य पसिद्धं ॥६७॥

વિશુદ્ધવર શીલરત્નને ધરનારી એવી સિતા અને દેવસિકા (દેવસેના) નાં જગતને ચકિત કરી નાંખે એવાં ચરિત્ર શાસ્ત્રમાં અને લોકમાં પણ પ્રસિદ્ધ છે. (મહાસતી સીતાના પવિત્ર શીલના પ્રભાવથી ગગનતલ સ્પર્શી અગ્નિ પણ જળ રૂપ થઇ ગયો હતો તે અને દેવસેનાએ પોતાનો પતિ પરદેશ ગયે છતે તેના પવિત્ર શીલનો ભંગ કરવા માટે આવેલા ચાર વ્યવહારીના પુત્રોને શીલના પ્રભાવથી ઉલટા છેતરી સ્વશીળની રક્ષા કરી પ્રસંગે તેમને પણ ધર્મ યુક્તિથી પ્રતિબોધી તેવા કુચ્છંદથી મુક્ત કર્યા હતા. અને છેવટે પોતે પણ વૈરાગ્યથી પ્રવ્રજ્યા અંગીકાર કરી કેવળજ્ઞાન પામી મોક્ષે ગઈ. તે વાત પ્રસિદ્ધ છે.) ૬૭

विसयाउरे बहुसो । सीलं मणसावि मइलियं जेहिं ॥
ते नरय दुहंदुसहं । सहंति जह मणिरहो राया ॥६८॥

જેમણે વિષયાતુર બનીને મનથી પણ શીળરત્નને અનેક-વાર મલીન કર્યું છે તે (બાપડા) મણિરથ રાજાની પેરે નરકના દુ સહ દુ ખને સહન કરે છે ૬૮

મણિરથ રાજાનુ દૃષ્ટાંત.

અવ તી દેશના પ્રધાન સુદર્શન નગરમા મણિરથ નામ-નો રાજા છે તેનો નાનો ભાઈ યુગબાહુ યુવરાજ છે તેને મદન-રેખા નામની સ્ત્રી છે એકદા તેણીના રૂપમા રક્ત થયેલા મણિરથે દૂતીદ્વારા તેણીની પ્રાર્થના કરી, ત્યારે તેણીએ તેવા અકાર્યથી નિ-વર્તવા તેને જણાવ્યા છતા તે વિષયાધ મણિરથે પોતાના બધુ યુગબાહુને છળથી શસ્ત્રઘાતવડે મારી નાખ્યો, તે વખતે હિમ્મ-તથી સ્વપતિને ધર્મમા જાગૃત કર્યો, તે ધર્મના પ્રભાવથી મરણ પામી બ્રહ્મ દેવલોકમા દેવ તરીકે ઉત્પન્ન થયો પછી પોતાના પવિત્ર શીળની રક્ષા કરવા માટે તેણી સગર્ભા છતી રાત્રી સમયેજ ત્યાથી નાઠી માર્ગમા પુત્ર પ્રસવ થયો તે બાળકને વસ્ત્રમા વીંટાળી તેના હાથમા મુદ્રિકા પહેરાવીને અશુચી ટાળવા જળાશય પાસે ગઈ ત્યા જળગજે તેણીને ગગનમા ઉછાળી, તે વખતે ત્યાથી નદીશ્વર-દ્વીપે જતા એક વિદ્યાધરે કામ વિકારથી તેણીને વિમાનમા ઝીલી લીધી પુત્રને ત્યા આવી ચઢેલો મિથિલાપુરીનો સ્વામી પદ્મરથ લઇ ગયો તે વાત પ્રજ્ઞપ્તિ વિદ્યાના યોગે તે વિદ્યાધરે કહેવાથી તેણીને ધીરજ આવી નદીશ્વરમા ચૈત્યો જુહારી (તે વિદ્યાધરના પિતા) જ્ઞાની મુનિને નમસ્કાર કર્યો મુનિના ઉપદેશથી વિદ્યાધરનો વિકાર શમી ગયો તેણીને ધર્મ ભગિની (બ્હેન) તરીકે સ્વીકારી તે વખતે

પોતાનો પતિ, જે તરત બ્રહ્મ દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થયો હતો તેણે આવીને અવસાન વખતે સહાય કરનાર પોતાની ધર્મપત્નીને પ્રણામ કર્યો. તે દેવે તેણીને ઉપાડીને સ્વપુત્ર સમીપે મૂકી. પછી વૈરાગ્ય વડે દીક્ષા ગ્રહણ કરી સદ્ગતિ ગામી થઇ. અને મણિરથ રાજા તેજ રાત્રિમાં સર્પદંસથી મરીને નરકે ગયો. (ઇતિમણિરથનૃપ દૃષ્ટાંત.)

चिंतामणिणा किं तस्स । किं च कप्पद्दुमाइ वथ्थूहिं ॥
चिंताइयफलकरं । सीलं जस्सथ्थि साहीणं ॥६९॥

જેમને અચિંત્ય ફળદાયી શીલરત્ન સ્વાધીન છે તેમને ચિંતામણીકે કલ્પદ્રુમાદિક વસ્તુઓની શી જરૂર છે? ૬૯

એ પ્રમાણે શીલધર્મનું સમર્થન કર્યું. હવે ક્રમાગત તપ ધર્મની વ્યાખ્યા કરતા છતા ગ્રંથકાર કહે છે.

तपद्वार.

इय निज्जियकप्पद्दुम–चिंतामणिकामधेणुमाहप्पं ॥
धन्नाण होइ सीलं । विसेसओ संजुअं तवसा ॥७०॥

આવી રીતે કલ્પદ્રુપ, ચિંતામણિ અને કામધેનુના મહિમાને જીતી લેનારૂં શીલરત્ન પુન્યવંત પ્રાણીઓને પ્રાપ્ત થાય છે. તે શીલરત્ન જો તપ યુક્ત હોય તો તે વિશેષે કરીને કર્મ નિર્જરાને માટે થઇ શકે છે. ૭૦

समयपसिद्धं च तवं । बाहिरमभ्भिंतरं च बारसहा ॥
नाऊण जहा विरियं । कायव्वं तो सुहथ्थीहिं ॥७१॥

શાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ તે તપ બાહ્ય અને અભ્યતરભેદે બાર પ્રકારનો જાણીને સુખના અર્થીજનોએ તેનુ યથાશક્તિ સેવન કરવુ ઘટે છે ૭૧

ज आमोसहि विप्पो–सही अ सभिन्नसोअपमुहाओ ॥
लब्धीओ हुति तवसा । सुदुलहा सुरवराणपि ॥७२॥

તે તપના સેવનથી શ્રેષ્ઠ દેવતાઓને પણ અતિ દુર્લભ એવી આમૌષધિ લબ્ધિ (જેના વડે સ્પર્શન માત્રથીજ સકળ વ્યાધિઓ દૂર થઇ જાય તે) વિપ્રુડૌષધિ લબ્ધિ (જેનાવડે વિષ્ટાદિક મળ સુગધી થાય અને સ્પર્શ માત્રથીજ વ્યાધિઓ દૂર થઈ જાય તે) અને સભિન્ન શ્રોત (સર્વ શરીર વ્યાધિઓનુ જેમા શ્રવણ થાય છે અથવા જૂદી જૂદી એક એક ઇંદ્રિય વડે સર્વ ઇંદ્રિયોના વિષયો જેમા અનુભવિ શકાય, અથવા પરસ્પર લક્ષણથી અને નામથી જૂદા જૂદા અનેક શબ્દો જે વડે સાભળી શકાયતે) વિગેરે (ખેલૌષધિ, મળૌષધિ, જઘાચારણ અને વિદ્યાચારણ પ્રમુખ અનેક) લબ્ધિઓ ઉત્પન્ન થાય છે ૭૨

सुरसुदरिकरचालिय–चमरुप्पीलो सुहाइ सुरलोए ॥
ज भुजइ सुरनाहो । कुसुममिण जाण तवतरुणो ७३

જેને સુરસુદરીઓ (દેવાગનાઓ) પોતાના હાથે ચામર વીંઝી રહી છે એવા ઇંદ્રો દેવલોકમા જે દિવ્ય સુખ ભોગવે છે તે તપ તરૂના પુષ્પ માત્ર સમજો, તેના ફળ તો મુક્તિના અક્ષય સુખજ છે ૭૩

जं भरहमाइणो चक्किणो वि । विप्फुरियनिम्मलपयावा ।
भुंजंति भरहवासं । तं जाण तवप्पभावेणं ॥७४॥

વળી જેમનો નિર્મળ પ્રતાપ ચોતરફ પ્રસરી રહ્યો છે એવા ભરતાદિક ચક્રવર્તીઓ જે આખા ભરતક્ષેત્રને ભોગવે છે તે તપનો જ પ્રભાવ જાણવો. ૭૪

पायाले सुरलोए । नरलोए वावि नत्थि तं कज्जं ॥
जीवाण जं न सिज्झइ । तवेण विहिणाणुचिन्नेणं ॥७५॥

સ્વર્ગ, મૃત્યુ કે પાતાળમાં પણ એવું કોઈ કાર્ય નથી કે જે યથાસ્થિત—શાસ્ત્રનીતિ મુજબ કરેલા તપથી સિદ્ધ ન થાય? મતલબકે ગમે તેવું કાર્ય પણ યથાર્થ તપના પ્રભાવથી સિદ્ધ થાયજછે. ૭૫

विसमंपि समं सभयंपि निब्भयं दुज्जणावि सुयणुव्व ॥
सुचरिअतवस्स मुणिणो। जायइ जलणोवि जलनिवहो

સારી રીતે શાસ્ત્ર મર્યાદા મુજબ તપ કરનાર મુનિને વિપદા રૂપ હોય તે પણ સંપદા રૂપ, ભયથી ભરેલું હોય તે પણ નિર્ભય, દુર્જન હોય તે પણ સજ્જન જેવો અને અગ્નિ હોય તે પણ જળના સંચય જેવો થઇ જાય છે. જેમ મુનીને તેમ બીજા પણ ઉગ્ર તપસ્વીઓને તપનાં પ્રભાવથી ઉપર જણાવેલું સર્વ શુભ સંભવે છે. ૭૬

तवसुसियमंसरुहिरो । अंतोविप्फुरियगरुअमाहप्पा ॥
सलहिज्जंति सुरेहि वि । जे मुणिणो ताण पणओहं७७

જેમણે તપથી માસરૂધિર શોષવી નાખ્યા છે અને જેમના અતરમા મહાન પ્રભાવ જાગેલો હોવાથી દેવતાઓ પણ જેમની શ્લાઘા (પ્રશસા) કરે છે તે મુનિજનોને મારો પ્રણામ છે ૭૭

ज नदिसेणमुणिणो । भवतरे अमरसुदरीणपि ॥
अइलोभणिज्जरूव । सपत्त त तवस्स फल ॥७८॥

નદિષેણ મુનિનુ અનેરા મનુષ્ય ભવમા સુરસુદરીઓને પણ અતિ લોભાવનારૂ રૂપ થયુ તે તપનુ ફળ સમજવુ ૭૮

सुर-असुर-देव-दाणव-नरिंदवरचक्कवट्टिपमुहेहि ॥
भत्तीइ सभमेण य । तवस्सिणो चेव थुव्वति ॥ ७९॥

સુર, અસુર, દેવ દાનવ તેમજ સર્વે નરપતિમા પ્રધાન ચક્રવર્તી પ્રમુખ ભક્તિથી અને બહુમાનથી તપસ્વીઓનેજ સ્તવે છે (તે તપનોજ પ્રભાવ છે) ૭૯

प॰थइ सुहाइ जीवो । रसगिद्धो कुणइ नेव विउलतवा।
ततूहि विणा पडय । मग्गइ अहिलासमित्तेण ॥८०॥

જીવ અનેક પ્રકારના સુખની ચાહના કરે છે પણ રસ-ગૃદ્ધ છતો વિશાળ તપ કદાપિ કરતો નથી ફક્ત તે તતુઓ વિના અભિલાષ માત્રથી વસ્ત્ર માગે છે, પરતુ જેમ તતુઓવિના વસ્ત્ર નિષ્પન્ન થતુ નથી તેમ વિશાળ તપ વિના સુખપણ મળતુ નથી. કાર્યના અર્થી જનોએ કારણને અવશ્ય સેવવુજ જોઇએ ૮૦

कंमाइं भवंतरसंचियाइं । अइकक्खडाइं वि खणेण ।
डज्झंति सुचिन्नेणं । तवेण जलणेणव वणाइं ॥८१॥

ભવાન્તરમાં સંચેલાં અતિ આકરાં કર્મ પણ ક્ષણવારમાં જેમ દાવાનળથી વન બળી જાય છે તેમ સારી રીતે આચરેલા તપથી બળીને ભસ્મ થઈ જાય છે. ૮૧

होऊण विसमसीला । बहुजीवखयंकराविं कूराविं ॥
निम्मलतवाणुभावा । सिज्झंति दढप्पहारिव्व ॥८२॥

મહા માઠા આચરણ કરનાર અને બહુ જીવોનો ઘાત કરનાર એવા ક્રૂર પ્રાણીઓ પણ નિર્મળ તપના પ્રભાવથી દૃઢપ્રહારી નીપેરે સિદ્ધ થઈ શકે છે. ૮૨

દૃઢપ્રહારીનું સંક્ષિપ્ત ચરિત્ર.

વસંતપુરમાં અગ્નિશર્મા નામના વિપ્રના કુળમાં દૃઢ પ્રહાર વડે અનેક જીવોને ત્રાસ આપતો યથાર્થ નામા દૃઢપ્રહારી ચોર મહા અન્યાયવૃત્તિથી આજીવિકા ચલાવતો, એકદા મોટી ધાડ લઈને એક બ્રાહ્મણના ઘરમાં પેઠો. ત્યાં તે બ્રાહ્મણ તેની સગર્ભા સ્ત્રી (બાળસહિત) અને ગાયની હત્યા કરી ઉદ્વિગ્ન ચિત્તથી આગળ ચાલતાં તેણે એક મુનિને દેખ્યા, તેમની દેશના સાંભળી વૈરાગ્યથી દીક્ષા લઈ તેણે એવો અભિગ્રહ કર્યો કે ગમે તેવા ઉપસર્ગ થાય તો પણ મારે રોષ ન કરવો અને જ્યાં સુધી પૂર્વે કરેલું પાપ યાદ આવે ત્યાં સુધી કશો આહાર ન ગ્રહણ કરવો. પછી

પ્રથમ હેરાન કરેલા લોકોએ ઉપજાવેલા અનેક પ્રકારના ઉપસર્ગો અદીનપણે સહન કરી શુદ્ધ ધ્યાનવડે કેવળજ્ઞાન ઉપજાવીને તે સિદ્ધિ પદ પામ્યો પહેલા અઘોર પાપ કરનારો છતા તે સકળ પાપથી મુક્ત થઈ પરમ પદ પામ્યો તે ઉત્તમ પ્રકારના તપ સયમનોજ પ્રભાવ સમજવો

सघगुरुपच्चणीए । तवाणुभावेण सासिउ बहुसो ॥
विन्हुकुमारव्व मुणी । तित्थरस पभावगा जाया ॥८३॥

તપના પ્રભાવથી સઘ તથા ગુરુના પ્રત્યનિક (શત્રુ) જનોને શિક્ષા આપી વિષ્ણુકુમાર મુનિની પેરે અનેક મુનિઓ શાસન પ્રભાવક થયા છે, વિષ્ણુકુમાર મુનિએ સ્વલબ્ધિના પ્રભાવથી લક્ષયોજન પ્રમાણ દેહ કરીને જિનધર્મના દ્વેષી નમુચિને ગુરુમહારાજની આજ્ઞાથી શ્રીસઘની રક્ષા કરવા માટે સપૂર્ણ શિક્ષા કરી ધર્મ પ્રભાવના કીધી હતી તેનો વિશેષ અધિકાર ઉપદેશમાળા પ્રમુખથી જાણી લેવો નિર્મળ તપના પ્રભાવથી એવી અનેક અપૂર્વ લબ્ધિઓ સ્વતઃ ઉપજે છે ૮૩

हुति महाकप्पसुरा । बोहिं लहिउ तवेण विहुअरया ॥
जह खदओ महप्पा । मीसो सिरिवीरनाहरस ॥८४॥

તપ વડે પાપ કર્મને ખપાવી શ્રીવીરપ્રભુના શિષ્ય ખધક મુનિનીપરે મહર્દ્ધિક દેવલોકમા દેવપણે ઉત્પન્ન થાય છે, ત્યાથી આવી પુન બોધિરત્ન પામી તપયોગે સકળ કર્મને ખપાવી કેવળ જ્ઞાન પામીને મોક્ષે જાય છે પ્રથમ તે ગર્દભાલી પરિવ્રાજકના

શિષ્ય હતા. એકદા **શ્રીવીર** પ્રભુના શિષ્ય **પિંગલે** તેને લોક સ્વ-રૂપાદિક સંબંધી પ્રશ્ન પૂછ્યા, ખંધક પોતે અજાણ હોવાથી મૌન રહ્યો. એકદા **શ્રીવીર** પ્રભુને વંદન કરવા લોકને જતા દેખી સ્વ-સંદેહ પૂછવા પોતે પણ ગયો, ત્યાં છિન્ન સંદેહ છતો શ્રીવીર પ્રભુ સમીપે દીક્ષા લહી દુષ્કર તપ સંયમ પાળીને અંતે અનશન કરી અચ્યુત દેવલોકે દેવ થયો, ત્યાંથી ચ્યવી મહા વિદેહ ક્ષેત્રમાં અ-વતરી-સર્વ કર્મ ખપાવીને મોક્ષ જશે. ૮૪

कित्तिय मित्तं भणिमो । तवस्स सुह भावणाइ चिन्नस्स॥
भुवणत्तएवि न जओ । अन्नं तस्सत्थि गरुअरं ॥८५॥

શુભ ભાવનાથી આચરેલા તપનું મહાત્મ્ય કેટલું કહીયે! કેમકે ત્રણ ભુવનમાં પણ તે તપથી કોઇ વધારે બળવાન નથી. ૮૫

એવી રીતે **તપ** ધર્મનું સમર્થન કરી હવે **ભાવના ધર્મ**-ની વ્યાખ્યા ગ્રંથકાર કહે છે.

भावनाद्वार.

दाणं सीलं च तवो । उच्छुपुप्फं व निप्फलं हुज्जा ॥
जइ न हिअयंमि भावो । होइ सुहो तस्सिमे हेऊ॥८६॥

જો હૃદયમાં શુભભાવ (જાગૃત) નહોય તો દાન, શીલ અને તપ શેલડીના ફૂલની પેઠે નિષ્ફળ થાય છે. એવી શુભ ભાવના જાગૃત કરવાના આ આગળ કહેવામાં આવતા હેતુઓ છે. પ્રથમ તે ૧૪ હેતુઓનાં નામ ગ્રંથકાર કહે છે. ૮૬

सम्मत्तचरणसुद्धी । करणजओ निग्गहो कसायाण ॥
गुरुकुलवासो दोसाण । वियडणा भवविरागो य ॥८७॥

विणओ वेयावच्च । सज्झायरई अणाययणचाओ ॥
परपरिवायनिवित्ती । थिरया धम्मे परिन्ना य ॥८८॥

૧ સમ્યકત્વ શુદ્ધિ, ૨ ચારિત્ર શુદ્ધિ, ૩ ઇંદ્રિયજય, ૪ કષાય નિગ્રહ, ૫ ગુરૂ કુલવાસ, ૬ દોષ (અતિચારાદિક) ની આ લોચના અને ૭ ભવવૈરાગ્ય ૮ વિનય, ૯ વૈયાવચ્ચ, ૧૦ સ્વાધ્યાયરતિ, ૧૧ અનાયતન ત્યાગ, ૧૨ પરપરિવાદ (નિંદા) નિવૃત્તિ, ૧૩ ધર્મમા સ્થિરતા અને છેવટે ૧૪ અનશન રૂપ પરિજ્ઞા ૮૭-૮૮

હવે તે દરેક હેતુઓનુ વધારે સ્પષ્ટીકરણ અનુક્રમે ગ્રંથકારજ પોતે કરે છે

(दारगाहा)

कि सम्मत्त त्त हुज्ज । किहणु कस्स व गुणा य के तस्स ॥
कइ भेय अइआरा । लिंग वा किं भवे तस्स ॥

તેમા (પ્રથમ) સમ્યક્ત્વ તે શુ ? તે શી રીતે પ્રાપ્ત થાય ? કોને પ્રાપ્ત થાય ? તેના શા શા ફાયદા છે ? તેના કેટલા ભેદ છે ? તેના કેટલા અતિચાર છે ? તેમજ તેના લિંગ ક્યા ક્યા છે ? ૮૯

(पडिदारगाहा.)

अरिहं देवो गुरुणो । सुसाहुणो जिणमयं मह पमाणं ॥
इच्चाइ सुहो भावो । सम्मत्तं विंति जगगुरुणो ॥९०॥

અરિહંત એજ દેવ, સુસાધુ એજ ગુરૂ, અને વીતરાગ-સર્વજ્ઞ કથિત એજ ધર્મ મારે પ્રમાણ છે, ઈત્યાદિક જે શુભ ભાવ તેજ સમ્યક્ત્વ (સમકિત) છે, એમ જગગુરૂ જિનેશ્વરો કહેછે. ૯૦

भमिऊण अणंताइं । पुग्गलपरियट्टसयसहस्साइं ॥
मिच्छत्तमोहियमई । जीवा संसारकंतारे ॥ ९१ ॥
पावंति खवेऊणं । कम्माइं अहापवत्तकरणेणं ॥
उवलनाएण कहमवि । अभिन्नपुव्वं तओ गंठिं ॥॥९२॥

પ્રથમ તો મિથ્યાત્વ મોહિત મતિવાળા જીવો અનંત લક્ષ ગમે પુદ્ગળ પરાવર્તન સુધી સંસાર અટવીમાં ભ્રમણ કરીને ઘંચના ઘોળ ના ન્યાયે કથંચિત્ યથાપ્રવૃત્તિ કરણ વડે (આયુવર્જિત સકળ કર્મની સ્થિતિ પલ્યોપમના અસંખ્યાતમે ભાગે ન્યૂન એક ક્રોડાક્રોડ સાગરોપમ જેટલી કરી તેથી અધિક) કર્મની સ્થિતિ ખપાવીને પછી પૂર્વે નહિ ભેદેલી ગ્રંથિ પાસે આવે છે. ૯૧-૯૨

गंठिं भणंति मुणिणो । घणरागद्दोसपरिणइसरूवं ॥
जम्मि अभिन्ने जीवा । न लहंति कयावि संमत्तं॥९३॥

નિબિડ રાગદ્વેષની પરિણતિને જ્ઞાની પુરૂષો ગ્રંથિ કહે છે, તે ગ્રંથિને ભેદ્યા વિના જીવો કદાપિ પણ સમકિત પામી શકતા નથી ૯૩

उल्लसिय-गरूय-विरया । वन्ना लहुकमुणो महप्पाणो ।
आसन्नकालभवसिद्धि-या य त केइ भिंदति ॥ ९४ ॥

જેમની વીર્ય શક્તિ અત્યંત ઉલ્લસિત થઈ છે અને જે અલ્પ સમયમાં સિદ્ધિપદ પામનારા છે એવા કોઈક નિર્મલ હળવા કર્મી મહાત્માઓ તે નિબિડ રાગદ્વેષમય ગ્રંથિને ભેદી નાખે છે ૯૪

जे उण अभव्वजीवा । अणतमो गठिदेसपत्ताविं ॥
ते अकयगठीभेया । पुणोवि वट्टति कमाइ ॥ ९५ ॥

પરંતુ જે અભવ્ય જીવો છે તે તો અનંતીવાર તે ગ્રંથિપ્રદેશ સુધી આવ્યા છતાં ગ્રંથિને ભેદી શકતા નથી તેથી તેઓ પુનઃ કર્મ વૃદ્ધિ કરે છે ૯૫

त गिरिवरव भित्तु । अपुव्वकरणुग्गवज्जधाराए ॥
अतोमुहुत्तकाल । गतु अनियट्टिकरणमि ॥९६॥
पइसमय सुज्झतो । खविउ कम्माइ तत्थ बहुयाइ ॥
मिच्छत्तमि उइन्ने । खीणे-णुईअम्मि उवसने ॥९७॥
ससारगिम्हतविओ । तत्तो गोसीसचदणरस व ॥
अइपरमनिव्वुइकर । तस्मते लहइ सम्मत्त ॥९८॥

અપૂર્વકરણ (અપૂર્વ શુભ અધ્યવસાય) રૂપ ઉગ્ર વજ્ર-ધારાવડે મોહોટા પહાડની જેવી દુર્ભેદ્ય તે નિબિડ ગ્રંથિને ભેદી નાંખી અંતર્મુહુર્તકાલ પર્યંત (अंतमुहूत्तेणगओ એવો પાઠ સમકિત પચીશીમાં છે ત્યાં તો અપૂર્વકરણ કર્યા બાદ અંતર્મુહુર્ત કાળે ત્યાં અનિવૃત્તિ કરણે જાય એમ સમજાય છે.) અનિવૃત્તિકરણ (વિશુદ્ધ અધ્યવસાય) ને પામીને ત્યાં પ્રતિસમય અંતર્મુહુર્ત સુધી અનંતગણી વિશુદ્ધિથી વિશુદ્ધમાન છતો ઘણાં કર્મને ખપાવી ઉદીરેલાં મિથ્યાત્વ દળિયાં ક્ષીણ થયે છતે અને અનુદીર્ણ—સત્તાગત (દળિયાં) ઉપશાન્ત થયે છતે એટલે મિથ્યાત્વનાં દળિયાં (રસ ઉદયે કે પ્રદેશ ઉદયે) વેદવાં નજ પડે એવી ઉપશાન્ત સ્થિતિ પ્રાપ્ત થયે છતે, સંસાર રૂપ ગ્રીષ્મ—તાપથી તપ્ત થયેલો જીવ ગોશિર્ષચંદનના રસ જેવું અત્યંત શાન્તિને આપનારૂં (ઉપશમ) સમ્યકત્વ પ્રાપ્ત કરે છે. ૯૬—૯૭—૯૮

હવે સમ્યકત્વ કોને કોને હોય છે તે વાતને ગ્રંથકાર સ્પષ્ટ કરે છે.

पुव्वपडिवन्ना पडिवज्जमाणया । निरयमणुयदेवा य ॥
तिरिएसुं तु पवन्ना । बेइंदियमाइणो हुज्जा ॥ ९९ ॥
पडिवज्जमाणया विहु । विगलिंदिय अ मणवज्जिया ॥
हुंति उभया । भावो एगिंदिसु सम्मत्तलद्धीए ॥१०० ॥

સમ્યકત્વને પૂર્વ પ્રાપ્ત થયેલ અને વર્તમાન સમયે પ્રાપ્ત થતા જીવો નારક, મનુષ્ય અને દેવો હોઇ શકે છે, કેમકે દેવ અને

(તુ)યા ધર્મ વનબાદિકી અને નારકી અતિ દુઃખ સહન કરવા વિગેરે કારણોથી કર્મને ખપાવતા તથા બન્ધ ન પરિપાકથી તે સમ્યક્ત્વ પામે છે પામતી વખતે તે પામતા કહેવાય છે અને પછી પામેલા કહેવાય. તિર્યંચગતિમાં પૂર્વ પ્રતિપન્ન તો જે એકેન્દ્રિયાદિક વિકલેન્દ્રિયમાં સાસ્વાદન સમકિતવંત ઉપજે તેની અપેક્ષાએ થોડાક વખત કહેવાય, પછી તો તે નિશ્ચે મિથ્યાત્વ પામે છે પંચેન્દ્રિય તિર્યંચમાં તો પૂર્વ પ્રતિપન્ન હોય નહિ, અને વર્તમાન સમયે પામતા તો વિકલેન્દ્રિય અને સમૂર્છિમ પંચેન્દ્રિય સર્વ સમજે, એકેન્દ્રિયમાં તો સમ્યક્ત્વની પૂર્વ પ્રાપ્તિ તેમજ વર્તમાન સમયે સાસ્વાદન નથી બાકી ઉમેરાય પ્રમાણે સાસ્વાદન સમકિતવંત તેમાં ઉપજે તે અપેક્ષાએ થોડાક વખત પૂર્વ પ્રતિપન્ન કહેવાય ૯૯-૧૦૦

जह रत्नाण पुहई । आहारो नहयलं व तारण ॥
तह नीसेसगुणाण । आहारो होइ सम्मत्त ॥ १ ॥

જેમ સર્વ રત્નની ઉત્પત્તિ અને સ્થિતિના આધાર ભૂત પૃથ્વી છે અને તારા (જ્યોતિષ્ક)નો આધાર ભૂત આકાશ છે, તેમ સમસ્ત ગુણોના આધાર ભૂત સમ્યક્ત્વ (સમકિત) છે. ૧.

सम्मदिट्ठि जीवो । गच्छइ नियमा विमाणवासीसु ॥
जइवि न गयसम्मत्तो । अहवा न बद्धाउओ पुव्विं ॥२॥

સમ્યગ્દૃષ્ટિ (સમકીતી) જીવ જો તજે સમકિત વિ.૧૨૫

ન હોય અથવા પૂર્વે (અન્યગતિ યોગ્ય) આયુષ્ય બાંધી લીધું ન હોય તો અવશ્ય વિમાનવાસી (વિમાનિક) દેવપણે ઉત્પન્ન થાય છે, મતલબ કે સમકિતની અખંડ આરાધના કરનારની જરૂર સદ્ગતિજ થાય છે. ૧૦૨

अचलियसंमत्ताणं । सुरावि आणं कुणंति भत्तीए ॥
जह अमरदत्तभज्जाए । अहव निववक्कमाइणं ॥ ३ ॥

અચળ સમકિતવંતની દેવતાઓ પણ ભક્તિથી સેવા બજાવે છે, અમરદત્તની ભાર્યા અને વિક્રમ નૃપતિની પેરે. ૧૦૩

'અમરદત્ત ભાર્યા ચરિત્ર.'

શ્રેષ્ઠી પુત્ર અમરદત્ત વ્યાપારાર્થે પરદેશ ગયેલો ત્યાં જિનમતિ **નિઃશંક** શ્રેષ્ઠીની **વિમળયશા** નામે પુત્રીને અત્યંત રૂપવંતી જોઇને તેની સાથે પાણિ ગ્રહણ કરવા તેણે તેના પિતાને પ્રાર્થના કરી, પણ વિધર્મી હોવાથી તેમાં તે ફાવી શક્યો નહિ; ત્યારે પ્રથમ તો કપટથી શ્રાવક બની જૈન ગુરૂ પાસે ભણી યથાર્થ તત્ત્વ જાણી વ્રતધારી થયો. પછી તે શ્રેષ્ઠીપુત્રીને પરણી સ્વદેશ ગયો. ત્યાં અમરદત્તના માતા પિતા વિધર્મી હોવાથી દ્વેષ કરવા લાગ્યા, સ્ત્રી ઉપર ખોટું આળ ચઢાવ્યું, બહુ પેરે વિડંબના કરવાથી મુંઝાઇને તેણી એક મોટા દેવાધિષ્ઠિત પદ્મ દ્રહમાં પડી. તેણીના સત્ય શીલાદિક સત્ત્વથી રંજિત થઇ દેવતાએ એક મહાન્ **રત્નમય** હોડી કરી [illegible] ય સિંહાસન ઉપર તેણીને સ્થાપિત કરી તેણીનો [illegible] યો; તેથી શાસનની ઘણી ભારે પ્રભા-

વના વર્ષે પછી કોઈ જ્ઞાની ગુરુને પોતાના ઉપર આવી પડેલા કષ્ટનું કારણ પૂછતા પૂર્વભવમા પોતે પોતાની શોક્યને કલંક આપેલુ તેનુ આ ફળ છે, એમ જાણી વૈરાગ્ય પામી દીક્ષા ગ્રહણ કરી દુષ્કર તપ જપ તથા જ્ઞાનના બળથી સકળ કર્મ ખપાવીને તે **વિમળયશા મોક્ષપદને પામી એવી રીતે અમરદત્તની ભાર્યા વિમળયશાનુ સંક્ષિપ્ત ચરિત્ર કહ્યુ**

“ વિક્રમ નૃપતિ ચરિત્ર ”

કુસુમપુર પતિ હરિતિલક નૃપતિનો પુત્ર વિક્રમ નામે યૌવનાવસ્થા પ્રાપ્ત થયે છતે વિષય સુખને ભોગવતો છતો એકદા રોગ વ્યાપ્ત થવાથી જ્ઞાની ગુરુને તેનું કારણ પૂછતા પૂર્વ જન્મમા કરેલી મુનિહત્યાથી નરકાદિક દુર્ગતિમા બહુ કાળ ભમીને પુન દરિદ્ર પુત્ર થઈ ત્યા બાળ તપ તપીને અહિં રાજપુત્ર થયો છે, એમ સાંભળી જાતિ સ્મરણ જ્ઞાન પામી વ્રત ધારી શ્રાવક થયો પ્રથમ રોગ શાન્તિ માટે મનિ મોહથી તેના માતા પિતાએ દેવ ભોગને માટે માનેલી હિંસા નહિ કરવાથી તે ઉપર અનેક ઉપસર્ગ કર્યા છતા તેને દયા ધર્મમા દૃઢ નિશ્ચયવાળો જાણી, તેના સત્ત્વથી દેવે તુષ્ટમાન થઈ, તેના ઉપર પુષ્પની વૃષ્ટી કરી, તેના સદ્ગુણોની ભારે પ્રશસા કીધી પછી દેવ સાન્નિધ્યથી સકળ પૃથ્વી સાધી, શ્રી જિનશાસનની પ્રભાવના કરી, બહુ પુણ્યના કાર્ય કરી, અંતે દીક્ષા ગ્રહી, સકળ કર્મમળનો સર્વથા ક્ષય કરી, તે પરમપદનો ભોગી થયો.

‘ઇતિ વિક્રમ ચરિત્ર.’

अंतोमुहुत्तमित्तंपि । फासियं जेहिं हुज्ज सम्मत्तं ॥
तेसिं अवड्ढपुग्गल--परियट्टो चेव संसारो ॥ ४ ॥

અંતર્મુહૂર્ત (અલ્પકાળ) સુધી પણ જેમણે સમકિત સ્પર્શ્યું છે તેમને અર્ધ પુદ્‌ગલ પરાવર્તનથી અધિક સંસાર પરિભ્રમણ કરવું પડતું નથી. ૧૦૪

लब्भंति अमरनरसंपयाओ । सोहग्गरूवकलियाओ ॥
न य लब्भइ सम्मत्तं । तरंडयं भवसमुद्दस्स ॥ ५ ॥

સૌભાગ્ય અને રૂપથી શોભીત દેવ મનુષ્ય સબંધી સંપદા મળી શકે પણ ભવ સમુદ્ર થકી તારવા નાવ તુલ્ય સમ્યક્ત્વ રત્નની પ્રાપ્તિ સુલભ નથી. ૧૦૫

खइयं खओवसमियं । वेअय--मुवसामियं च सासणयं ॥
पंचविहं सम्मत्तं । पन्नत्तं वीयरागेहिं ॥ ६ ॥

ક્ષાયિક, ક્ષાયોપશમિક, વેદક ઉપશમિક અને સાસ્વાદન એ પાંચ પ્રકારનું સમ્યક્ત્વ શ્રી વીતરાગ પરમાત્માએ જણાવ્યું છે. તેનો વિશેષ અધિકાર સમકિત પચીશી, કર્મગ્રંથ પ્રમુખથી જાણી લેવો. ૧૦૬

संका कंख विगिंच्छा । पासंडीणं च संथव--पसंसा ॥
तस्स य पंच इयारा । वज्जेयव्वा पयत्तेणं ॥ ७ ॥

શંકા, કંખા—(કુમતની વાંછના.) વિગિચ્છા—(ધર્મના

કુળનો ન હોડ), પાખંડીઓનો પરિચય અને પાખંડીઓની સ્તુતિ એ સમ્યક્ત્વના પાંચ અતિચાર પ્રયત્નવડે તજવા યોગ્ય છે ૧૦૭

पिंडप्पयाण हुणण । सोमग्गहणाइ लोय-किच्चाइ ॥
वज्जसु कुलिंगिसंग । लोइअतित्थिसु गमण च ॥८॥

પિંડપ્રદાન (પિતૃપિંડ), યજ્ઞ (અગ્નિહવન), સોમગ્રહ (ચંદ્રગ્રહણ) આદિ શબ્દથી સૂર્યગ્રહણ, સંક્રાન્તિ પ્રમુખ લૌકિક કાર્ય તેમજ કુલિંગીનો સંગ તથા લૌકિક તીર્થ (પરમાર્થ શૂન્ય સ્થળ) માં શ્રમણ કરવાનું તું ત્યજ મતલબકે મિથ્યા સાધનના માત્ર ત્યજવાની છે ૧૦૮

मिच्छत्तभाविउ च्चिय । जीवो भवसायरे अणायंमि ॥
दढचित्तोवि छलिज्जइ । तेण इमो नणु कुसंगेहि ॥९॥

અનાદિ સંસારસાગરમાં પ્રથમનો જીવ મિથ્યાત્વ ભાવિત હોય છે તેથી તે ભલે તેનો દૃઢ ચિત્તવાળો હોય તો પણ નિશ્ચે કુસંગથી ઠગાઈ જાય છે ૧૦૯

जस्स भवे सवेओ । निव्वेओ उवसमो अ अणुकंपा ॥
अत्थिक्क जीवाइसु । नज्जइ तस्सत्थि समत्त ॥ १० ॥

જેને સંવેગ (મોક્ષાભિલાષ), નિર્વેદ (ભવ વૈરાગ્ય), ઉપશમ (ક્ષમા—સમતાભાવ), અનુકંપા (કરૂણાભાવ), અને જીવાદિક તત્ત્વમાં આસ્તિક્ય (તત્ત્વશ્રદ્ધા) હોય તેને સમ્યક્ત્વ છે એમ જાણવું તે સિવાય બીજા પણ ચિહ્ન કહે છે ૧૧૦

सव्वथ्थ उचियकरणं । गुणाणुराओ रई य जिणवयणे ॥
अगुणेसु अ मज्झथ्थं । सम्मद्दिठ्ठिस्स लिंगाइं ॥ ११ ॥

સર્વત્ર ઉચિત વર્તન, ગુણાનુરાગ, જિન વચનમાં રતિ અને નિર્ગુણી ઉપર પણ મધ્યસ્થ ભાવ એ સમ્યગ્ દૃષ્ટિનાં બીજાં લિંગ છે. ૧૧૧

એ પ્રમાણે સમ્યક્ત્વ શુદ્ધિનું સમર્થન કરીને હવે ચારિત્ર શુદ્ધિ દ્વાર કહે છે.

चारित्रद्वार.

चरणरहियं न जायइ । सम्मत्तं मुरकसाहयं इक्कं ॥
तो जइसु चरणकरणे । जइ इच्छसि मुरकमचिरेण॥१२॥

ચારિત્ર, (સદ્વર્તન) રહિત એકલું સમ્યક્ત્વ (તત્ત્વશ્રદ્ધાન) મોક્ષ દાયક થતું નથી માટે જો શિઘ્ર મોક્ષ મેળવવા ઇચ્છતો હોયતો ચરણ કરણ (મૂળ ગુણ તથા ઉત્તર ગુણ સેવન કરવા) માં ઉજમાળ થા ! ૧૧૨

किं चरणं कइ भेयं । तदरिहपडिवत्ति विहिपरूवणया ॥
उस्सग्ग--ववाएहि अ । तं कस्स फलं व किं तस्स ॥१३॥

ચારિત્ર તે શું ? એટલે તેનું સ્વરૂપ શું ? તેના કેટલા ભેદ (પ્રકાર) છે ? તેને યોગ્ય (અધિકારી) કોણ ? તેને અંગીકાર કરવાના વિધિની પ્રરૂપણા, ઉત્સર્ગ, અપવાદ વડે તેની શુદ્ધિ, તે

ચારિત્ર કોણ સાધુને હોય ? અને તે ચારિત્રનું શું ફળ (નાય) છે ? એ સર્વે પ્રતિદ્રાગિનો ખુલાસો કરતા છતા ગ્રંથકાર પોતે જ કહે છે ૧૧૩

सावज्जजोगविरई । चरण ओहेण देसिय समए ॥
भेएण उ दुविगप्प । देसे सव्वे अ नायव्व ॥ १४ ॥

પાપ વ્યાપારથી વિરમવુ તે ચારિત્ર, એમ તેનુ સામાન્ય લક્ષણ શાસ્ત્રમા કહેલુ છે, તે ચારિત્ર દેશથી અને સર્વથી એમ બે પ્રકારનુ કહેલુ છે એમ જાણવુ ૧૧૪

देसचरण गिहीण । मूलत्तर-गुण-विगप्पओ दुविह ॥
मूले पञ्च अणुव्वय । उत्तरगुण दिमिवयाईया ॥ १५॥

ગૃહસ્થોનુ દેશ ચારિત્ર મૂળગુણ અને ઉત્તર ગુણના ભેદથી બે પ્રકારનુ છે મૂળ ગુણમા પાચ અણુવ્રતો અને ઉત્તર ગુણમા ગુણ વ્રતાદિ છે ૧૧૫

पचय अणुव्वयाइ । गुणव्वयाइ च हुति तिन्नेव ॥
सिरकायाइ चउरो । सव्व चिय होइ बारसहा ॥ १६ ॥

અણુવ્રતો પાચ છે, ગુણવ્રતો ત્રણ છે, અને શિક્ષાવ્રતો ચાર છે સર્વે મળીને દેશ ચારિત્ર બાર પ્રકારનુ છે ૧૧૬

मूलत्तरगुणभेएण । सव्वचरणपि वन्निय दुविह ॥
मूलगुणेसु महव्वय । राई-भोयण-विरमण च ॥ १७॥

મૂળગુણ અને ઉત્તર ગુણના ભેદથી સર્વ ચારિત્ર પણ બે પ્રકારનું કહ્યું છે. મૂળ ગુણોમાં પાંચ મહાવ્રતો અને છઠ્ઠું રાત્રિ-ભોજન વિરમણ છે. ૧૧૭

पिंडविसोही समई । भावण पडिमा य इंदियनिरोहो ॥
पडिलेहण गुत्तीओ । अभिग्गहा उत्तरगुणेसु ॥ १८ ॥

ઉત્તર ગુણોમાં પિંડ વિશુદ્ધિ (નિર્દોષ આહાર વિધિ), પાંચ સમિતિ, ભાવના, (અનિત્યાદિક દ્વાદશ, મૈત્રી પ્રમુખ ચાર, અથવા પાંચ મહાવ્રતોની ૨૫ ભાવાનાઓ છે તે) દ્વાદશ પડિમા. પાંચ ઇંદ્રિયોનો નિગ્રહ, પ્રતિ લેખન, ત્રણ ગુપ્તિઓ, અને અનેક પ્રકારના (દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, ભાવ) અભિગ્રહોનો સમાવેશ થાય છે. ૧૧૮

इय एवमाइभेयं । चरणं सुरमणुयासिद्धिसुहकरणं ॥
जो अरिहइ घित्तुंजे । तमहं वुच्छं समासेणं ॥१९॥

ઇત્યાદિક ભેદવાળું આ ચારિત્ર જે દેવ મનુષ્ય સંબંધી સુખ તેમજ મોક્ષ સુખને સાધી આપનાર છે તેને ગ્રહણ કરવાને જે યોગ્ય (અધિકારી) છે તે હું સંક્ષેપથી કહીશ. ૧૧૯

संवेगभाविअमणो । सम्मत्ते निच्चलो थिरपइन्नो ॥
विजइंदिओ अमाई । पन्नवणिज्जो किवालु य ॥ २० ॥
जइधम्मंमि वि कुसलो । धीमं आणारुई सुसीलो अ ॥
विन्नाय तस्सरूवो । अहिगारी देसविरईए ॥ २१ ॥

તેમ (તીવ્ર ગોમાભિનાય) વડે આવિત, અધ્યસ્તમા નિશ્ચળ, સ્થિર, (૨૬) પ્રતિજ્ઞાનત જીતેન્દ્રિય, નિર્માયી સુખે ન મન્ત્રની નકાય છે તેનો અને કરાવવ, ચતિસર્મના પાર કુશળ, બુદ્ધિમાન, આજ્ઞારુચિ કુલીન અને તેના માનિના નાક્રુપનો માર (ઉપનયમાંથી અપકના, વિનયાદિક ગુણવી ગોબિન) ઉપ ગિરિના અધિકારી છે ૨૦–૨૧

पाएण हुंति जोगा। पव्वज्जाए वि निच्चिय मणुस्सा ॥
इस कुलाइ सुद्धा। वहु खीणप्पाय कम्ममसा ॥ २२ ॥
अठ्ठारस पुरिसेसु। वीस इत्थीसु दस नपुंसेसु ॥
जिण पडिकुट्ठत्ति तओ। पव्वावेउ न कप्पंति ॥२३॥

પ્રાયઃ ન વિ નિને જ યોગ્ય, ન મનુષ્ય પ્રવ્રજ્યા ન વે ... નથા યોગ્ય હોય છે નિશ્ચયમાં જ કુલાદિ શુદ્ધ અને તેના કર્મ નષ્ટ થી પ્રાય ... નથા હોય ન ગાનિને યોગ્ય છે પુરુષમાં ૧૮ સ્ત્રીમાં ૨૦ અને નપુંસક ૧૦ ... જિનેશ્વર નિષેધ્યા છે ... તેને પ્રવ્રજ્યા દેવી કલ્પ નહી તેમાં પ્રથમ પુરુષના ૧૮ પ્રકાર કહે છે ૨૨–૨૩

बाले वुड्ढे नपुंसे य। कीवे जड्डे य वाहिए ॥
तेणे रायावगारी य। उमत्तेय अदंसणे ॥ २४ ॥
दासे दुट्ठे अ मूढे अ। अणत्ते जुंगिए इअ ॥
उबद्धए अ भयए। सेहनिप्फेडियाइ य ॥ २५ ॥

इय अट्ठारस भेया । पुरिसस्स तहित्थियाइ ते चेव ॥
गुव्विणि सबालवच्छा । दुन्नि इमे हुंति अन्नेवि ॥२६॥

બાલ (સાત આઠ વર્ષનો), વૃદ્ધ (આઠ ૭૦ વર્ષનો), નપુંસક (ન સ્ત્રી તેમજ ન પુરૂષ.) ક્લીબ (કાયર—બીકણ), જડ, વ્યાધિગ્રસ્ત, ચોર, રાજદ્રોહી, ઉન્મત્ત, અંધ, દાસ (વેચાણ થયેલો) દુષ્ટ (કષાય દુષ્ટ તેમજ વિષય દુષ્ટ), મૂઢ, ઋણાર્ત—(કરજદાર), જુંગિત, (જાતિ, કર્મ, શરીરાદિકથી દૂષિત), અવબદ્ધ (કોઈની સાથે કરારથી બંધાઇ ગયેલ), ભૃતક, (ભાડુત) અને શિષ્ય નિષ્ફેટક (માતા પિતાદિકની આજ્ઞા પામ્યા વિના દીક્ષા માટે ભગાવેલો—નશાડેલ) એ અઢાર ભેદ પુરૂષમાં વર્જવા યોગ્ય છે. મતલબ કે તે દીક્ષાને અયોગ્ય છે. કેમકે બાલાદિકને દીક્ષા દેવાથી શાસન માલિન્ય, સંયમ—આત્મવિરાધનાદિક દોષ સંભવે છે. સ્ત્રીવર્ગના પણ ઉપર કહેલા ભેદ જાણવા, વિશેષમાં ગર્ભવંતી અને દૂધ પીતા બાળકવાળી એમ બે મળીને સ્ત્રીના ૨૦ ભેદ થાય છે ૧૨૪—૧૨૫—૧૨૬

पंडए वाइए कीवे । कुंभी इसालुअत्तिअ ।
सउणी तक्कम्मसेविअ । परिकयावपखिए इअ ॥२७॥
सोगंधिए अ आसित्ते । दसे एए नपुंसगा ॥
संकिलिठ्ठत्ति साहूणं । पव्वावेउं अकप्पिआ ॥ २८ ॥

પંડગ, વાતિક, ક્લીબ, કુંભી, ઇર્ષ્યાળુ, શકુનિ, તત્કર્મ-

સેવી, પાક્ષિકાપાક્ષિક, સૌગન્ધિક, અને આસક્ત એ દશ પ્રકારના નપુંસક સંક્લિષ્ટ પરિણામી હોવાથી સાધુઓએ દીક્ષા દેવા અયોગ્ય કહ્યા છે ૧૨૭-૧૨૮

वद्धिए वप्पिए चेव । मतओसहिउवहए ॥
इसिमत्ते देवमत्ते अ । पव्वाविज्ज नपुमए ॥ २९ ॥

વર્ધિત, ચપિંત, મંત્ર અને ઔષધિવડે ઉપહત, ઋષિ તપસ્વીવડે શપ્ત, અને દેવ શપ્ત (શાપથી એવી અવસ્થાને પ્રાપ્ત થયેલ) એના છ પ્રકારના નપુંસકને પ્રવ્રજ્યા આપી શકાય જાણવું કે તે કામઉન્માદથી રહિત હોય ૧૨૯

महिलसहावो सरवन्न भेओ । मिढि महत मउआ य वाणी
ससद्दयमुत्त-मफेणग च । एयाणि छप्पडगलक्खणाणि ३०

ઉપર બતાવેલા દશ પ્રકારના નપુંસકમાં પડકના છ લક્ષણો આ પ્રકારે કહે છે સ્ત્રી સ્વભાવ (પુરૂષાકાર છતા સ્ત્રીના જેવો સ્વભાવ), શબ્દ, રૂપ, રસ, ગંધ અને સ્પર્શનો ભેદ હોય (એટલે તે સર્વે વિલક્ષણ હોય) પુરૂષ ચિન્હ મ્હોટું હોય, વાણી મૃદુ હોય, સ્ત્રીની જેમ મૂત્ર સશબ્દ હોય અને તે ફીણ વગરનું હોય એ છ લક્ષણ કહ્યા છે ૧૩૦

वालइढोमरहिओ । उवट्ठिओ जइ हविज्ज चरणत्थ ॥
त तस्स पउत्तालो-अणस्स सुगुरूहि दायव्व ॥३१॥

માટે જે બાલાદિક દોષોથી રહિત હોય અને ચારિત્રને અર્થે ઉજમાળ થઇ આવ્યો હોય તેને પ્રથમ સદ્ગુરૂઓએ આલોચના (આલોયણ) આપીને પછી દીક્ષા દેવી. ૧૩૧

आलोयण--सुद्धस्स । वि दिज्ज विणीयस्स नाविणीयस्स ॥
नहि दिज्जइ आहरणं । पलिअत्तिअ कन्नहथ्थस्स ॥३२॥

આ લોયણથી શુદ્ધ થયેલ પણ જો વિનીત હોય તોજ તેને દીક્ષા દેવી પણ અવિનીતને દેવી નહી. કેમકે જેનાં હાથ, કાન કપાઇ ગયાં હોય તેને આભરણ દેવાય નહિ. મતલબ કે જેમ તે આભરણ પહેરવાને લાયક નથી તેમ અવિનીત પણ ભાગવતી દીક્ષાને લાયક નથી. કેવળ વિનીત શિષ્યજ દીક્ષાને લાયક છે. ૧૩૨

अणुरत्तो भत्तिगओ । अमुई अणुअत्तओ विसेसन्नू ॥
उज्जुत्तो परितंतो । इथ्थिय--मथ्थं लहइ साहु ॥३३॥

અનુરક્ત (વસ્ત્રમાં ગળીના રંગની જેમ જેનું મન ગુરૂમાં રંગાયું હોય), ભક્તિવંત, અમોચક (કદાપિ ગુરૂનાં ચરણ ન તજે એવો), અનુવર્તક (સર્વનું ઉચિત સાચવવામાં તત્પર), વિશેષજ્ઞ (સમસ્ત વસ્તુના વિવેકનો જાણ), ઉદ્યુક્ત (જ્ઞાન ધ્યાનમાં અતિ ઉજમાળ) અને અપરિતાંત (આત્માર્થ સાધવામાં અખિન્નપણે ઉદ્યમ કરનાર) સાધુ ઇચ્છિત અર્થને સુખે મેળવી શકે છે. ૧૩૩

विणयवओ विहु कयमंगलस्स । तदाविग्घपारगमणाय ॥
दिज्जसु कओवओगो । खित्ताइसु सुप्पसथ्थेसु ॥ ३४ ॥

વિનયવંત અને નિત્ય મંગળકારી (દેવ, ગુરુ, ધર્મ વિગેરેની પૂજા ભક્તિ કરનાર) શિષ્ય નિર્વિઘ્ને ચારિત્ર પાળી શકે માટે નિમિત્તાદિક બળની ઉપયોગ કરી તેને સુપ્રશસ્ત (જિનચૈત્ય-ક્ષીર વૃક્ષાદિક સમીપ) ક્ષેત્ર (સ્થળ) માં દીક્ષા દેવી. ૩૪

इय एवमाइ विहिणा । पाएण परिक्खिऊण छम्मास ॥
पव्वज्जा दायव्वा । सत्ताण भवविरत्ताण ॥ ३५ ॥

આ આદિક વિધિવડે પ્રાયઃ છ માસ સુધી પરીક્ષા કરીને ભવવિરક્ત ભવ્ય આત્માને દીક્ષા દેવી એ રીતે વિધિ સામાયિક અંગીકાર કરવાનો વિધિ બતાવ્યો. ૩૫

હવે મહાવ્રત આરોપવાનો વિધિ ગ્રંથકાર દર્શાવે છે

विहिपडिवन्नचरित्तो । दढधम्मो जइ अ वज्जभीरुय ॥
तो सो उवट्ठविज्जइ । वएसु विहिणा इमो सो उ ॥३६॥

વિધિ સહિત ચારિત્ર અંગીકાર કર્યું છતે જો તે ચારિત્ર ધર્મમાં નિશ્ચળ રાગ અને પાપથી ડરતો હોય તો તેને વિધિવત્ ઉપસ્થાપના આપવી એટલે મહાવ્રતારોપ કરવો તે વિધિ આ પ્રમાણે છે. ૩૬

पढिए अ कहिअअहिगय । परिहरउट्ठावणाइ सो कप्पो ॥
छज्जीवघायविरओ । तिविहं तिविहेण परिहारी ॥३७॥

દશવૈકાલિકના ષડ્જીવનિકાય અધ્યયન પર્યંત સૂત્ર અ

ર્થ અવધાર્યે છતે તેમજ સર્વ જીવહિંસાથી સર્વથા નિવૃત્ત થયે છતે તે શિષ્યને ઉપસ્થાપના આપવી એટલે મહાવ્રત આરોપવાં. ૧૩૭

अप्पत्ते य कहित्ता । अणहिगयपरिच्छणे अआणाई ॥
दोसा जिणेहिं भणिआ । तम्हा पत्ता--ठुवट्ठावे ॥३८॥

આગળ કહેવામાં આવનાર જઘન્યથી સાત દિવસ વિગેરે જે ઉપસ્થાપના બાબત કાલક્રમ છે તે પ્રાપ્ત નહિ થયે છતે, તેમજ પૂર્વોક્ત સૂત્ર અર્થ શ્રદ્ધા સહિત નહિ અવધાર્યે છતે, તેમજ શિષ્યના વિનયાદિક ગુણ પરીક્ષા નહિ કર્યે છતે, જો ઉપસ્થાપના કરેતો આજ્ઞા ભંગાદિક દોષો જિનોએ ફરમાવ્યા છે. માટે પૂર્વોક્ત વિધિ મુજબ ઉપસ્થાપના કરવી. ૧૩૮

सेहस्स तिन्नि भूमी । जहन्नू तह मज्झिमा य उक्कोसा ॥
राइंदिय सत्त चउमासिआ य छम्मासिया चेव ॥३९॥

અભિનવ શિષ્યને ઉપસ્થાપના (મહાવ્રત આરોપવા) ની ત્રણ ભૂમિકા છે. જઘન્ય, મધ્યમ, અને ઉત્કૃષ્ટ. તે અનુક્રમે સાત અહોરાત્રિ, ચાર માસ અને છ માસની છે. ૧૩૯

पुव्वोवट्ठपुराणे । करणजयट्ठा जहन्निया भूमी ॥
उक्कोसा उ दुम्मेहं । पडुच्च असद्दहाणं च ॥ ४० ॥

વ્રત ભ્રષ્ટ થયેલાને પુનઃ મહાવ્રત આરોપવાના પ્રસંગે ઇંદ્રિય જય કરવા માટે જઘન્ય ભૂમિકા અને બુદ્ધિ રહિત તેમજ

श्रद्धा सहितने माटे उत्कृष्ट भूमिका समजवी सतश्रद्धने सूत्रार्थ प्राप्त थता इंद्रिय जय माटे जघन्य भूमि २/०

एमेवय मज्झिमिया । अणिहिज्जते असद्दहते अ ॥
भावियमेहाविम्मवि । करणजयट्ठाय मज्झिमिया ॥४१॥

એજ પ્રમાણે બુદ્ધિ રહિત હોનાથી સૂત્રાર્થ તૈયાર કર્યો ન હોય અથવા મોહ થયી શ્રદ્ધા યુક્ત બન્યો ન હોય તેને માટે મધ્યમ ભૂમિકા છે, તેમજ જાય શ્રદ્ધા સહિત સૂત્રાર્થ અધીત હોય તોપણ ઇંદ્રિય જયને માટે પણ મધ્યમ ભૂમિકા સમજવી ૧/૧

इय विहिपडिवन्नवओ । जडज्ज छज्जीव-काय-जयणासु
दुग्गइ--निबंधण चिय । तप्पडिवत्ती भवे इअरा ॥४२॥

આ પ્રમાણે વિધિ મુજબ મહાવ્રત અંગીકાર કરનારે છ જીવ નિકાયની યતનાને માટે અધિક યત્ન કરવો તેમા ઉપેક્ષા કરનાથી વ્રત અહુણ ઉલટુ દુર્ગતિકારી થાય છે માટે તેની અનર્થકારી ઉપેક્ષા કરવી નહિ ૧૪૨

एगिदिएसु पचसु । तसेसु कय-कारणा--णुमइ--भेय ॥
मघट्टण परिआवण । वेरमण च य सुतिविहेण ॥४३॥

પાચ પ્રકારના સ્થાવર રૂપ એકેંદ્રિય જીવો તથા સર્વ ત્રસ જીવોને સઘટ્ટન (ચરણ સ્પર્શાદિક જન્ય), પરિતાપન (કશાથી તાડન-લકુટ પ્રહારાદિક), અને વ્યપરોપણ (પ્રાણ હરણ)

મન, વચન, અને કાયાથી કરવું નહિ. કરાવવું નહિ, અને કર-
નારને રૂડું જાણવું પણ નહિ. ૧૪૩

जइ मिच्छदिट्ठिआणवि । जत्तो केसिं च जीव रख्खाए ॥
कह साहूहिं न एमो । कायव्वो मुणियसारेहिं ॥४४॥

જ્યારે કેટલાક મિથ્યાદૃષ્ટિ છતાં પણ જીવ રક્ષા માટે યત્ન
કરતા જણાય છે તો પછી ધર્મ રહસ્યના જાણ મુનિઓએ તે
જીવ રક્ષામાં કેમ યત્ન ન કરવો ? તેમણે તો કેડ કસીને અધિક
તર યત્ન કરવોજ ઘટે છે. ૧૪૪

निय पाणग्घाएणवि । कुणंति परपाणरख्खणं धीरा ॥
विसतुंबउवभोगी । धम्मरुई इथ्थुदाहरणं ॥ ४५ ॥

ધીર પુરૂષો પોતાના પ્રાણ ત્યાગે પણ પરપ્રાણનું રક્ષણ
કરે છે. ઝેરી તુંબડીનું શાક વાવરી જનારા ધર્મ રૂચિ અણ-
ગારનું અત્ર ઉદાહરણ છે. ૧૪૫

ધર્મઘોષ સૂરિના શિષ્ય ધર્મ રૂચિ અણગાર તપસ્યાને
પારણે ગોચરી ગયેલા ત્યારે નાગશ્રી નામની વિપ્રભાર્યાએ ભ્રાંતિથી
કરેલું કડવી તુંબડીનું શાક તેમને આપી દીધું, તે શાક ગુરૂ મ-
હારાજને બતાવતાં વિષ તુલ્ય જાણી ગુરૂએ નિર્વદ્ય સ્થળમાં પરઠ-
વવા ફરમાવ્યું. તેમ કરતાં તેમાંથી પડેલા એક બિંદુ માત્રથી
અનેક કીડીકા પ્રમુખનો નાશ થયેલો જોઇ તે દયાળુ અણગાર તે
સર્વ શાક પોતેજ ભક્ષી ગયા, અને પરિણામે સમાધિથી કાલધર્મ
પામી સદ્ગતિ પામ્યા.

कोहेण व लोहेण व । भएण हासेण वा वि तिविहेण ॥
सुहमेअरपि अलियं । वज्जसु सावज्जसयमूलं ॥ ९६ ॥

ક્રોધથી, લોભથી, ભયથી કે હાસ્યથી નાનુ કે મોટુ જુઠાણુ એ કંડા ગમે પાપનુ મૂળ જાણીને તુ ત્રિવિધે ત્રિવિધે પરિહર ૧૯૬

लोएवि अलियवाई । वीससणिज्जा न होइ भुयगुव्व ॥
पावइ अवन्नवाय । पियराणवि देइ उव्वेय ॥ ९७ ॥

લોકમા પણ અસત્યવાદી ભુજંગની પેઠે વિશ્વાસ કરવા યોગ્ય વતો નથી તેવી તે અવર્ણવાદ (અપવાદ) ને પામે છે, અને માતપિતાદિકને પણ ક્લેશ ઉપજાવે છે ૧૯૭

आराहिज्जइ गुरु देवय च । जणणिव्व जणइ वीसभ ॥
पियबधुव्व नोम । अवितहवयणो जणइ लोए ॥९८॥

મત્યવાદી આ લોકમા દેવ ગુરુને આરાધી શકે છે, માતાની પેઠે વિશ્વાસ પેદા કરે છે, અને પ્રિયબધુની પેઠે સતોષ ઉપજાવે છે ૧૯૮

मरणे वि समावडिए । जपंति न अन्नहा महासत्ता ॥
ज न फल निवपुट्ठो । जह कालगसूरिणो भयवं ९९

દત્ત નૃપે યજ્ઞ ફળ પૂછ્યે છતે યુગપ્રધાનશ્રીકાલિકાચાર્ય મહારાજની પેઠે ભગવાન કહે જાણ્યે છતે પણ

મહા સત્ત્વવંત સાધુઓ અન્યથા જલ્પતા નથી. ઉપદેશમાળા પ્રમુખ ગ્રંથોમાં ઉક્ત મહા સત્ત્વ આચાર્યવરનું ચરિત્ર સુપ્રસિદ્ધ છે. ૧૪૯

वसुनरवईणो अयसं । सोऊण असच्चवाइणो कित्तिं ॥
सच्चेण नारयस्सवि । को नाम रमिज्ज अलियंमि॥५०॥

અસત્યવાદી વસુરાજાનો અપયશ થયેલો જાણી અને સત્યવાદી **નારદની** કીર્તિ વિસ્તરેલી જાણીને કોણ અસત્યમાં રમણ રતિ કરે ? ૧૫૦

ક્ષીરકદંબક ઉપાધ્યાયના છાત્ર નારદ, વસુ અને પર્વતની કથા ઉપદેશમાળાદિકમાં સુપ્રસિદ્ધ છે.

अवि दंतसोहणं पि हु ॥ परदव्वमदिन्नयं न गिन्हिज्जा
इहपरलोयगयाणं । मूलं वहुदुक्खलक्खाणं ॥ ५१ ॥

દંતશુદ્ધિ કરવા માટે એક સળી જેવી પણ પારકી વસ્તુ આપ્યા વગર લેવી નહિ. કેમકે તે અદત્ત આ લોક પરલોક સંબંધી લાખો ગમે દુ:ખનું મૂળ છે. ૧૫૧

तइअवए दढत्तं । सोउं गिहिणो वि नागदत्तस्स ॥
कह तथ्थ हुंति सिढिला । साहू कयसव्वपरिचाया॥५२॥

ત્રીજા વ્રતમાં ગૃહસ્થ એવા **નાગદત્તનું** પણ દૃઢપણું

સાંભળીને સર્વ સાવદ્ય (પાપ) વ્યાપારના પરિહારી સાધુઓ તેમાં કેમ શિથિલ હોય ? નજ હોય ? ૫૨

વાણારસીમાં વસતા **ધનદત્ત** શ્રેષ્ઠીનો પુત્ર **નાગદત્ત** નામે મહાસૌભાગ્યશાળી ધર્મ મર્મનો જાણકાર છે એકદા માર્ગમાં ચાલતા રાજાનું પડી ગયેલું કુંડળ જમીનપર ધૂળથી ઢંકાયેલું પોતે જોયા છતાં લીધું નહીં પણ ચકિત થઇ અન્ય માર્ગે ચાલ્યો **વસુદત્તે** તે જોવા લીધું, અને અવસર પામી **નાગદત્તને** અપાય પાડવા જ્યારે **નાગદત્ત** પૌષધમાં કાઉસ્સગ્ગમુદ્રાએ ઉભો હતો ત્યારે તેના ગળે બાંધીને રાજાને તે વાત જણાવી રાજાએ તેને તેનીજ અવસ્થામાં ત્યાં મંગાવી બહુ પેરે પૂછ્યું પણ તેણે પૌષધ પાર્યા પછી પણ વસુદત્તને અનર્થ થવાના ભયથી સત્ય હકીકત રાજાને જણાવી નહિ, તેથી રાજાએ ભારે વિટંબનાપૂર્વક તેને વધ સ્થાનકે મોકલ્યો પણ તેના સત્ય અને સત્વના પ્રભાવથી શાસન દેવતાએ શૂળિ સિંહાસન રૂપ અને પ્રહાર આભૂષણ રૂપ કરી દીધાં ધર્મની મોટી ભારે પ્રભાવના થઇ રાજાએ આવી નાગદત્તનો ભારે સત્કાર કર્યો અને વસુદત્તને દેશનિકાલ કર્યો અનુક્રમે નાગશ્રીને પરણી ચિરકાળ પર્યંત વિષય સુખ ભોગવી અને વૈરાગ્ય રી સાથે દીક્ષા લઇ નાગદત્ત સ્વર્ગે ગયો યાવત્ મોક્ષ પામશે

नवगुत्तीहिं विसुद्धं । धरिज्ज बंभं विसुद्धपरिणामो ॥
सव्ववयाणवि पवरं । सुदुद्धरं विसयलुद्धाण ॥ ५३ ॥

સર્વ વ્રતોમાં શ્રેષ્ઠ અને વિષયલુબ્ધને અતિ દુર્ધર એવું

બ્રહ્મચર્ય વિશુદ્ધ પરિણામ યોગે નવ ગુપ્તિ (વાડો) વડે નિર્મળ-પણે પાળવું. ૧૫૩

देवेसु वीयराओ । चारित्ती उत्तमो सुपत्तेसु ॥
दाणाण--मभयदाणं । वयाण बंभव्वयं पवरं ॥ ५४ ॥

જેમ સર્વ દેવોમાં વીતરાગ ઉત્તમ છે, સુપાત્રમાં સાધુ (નિર્ગ્રંથ મુનિ) ઉત્તમ છે, દાનમાં અભયદાન ઉત્તમ છે તેમ સર્વ વ્રતોમાં બ્રહ્મચર્યવ્રત ઉત્તમ છે. ૧૫૪

धरउ वयं चरउ तवं । सहउ दुहं वसउ वणनियुंजेसु ॥
बंभवयं अधरंतो । बंभा विहु देइ महहासं ॥ ५५ ॥

ગમે તે વ્રત ધરો, તપ તપો, દુઃખ સહો, વનના નિકુંજમાં જઈ વસો પણ બ્રહ્મચર્યને નહિ ધારણ કરતો બ્રહ્મા પણ મને હસવા યોગ્ય લાગે છે. મતલબ કે બ્રહ્મચર્ય વિના બધાં વ્રત, તપ, કષ્ટ રૂપ છે અને બ્રહ્મચર્યવડે તે સર્વે સાર્થક છે તેથી બ્રહ્મચર્ય વિના બ્રહ્મા પણ મને રૂચતો નથી. ૧૫૫

जं किंचि दुहं लोए । इहपरलोउभवंपि अइदुसहं ॥
तं सव्वं च्चिय जीवो । अणुभुंजइ मेहुणासत्तो ॥५६॥

જે કંઈ આલોક અને પરલોક સંબંધી અતિ દુસ્સહ દુઃખ છે, તે સર્વ દુસ્સહ દુઃખ મૈથુન (વિષય ભોગ) માં આસક્ત જીવ જરૂર અનુભવે છે. ૧૫૬

नदत्तु निम्मलाइ । चरिआइ सुदंसणस्स महरिसिणो ॥
तह विसमसंकडेसु वि । अभवय जस्स अक्खलियं ॥५७॥

સુદર્શન મહર્ષિના નિર્મળ ચરિત્રનુ ત્રણુ કોઈ ભવ્યજનો અનુમોદન કરો ! કે જે બ્રહ્મવ્રત ભારે વિષમ સંયોગોમા પણ અસ્ખલિત રાખી શક્યો. ૧૫૭

ગૃહસ્થાશ્રમમા પણ ઉત્તમ પ્રકારે શીલ વ્રતનુ સંરક્ષણ કરવામા ચતુર સુદર્શન શેઠ, જેના શીલના પ્રભાવથી શૂલિનુ સિંહાસન થયુ, અને પ્રહાર આભૂષણરૂપ થઈ ગયા, તેમજ ધર્મની ભારે પ્રભાવના થઈ, તેમનુ ચરિત્ર ઉપદેશમાળાદિક ગ્રંથોમા સુપ્રસિદ્ધ છે

वंदामि चरणजुयल । मुणिणो सिरिथूलभद्दनामस्स ॥
जो कामिणिभुयंगीए । पडिओ वि मुहे न निद्दसिओ५८

મુનિ શ્રીસ્થૂલભદ્ર નામીના ચરણ યુગળને હુ ભક્તિથી વંદુ છુ કે જે નારી નાગણના મુખ ઉપર પડ્યા છતા નિરાબાધ રહ્યા. ૧૫૮

जइ वहसि कहवि अत्थं । निग्गथ पवयण पवन्नोवि ॥
निग्गथत्ते तो मा-मणस्स मइलत्तण कुणसि ॥ ५९ ॥

નિર્ગ્રંથ શાસનને પ્રાપ્ત થયા છતા નિર્ગ્રંથપણામા જો કોઈ રીતે (કોઈ પ્રકારે) અર્થ-પરિગ્રહ રાખીશ તો તુ શાસનની મલીનતાને કરીશ. ૧૫૯

तं मइलणा उ सत्थे । भणिया मूलं पुणब्भवलयाणं ॥
तो निग्गंथो अत्थं । सव्वाणत्थं विवज्जिज्जा ॥१६०॥

એવી રીતે કરવામાં આવતી શાસન મલીનતા પુનઃ પુનઃ સંસાર ઉત્પત્તિરૂપ વેલિનું મૂળ કારણભૂત કહેલી છે. તેથી સર્વ અનર્થ રૂપ અર્થ—પરિગ્રહને નિર્ગ્રંથે ત્યજી દેવો જોઇએ. ૧૬૦

जइ चक्कवट्टिरिद्धिं । लद्धंपि चयंति केइ सुप्पुरिसा ॥
को तु असंतेसुवि । धणेसु तुच्छेसु पडिबंधो ॥ ६१ ॥

જ્યારે કોઈ સત્પુરૂષો ચક્રવર્તી સંબંધી રિદ્ધિ સ્વાધીન છતી પણ ત્યજી દે છે તો પછી તને અછતા એવા પણ તુચ્છ અર્થમાં શો પ્રતિબંધ નડે છે? ૧૬૧

बहुवेरकलहमूलं । नाऊण परिग्गहं पुरिससीहा ॥
समरीरेवि ममत्तं । चयंति चंपाउरिपहुव्व ॥ ६२ ॥

પરિગ્રહને બહુ વૈર અને ક્લેશના કારણ રૂપ જાણીને સિંહ પુરૂષો ચંપાપુરીના સ્વામીની પેરેં સ્વશરીરપરનો મમત્ત્વ પણ ત્યજી દે છે. ૧૬૨

“ ચંપાપુરી સ્વામી કીર્તિચંદ્ર નૃપ ચરિત્ર. ”

ચંપાપુરીમાં કીર્ત્તિચંદ્ર રાજા રાજ્ય કરે છે તેનો સમરવિજય નામનો લઘુબંધુ યુવરાજ પદે છે. એકદા વર્ષાકાળે ક્રીડા અર્થે રાજા પ્રમુખ નાવ ઉપર આરૂઢ થઇ ક્રીડા કરવા લાગ્યા. એ-

ટનામા નદીમા એવુ મોટુ પૂર આવ્યુ કે નાવાઓ જુદી જુદી દિશાઓ તરફ વહી ગઈ, અને જોત જોતામા રાજાની નાના અ-દૃશ્ય થઇ ગઈ તે નાવા દૂર જતી માર્ગમા કોઈ વૃક્ષના મૂળે અથડા ઉભી રહી એટલે રાજા પ્રમુખ તેમાથી ઉતરી કાઠે આવ્યા, ત્યા નૃપતિએ નદીની ભેખડમા દટાઇ ગયેલુ મણિરત્નનુ નિ'ધાન જોયુ તે પોતાના ભાઇને બોલાવી બતાવ્યુ તે જોતાજ ભાઇની નિયત બગડવાથી તેણે નૃપતિને મારવા માડ્યુ ના ઇચ્છા તે થા ત્યાને અર્થને અનર્થનુ કારણ જાણી તે મણિનિધાનને અમનુ એમ અનાસક્ત મૂકી પોતે ચાલી નીકળ્યા પુનરપિ નિધાન તરફ જોયુ તો તેના કમભાગ્યથી તેની નજરે પડ્યુ નહિ નૃપતિ જ્ઞાની ગુરુને તેનુ કારણ પૂછી આસક્તી ભવવિરક્ત થઇ દીક્ષા ગ્રહી સદ્ગતિ પામ્યો અનુક્રમે મહાવિદેહ ક્ષેત્રમા અવતરી મોક્ષપદ પામશે

"ઇતિ કીર્તિચંદ્ર નૃપ કથા"

पच्चक्ख नाणिणो विहु । निमिमत्त परिहरंति वहमूल ।।
लोइयमिळतंखु वि । पडिमिळामिण जओ भणियद३

चमाइतेअसभूय । भाणु जपंति वेअरो ।
पुइ रंगेहितो तस्स । मुह कम्म ममायरे ।। ८४ ।।

પ્રત્યક્ષ જ્ઞાની (અવધિ મન પર્યવ અને કેવળજ્ઞાની) પા-પના મૂળ નિમિત્તોના પરિહાર કરે છે અને લૌકિક સિદ્ધાન્તમા પણ તેનો પ્રતિષેધ કર્યો છે, કહ્યુ છે કે વેદના જાણ પુરુષો

કહે છે કે સૂર્ય બ્રહ્માદિકના તેજથી ઉત્પન્ન થયેલ છે, તેથી ને સૂર્યના કિરણો બહાર નિકળ્યે છતે (સૂર્યોદય થયે છતે) શુભ કાર્ય કરવું. ૧૯૩-૧૯૪

रिसीहिं भुत्तं मज्झण्हे । पुव्वण्हे तिअसेहि य ।
अवरण्हे पियरेहिं । सायं भुंजंति दाणवा ॥ ९५ ॥

ૠષિ જનો મધ્યાન્હે જમે, દેવતાઓ પહેલે પહોરે જમે, પિતૃલોકો (પૂર્વજો) પાછલે પહોરે જમે અને દાનવો સાંજરે જમે. ૧૯૫.

संजाए जक्खरक्खेहिं । भुत्तमेवं जह क्कमं ॥
सव्ववेलावइक्कम्मं । राओभुत्तमभोयणं ॥ ९६ ॥

સંધ્યા સમયે યક્ષ અને રાક્ષસો જમે એમ સહુનો ભોજન સમય યથાક્રમ કહ્યો છે (તેથી સિદ્ધ થાય છે કે) સર્વ વેળા વ્યતિક્રાંત રાત્રી ભોજન એ અભોજન છે. (મતલબ કે રાત્રી ભોજન સર્વથા વર્જ્ય છે.) ૧૯૬.

न वाहुई न वा न्हाणं । न सद्धं देवयच्चणं ॥
दाणं वा विहियं रा-ओभोयणं तु विसेसओ ॥९७॥

આહુતિ, સ્નાન, શ્રાદ્ધ, દેવાર્ચન, દાન અને વિશેષત (ખાસ કરીને) ભોજન એટલાં વાનાં રાત્રીમાં કરવાંજ નહીં. ૧૯૭.

इय अन्नाणवि वज्जं । निसिभत्तं विविहजीववहजणयं ॥
छज्जीव-हिअ-रयाणं । विसेसओ जिणमयठियाणं ९८

વિવિધ જીવનો વધ કરનાર રાત્રી ભોજન જ્યારે સમ્યકત્વ રહિત—અજ્ઞાની જીવોને પણ વર્જ્ય છે તો સર્વ જીવનુ હિત કરવામા રક્ત એવા જૈન મતીઓને તે વિશેષે વર્જ્ય સમજવુ ૧૬૮

इह लोगमि वि दोमा । रविगुत्तस्सव भवति निमिभत्ते ॥
परलोए मविसेसा । निद्दिट्ठा जिणवरिंदेहि ॥ ६९ ॥

રવિગુપ્તની જેમ આ લોકમા પણ રાત્રિ ભોજન કરના પ્રગટ દોષ (વિવિધ વ્યાધિ પ્રમુખ) બને છે અને પરલોકમા તો તેથી અનેક દોષો જિનેશ્વરોએ કહેલા છે એમ સમજી મુજ્ઞ ભવ ભીરૂ (પાપ ભીરૂ) જનોએ રાત્રિ ભોજનનો સર્વથા પરિહાર કરવો અને વિશેષે સતોષ વૃત્તિ ધારવી ૧૬૯

" રવિગુપ્ત ચરિત્ર "

રવિગુપ્ત એક શ્રેષ્ઠિનો પુત્ર અત્યત વિષય ગૃદ્ધ છતો યૌવન મદોન્મત્તપણે આખી રાત ગૃહે ચોક ચૌટામા પાન ખાતો ફરતો હતો, ધર્માત્માઓની નિંદા કરતો હતો કે તે બાપડા રસમા શુ જાણે ? એમ કરતા એકદા રાત્રી ભોજનથી તેના શરીરમા ભારે વ્યાધિ ઉત્પન્ન થયો તેથી મરીને ત્રીજી નરકે ઉત્પન્ન થયો, અને તેને અનત કાલ પર્યંત સસારમા પર્યટન કરવુ પડયુ એ વાત સુખાર્થીએ અવશ્ય લક્ષ્યમા લેવી ।

अलमिथ्थपसगेण । रखिलज्ज महव्वयाइ जत्तेण ॥
अइदुसहमज्जियाइ । रयणाइ दरिद्द—पुरिसुव्व ॥७०॥

વધારે કહેવાથી સર્યું. તત્ત્વ એ છે કે કોઈ નિર્ધને અતિ દુઃખે ઉપાર્જેલા રત્નોની પેરે મહાવ્રતોની કાળજીથી રક્ષા કરવી. મુમુક્ષુ જનોનું એ ખાસ કર્તવ્ય છે. ૧૭૦.

ताणं च तत्थुवाओ । पंचय समिओ तिन्नियुत्तीओ ॥
जासु समप्पइ सव्वं । करणिज्जं संजयजणस्स ॥७१॥

તે મહાવ્રતોનું પાલન કરવાનો આ ઉપાય છે કે પાંચ સમિતિ અને ત્રણ ગુપ્તિનું સારી રીતે પરિપાલન કરવું. તેમાં સંયમી–સાધુ જનોનું સર્વ કર્તવ્ય સમાઇ જાય છે. ૧૭૧.

पवयणमायाउ इमा । निद्दिष्ठा जिणवरेहिं समयंमि ॥
मायं एयासु जओ । जिणभणियं पवयणमसेसं ॥७२॥

સિદ્ધાન્તમાં જિનેશ્વરોએ એમને પ્રવચન માતા કહીને બોલાવી છે કેમકે તેમાં જિનેશ્વર ભગવાને ભાખેલા સમસ્ત સિદ્ધાન્ત સમાઈ જાય છે. ૧૭૨.

सुयसागरस्स सारो । चरणं चरणस्स सारमेयाओ ॥
समिई–गुत्तीण परं । न किंचि अन्नं जओ चरणं ॥७३॥

શ્રુત સાગરનો સાર ચારિત્ર છે અને ચારિત્રનો સાર અષ્ટ પ્રવચન માતા છે તે સમિતિ ગુપ્તિ ઉપરાંત બીજુ કંઈ ચારિત્રનુ સાર–રહસ્ય નથી. ૧૭૩.

इरिया भासा एसण । आयाणे तह परिठ्ठवणसमिई ॥
मण–वयण–काय–गुत्ती । एआउ जह कमं वुच्छं ॥७४॥

ઇર્યા, ભાષા, એષણા આદાન અને પારિઠાવણિયા સમિતિ અને મન, વચન, અને કાય ગુપ્તિ એ આઠ પ્રવચનમાતાનુ વિશેષ સ્વરૂપ યથાક્રમ કહીશ ૧૭૪

आलंबणे अ काले । मग्गे जयणा य चउहि ठाणेहि ।।
परिसुद्ध रियमाणो । इरियासमिओ हवइ साहू ।।७५।।

આલંબન, કાળ, માર્ગ અને જયણા એ ચાર સ્થાનકવડે પરિશુદ્ધ પર્યટન (ગમનાગમન ક્રિયા) કરતો સાધુ ઇર્યા સમિતિવાન કહેવાય આલંબનાદિક શ્યા? તેનો ગ્રંથકાર પોતેજ ખુલાસો કરે છે ૧૭૫

नाणाइ आलंबण । कालो दिवसो अ उप्पहविमुक्को ।।
मग्गे जयणा य पुणो । दव्वाइ चउव्विहो इणमो ।।७६।।

આલંબન તે જ્ઞાનાદિક ગુણની પ્રાપ્તિ પુષ્ટિ, કાળ તે દિવસ છતે, માર્ગ તે રાજમાર્ગ—ઉત્પથ વગરનો, અને જયણા તે દ્રવ્યાદિ ચાર પ્રકારની તે આ પ્રમાણે—૧૭૬

जुगमित्तनिहियदिट्ठी । खित्ते दव्वमि चक्खुणा पेहे ।।
कालंमि जाव हिंडइ । भावे तिविहेण उवउत्तो ।।७७।।

ક્ષેત્રથી યુગમાન (ધુંસરા પ્રમાણ) જમીન ઉપર દૃષ્ટિ રાખી, દ્રવ્યથી ચક્ષુવડે જોઇ, તપાસી, કાળથી જ્યાં સુધી ગમન ક્રિયા કરી ફરે ત્યાં સુધી અને ભાવથી મન, વચન કાયાવડે

ઉપયુક્ત (ઉપયોગવંત છતો) પર્યટન કરે! કેવી રીતે ઉપયોગવંત છતો પર્યટન કરે તે ગ્રંથકાર જણાવે છે. ૧૭૭.

उद्दमुहो कहरत्तो । हसिरो सद्दाइएसु रज्जंतो ॥
सज्झायं चिंतंतो । रीइज्ज न चक्कवालेण ॥ ७८ ॥

ઉંચે મુખ રાખી કથા (વાર્તા) કરતાં, હાસ્ય કરતાં, શબ્દાદિક વિષયમાં અનુરક્ત થઇ મનમાં સ્વાધ્યાય કરતાં તેમજ (વાર્તા કહેવાદિક કારણે) કુંડાળું વળી ન ચાલવું. પણ નાના મોટાના ક્રમસર જયણા સહિત ચાલવું. ૧૭૮.

तह हुज्ज रियासमिओ । देहेवि अमुच्छिओ दयापरमो
जह संथुओ सुरेहिं वि । वरदत्तमुणी महाभागो ॥७९॥

જેમ મહાભાગ્ય **વરદત્ત** મુનિને દેવોએ સ્તવ્યા તેમ દયામાં પરમ તત્પર છતા સ્વદેહમાં પણ મૂર્ચ્છા રહિત મુનિ ઇર્યા સમિતિવંત હોય. ૧૭૯.

"વરદત્ત મુનિ ચરિત્ર."

કોઇક ગચ્છમાં **વરદત્ત**નામા મુનિ મહા ચારિત્રી, સ્વદેહમાં પણ નિસ્પૃહ, પ્રશમ રસમાં નિમગ્ન, અને વિશેષે ઇર્યા સમિતિવંત છતા ઉપયોગ સહિત વિચરે છે. પ્રાણાંતે પણ ઉપયોગ (જયણા) ચૂકતા નથી. એકદા ઇંદ્રે દેવ સમક્ષ તે મુનિના તીવ્ર ગુણની પ્રશંસા કરી કહ્યું કે કોઇ દેવ પણ તે મુનિને ક્ષોભાવી શકે તેમ નથી. એ વાત સાંભળી કોઇ મિથ્યા દૃષ્ટિને તે વાતની શ્રદ્ધા

નહિ આવવાથી તે મુનિને ચળાવવા આવ્યો મુનિ સ્થંડિલ ભૂમિ જતા હતા તે વખતે માર્ગમા માખી માખી જેવડી નાની નાની મડકિઓ વિકૂર્વી અને પાછળી એક મદોન્મત્ત હાથી વિકૂર્વી મૂક્યો, મુનિએ વિચાર્યું કે જો હુ દોડીશ તો મડુકી (દેડકી) ઓની વિરાધના થશે માટે ધીમે ધીમે જયણાથી ચાલતા થવુ હોય તે થાઓ, એમ ધારી ધીમે ધીમે જયણાથી ચાલે છે એવામા એકા એક હાથીએ આવી મુનિને ઉછાળી આકાશમા ફેક્યા ત્યાથી તે મડુકી ઉપર પડતા સ્વદેહથી થતી તે મડુકીઓની વિરાધના માટે વારંવાર મિથ્યાદુષ્કૃત દેવા લાગ્યા મરણ સબધી ભયથી રહિત તે મુનિને જાણી દેવે પ્રગટ થઇ તેમની પ્રશંસા કરી, પોતાના આ ગમનનુ કારણ જણાવી, તે મહાભાગ્ય મુનિને ખમાવી, દેવ સ્વસ્થાનકે ગયો તે દેવે એવી રીતે સ્તુતિ કર્યા ગર્વ રહિત તે મુનિરાજ જયણાપૂર્વક વિચરી સુખી થયા ઇતિ વરદત્ત મુનિ કથાનક

कोहाईहि भएण व । हासेण व जो न भासए भासं ॥
मोहर–विगहाहि तहा । भासासमिओ स विन्नेओ ८०

ક્રોધાદિક કષાયથી, ભયથી, કે હાસ્યથી તેમજ મુખરતા અને વિકથારૂપે જે બોલે નહિ તેમને ભાષા સમિતિવત જાણવા ૧૮૦

बहुय लाघव–जणय । सावज्ज निठ्ठुर असबद्ध ॥
गारत्थियजणउचिय । भासासमिओ न भासिज्जा ॥८१॥

અતિઘણું, લઘુતા ઉપજાવનારૂં, સદોષ, કઠોર, સંબંધ વિનાનું તેમજ ગૃહસ્થજનોચિત (હે, હો, આવો, બેસો, જાઓ ઇત્યાદિક) વચન–ભાષા સમિતિવંત બોલે નહિ. ૧૮૧.

न विरुज्झइ लोयट्ठिई । वाहिज्जइ जेण नेय परलोउ ॥
तह निउणं वत्तवं । जह संगयसाहुणा भणियं ॥८२॥

જેમ લોક મર્યાદાનો ભંગ ન થાય, તેમજ પરલોક સંબંધી હિતને બાધા ન પહોંચે, તેમ સંગત સાધુની પેરે નિપુણતાવાળું (ડહાપણ ભરેલું) વચન બોલવું. ૧૮૨.

"સંગત સાધુનું ચરિત્ર."

કોઇક ગચ્છમાં સિદ્ધાન્તમાં સુનિપુણ મહાગુણવંત સંગત નામના સાધુ વર્તે છે, ગુરૂ મહારાજ સાથે વિચરતાં કોઇક નગરમાં આવ્યા. ત્યાં પરચક્રનો ભય થવાનો નિમિત્તના બળથી જાણી ગુરૂએ ગ્લાન સાધુને નિમિત્તે સંગત મુનિને તે નગરમાં મૂકી બીજા બધાને અન્યત્ર વિહાર કરાવ્યો. શત્રુઓએ આવી નગરને રૂંધ્યું. સંગત સાધુ નિર્દોષ ઔષધ અને આહાર અર્થે બહાર નીકળ્યા. સેનાનીએ તેમને પૂછ્યું કે તમે કયાંથી આવો છો? મુનિએ ક્ષોભ રહિત કહ્યું કે નગર થકી, ત્યારે તે નગર સંબંધી બધી બાતમી મુનિને પૂછવા લાગ્યો. પણ મુનિએ નીડરપણે કહ્યું કે એવી વાત કહેવાનો મુનિનો આચાર નથી. સેનાનીએ ઘણી ધમકી આપી જણાવ્યું કે તમે હેરિક છો, મુનિએ કહ્યું કે અમે હેરિક નથી પણ સાધુ છીએ. પછી સ્પષ્ટ રીતે ક્ષોભ વગર મુનિનો આચાર જણાવવાથી સેનાની

પ્રસન્ન થઈ કહેવા લાગ્યો કે એ ધર્મ બહુ સુંદર છે, મને પણ મારો યોગ્ય ધર્મ બતાવો ! એમ કહેવાથી મહાગત મુનિએ તેને ઉપદેશ દીધો તેથી તેણે ગૃહસ્થ યોગ્ય ધર્મ અંગીકાર કર્યો. આવી રીતે મહાજનોએ પણ ભાષા સમિતિવંત થવું ! એ પ્રમાણે સંગત સાધુનો વ્યતિકર કહ્યો.

आहारोवहिसिज्ज । उग्गमउप्पायणेसणासुद्ध ॥
गिन्हइ अदीणहिअओ । जो होइम एसणासमिओ ८३

આહાર, ઉપધિ અને ઉપાશ્રય (પ્રમુખ) જે ઉદ્ગમ, ઉત્પાદના અને એષણા દોષને વર્જી નિર્દોષ અદીન વૃત્તિએ ગ્રહે એને જે ખપ કરે તે એષણા સમિતિવંત સમજવો. ૮૩

आहार-मित्त-कज्जे । सह मज्झिय जीवलघइ जिणाण॥
कह मेमगुणे धरिही । सुदुद्धरे मो जओ भणिय ॥८४॥

આહારમાત્ર પ્રયોજને જે જિનેશ્વર પ્રભુની આજ્ઞાનું ઉલ્લંઘન કરે તો પછી તે જીવ દુર્ધર બ્રહ્મચર્યાદિ શેષ ગુણોને શી રીતે ધરી શકશે ? જે કારણ માટે કહ્યું છે કે- ૮૪

जिणमासणस्स मूल । भिक्खायरिया जिणेहि पन्नत्ता॥
इत्थ परितप्पमाण । त जाणसु मदसद्धीअ ॥८५॥

જિન શાસનનું મૂળ (તત્ત્વ) એ છે કે મુનિએ નિર્દોષ આહાર ગવેષી લેવો, એમ જિનેશ્વરોએ ફરમાવ્યું છે એ કાર્યમાં

જે મુનિ ખેદ વહે છે તે સંયમ માર્ગમાં મંદ શ્રદ્ધાવાન છે એમ સમજવું. ૧૮૫.

जह नरवइणो आणं । अइक्कमंता पमायदोसेणं ॥
पावंति बंधवहरो–हच्छिज्जमरणावसाणाइं ॥ ८६ ॥

तह जिणवराण आणं । अइक्कमंता पमायदोसेणं ॥
पावंति दुग्गइपहे । विणिवाय सहस्सकोडीओ ॥८७॥

જેમ નરપતિની આજ્ઞા અતિક્રમનાર લોકો પોતાના પ્રમાદ દોષથી બંધ, વધ, રોધ (કેદ) અને અવયવાદિકના છેદ પ્રમુખ મરણાંત કષ્ટને પામે છે, તેમ જિનેશ્વર પ્રભુની આજ્ઞા અતિક્રમનાર પ્રમાદ દોષથી દુર્ગતિના રસ્તે સહસ્ર કોટિવાર વિનિપાતનેજ પામે છે. ૧૮૬–૧૮૭

जो जहव तहव लध्धुं । गिन्हइ आहारउवहिमाईयं ॥
समणगुणविप्पमुक्को । संसारपवट्ठओ भणिओ ॥८८॥

આહાર, ઉપાધપ્રમુખને જે જેમ તેમ (સ્વેચ્છાથી) પ્રાપ્ત કરી લે છે તે શ્રમણ (નિગ્રંથ) માર્ગથી દૂર છતો સંસારની વૃદ્ધિ કરનાર કહ્યો છે. ૧૮૮

धणसम्म–धम्मरुइमाइयाण । साहूण ताण पणओहं ॥
कंठट्ठियजीएहिं वि । न एसणा पिल्लिया जेहिं ॥ ८९ ॥

તે ધનશર્મ અને ધર્મરૂચિ પ્રમુખ સાધુઓને હું પ્રણામ

ઉદ છુ કે જેમણે મગણાત કષ્ટ પ્રાપ્ત વર્ષે છતે પણ એષણા સ મિતિ વિરાધી નહિ ૧૮૯

" ધનશર્મ અને ધર્મરૂચિ ચરિત્ર "

ધનશર્મ એ એક શ્રેષ્ઠિ પુત્ર વૈરાગ્યથી દીક્ષા ગ્રહી ગ્રીષ્મ રૂતુમા ગુરૂ સાથે વિચરતો હતો તે વખતે અરણ્યમા અત્યત તૃ-ષાથી પિડીત થવાથી આગળ ચાલવાને અશક્ત થયો માર્ગમા બહુજ ધીમી ગતિથી હીડતા શીતળ જળથી ભરેલી નદી આની પરતુ પ્રાણાન્ત કષ્ટે પણ તે સચેત જળ પોતે પીધુ નહિ શુભ ધ્યાનથી મરીને તે વૈમાનિક દેવ થયો અવવિજ્ઞાનથી પૂર્વભવનો વ્યતિકર જાણી 'માગ મરણથી મુનિઓને ખેદ ન થાઓ' એટલા માટે મુનિઓને વૈક્રિય રૂપથી મળીને તેમને સતોષિત કર્યા

ઇતિ ધનશર્મ કથા

મહાતપસ્વી ધર્મરૂચિ અણગારને એકદા અઠમ તપ કરી અરણ્યમા ચાલતા પારણે ક્ષુધા તૃષાથી પિડીત થયેલા વન દેવતાએ દીઠા, તે વનદેવતાએ મનુષ્યનુ રૂપ ધારી તે મુનિને કાજિક આપવા માડ્યા છતા પોતાની વિચક્ષણતાથી દેવ માયા જાણીને તે ગ્રહણ કરી નહિ તેથી પ્રગટ થઇ વનદેવતાએ તે મુ નિની ભારે પ્રશસા કરી તો પણ ગર્વરહિત રહેલા તે મુનિ સકળ કર્મને ખપાવી શિવ પદ પામ્યા **એ પ્રમાણે** ધર્મરૂચિ અણ-ગારની સક્ષેપથી વાત કહી

पडिलेहिऊण सम्मं । सम्मं च पमज्जिऊण वथ्थूणि ॥
गिन्हिज्ज निरकविज्ज व । समिओ आयाणसमिईए ९०

આદાન નિક્ષેપણ સમિતિવંત (સાધુ-પુરૂષ) પ્રથમ સમ્યગ્ રીતે દૃષ્ટિ પડિલેહણા કરી પછી પૂંજી પ્રમાર્જીને વસ્તુ ગ્રહણ કરે અથવા નીચે સ્થાપે. ૧૯૦

जइ घोरतवच्चरणं । असक्कणिज्जं न कीरए इन्हिं ॥
किं सक्कावि न कीरइ । जयणा सुपमज्जणाईया ॥९१॥

ન બની શકે એવું ઘોર તપ આચરણ જો ન કરી શકાય તો સુખે બની શકે એવી સુપ્રમાર્જનાદિક જયણા કરવામાં કેમ ઉપેક્ષા કરવી ઘટે ? ૧૯૧

तम्हा उवउत्तेणं । पडिलेहणपमज्जणासु जइयव्वं ॥
इय दोसे सुगुणेसुवि । आहरणं सो मिलज्ज मुणी ९२

તે માટે ઉપયોગ સહિત પ્રતિલેખન પ્રમાર્જન કરવા કાળજી રાખવી. આ સંબંધી ગુણ દોષમાં આર્ય સોમિલમુનિનું દૃષ્ટાંત જાણવું. ૧૯૨

"આર્ય સોમિલમુનિનું ચરિત્ર."

સોમિલ નામના એક મુનિ ગુરૂની આજ્ઞાથી પાત્ર પ્રતિલેખના કરી તે ઉંચાં રાખી કંઈક કાર્ય માટે ગયા હતા. કાર્ય પૂરૂં થયે છતે ભિક્ષા માટે જતાં તે સોમિલને પાત્રાં પુનઃ પ્રતિલેખવાનું

સાધુએ કહેવાથી આ પાત્રા હમણાંજ પડિલેહ્યા છે એમ કહેવાથી તેના તેવા ઉપેક્ષા ભરેલા વચનથી રૂષ્ટ થયેલા દેવતાએ પ્રગટ થઇ તેને ઉપાલંભ દીધો, તેથી તે પ્રતિલેખન ક્રિયામાં અધિકાધિક સાવધાન રહેવા લાગ્યો ઇતિ સોમિલમુનિ દ્રષ્ટાંત.

आवायाइ–विरहीए । देसे सपेहणाइ परिसुद्धे ॥
उच्चाराइ कुणंतो । पंचमसमियं समाणेइ ॥ ९३ ॥

આપાત, (લોકોનું આવાગમન જ્યાં થતું હોય) તેમજ સંલોક (લોકો દૂરથી દેખી શકે એવા સ્થળ) ટાળી શુદ્ધ નિર્દોષ સ્થંડિલ ભૂમિમાં વડીનીતિ તથા લઘુનીતિ કરતો સાધુ પાંચમી પારિષ્ઠાપનિકા સમિતિને આરાધે છે ૯૩

धम्मरुइमाइणो इह । आहरणं माहुणो गयपमाया ॥
जेहिं विसमावइसुवि । मणमावि न लंघिया एसा॥९४॥

ધર્મરૂચિ પ્રમુખ પ્રમાદરહિત સાધુઓનું અત્ર ઉદાહરણ લેવું કે જેમણે વિષમ આપત્તિયોગે મનથી પણ એ સમિતિનું ઉલ્લંઘન કર્યું નથી ૯૪

" ધર્મરૂચિ મુનિનું સંક્ષિપ્ત ચરિત્ર. "

એકદા ગચ્છમાં ધર્મરૂચિ નામના મુનિ પ્રતિલેખનક્રિયામાં પ્રાણાન્તે પણ પ્રમાદ કરતા નથી અન્યદા સંધ્યા સમયે સ્થંડિલ પ્રતિલેખના કરવી ચૂકી જવાથી, રાત્રીમાં લઘુનીતિની શંકા થતાં પોતાના થયેલા પ્રમાદને લઇ જીવદયાની ખાતર

તેનો શોધ કરી રહ્યા છે. અને પોતાના આત્માને હવે પછી વધારે સાવધાન રહેવા સમજાવે છે. એવા તેના સત્ત્વથી તુષ્ટમાન થયેલા આસન્ન દેવતાએ પ્રભાત વિકુર્વ્યું. એટલે સાધુએ સ્થંડિલ ભૂમિને પડીલેહી લઘુશંકા ટાળી. પછી તરત અંધકાર પસરી જવાથી તે બધી દેવમાયા જાણી મુનિ સ્વપ્રમાદને નિંદતા અને દેવ સાન્નિધ્યથી પણ ગર્વ નહિ ધરતા સંયમમાં વધારે સાવધાનપણે વર્તી અનુક્રમે સકળ કર્મનો ક્ષય કરી સિદ્ધિ પદને પ્રાપ્ત થયા.

ઇતિ ધર્મરૂચિ મુનિ દૃષ્ટાંત.

अकुसलमणो निरोहो । कुसलस्स उईरणं तहेगत्तं ॥
इय निहिअमणपसरा । मणगुत्तिं बिंति महरिसिणो ॥९५॥

અકુશળ (સાવદ્ય) મનનો નિરોધ અને કુશળ(શુભ) મનનું ઉદીરણ તથા ચિત્તની એકાગ્રતા થાય તેમ પ્રવર્તવું એ મનોગુપ્તિ છે. એમ સકલ વિકલ્પાતીત–નિર્વિકલ્પ સમાધિવંત જિનેશ્વરો કહે છે. ૧૯૫.

अवि जलहीवि निरुज्झइ । पवणोवि खलिज्जए उवाएणं ॥
मन्ने न निम्मिओ च्चिय । कोवि उवाओ मणनिरोहे ९६

ઉપાયવડે સમુદ્રનો રોધ કરી શકાય છે અને પવનને પણ ખાળી (રોકી) શકાય છે; પણ મન નિરોધ કરવાનો કોઇ અદ્ભૂત ઉપાય કોઈએ નિર્માણ કર્યો જણાતો નથી. ૧૯૬.

चिंतइ अचिंतणिज्जं । वच्चइ दूरं वि लंघइ गुरुंपि ॥
गुरुआणवि जेण मणो । भमइ दुरायारमहिलव्व ९७

जिणवयणमहाविज्जा। सहाइणो अहव केइ सप्पुरिसा
रुभति तपि विसमिव । पडिमापडिवन्न—सढ्ढव्व ॥१९८॥

કેમકે મન નહિ ચિંતવવા યોગ્ય (પરસ્ત્રી પ્રમુખ) વસ્તુને ચિંતવે છે, દૂર જાય છે, સમુદ્ર અને ડુંગરને ઓળંગી જાય છે, અરે મહાન પુરૂષોના પણ મન વાગાચારી સ્ત્રીની પેઠે ભમ્યા કરે છે અથવા કેટલાક સત્પુરૂષો જિનવચન રૂપ મહાવિદ્યાની સહાયથી (વિષધરના) વિષની જેમ મનને પણ પ્રતિમા પ્રતિપન્ન (જિનદાસ) શ્રાવકની પેઠે નિરૂધે છે ૧૯૭-૧૯૮

" જિનદાસ શ્રાવક ચરિત્ર "

જિનદાસ શ્રાવક એકદા પોષધ લઈ શૂન્ય ઘરમાં કાઉસ્સગ્ગ ધ્યાને રહ્યો હતો તેવામાં ત્યાં તેની સ્ત્રી કોઈ અન્ય પુરૂષની સાથે રમવા માટે આવી, અંધારામાં તેણીએ જિનદાસને જાણ્યો નહિ ખીલાયુક્ત પાયાવાળો પલંગ ઢાળી રમવા લાગી એક ખીલો જિનદાસના પગ ઉપર આવ્યો ને પગને વીંધી ભૂમિમાં પેસી ગયો, તેથી તીવ્ર વેદના થઈ ને વેદના અદીનપણાથી સહી, પવિત્ર જિનવચનનું અવલંબન કરી શુદ્ધ અધ્યવસાય સહીત કાળ કરી વૈમાનિક દેવપણે ઉત્પન્ન થયો. જ્યારે ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહેતા શ્રાવક પણ મનને આવી રીતે વશ કરે તો સાધુ જનોને એથી અધિક [illegible] ઇતિ જિનદાસ શ્રાવક કથા.

अकुसलवयणनिरोहो । कुसलस्स उईरणं तहेगत्तं ॥
भासाविसारएहिं । वइगुत्ती वन्निया एसा ॥ ९९ ॥

અકુશળ વચનનો નિરોધ, કુશળ વચનનું ઉદીરણ તેમજ વચનની એકાગ્રતા (નિર્વ્યાપારતારૂપ) ને ભાષા સમિતિમાં કુશ-ળ પુરૂષો ભાષાસમિતિ કહે છે. ૧૯૯.

दंमंति तुरंगा विहु । कुसलेहिं गयावि संजमिज्जंति ॥
वयवग्घिं संजमिउं । निउणाणवि दुक्करं मन्ने ॥२००॥

કુશળ પુરૂષો (ઉદ્ધત) ઘોડાને તેમજ (મહોન્મત્ત) હા-થીને પણ દમી જાણે છે, પણ વાણી રૂપ વાઘણને વશ કરવી એ તો નિપુણ જનોને પણ દુષ્કર છે એમ માનું છું. ૨૦૦.

सिध्धंतनीइकुसलो । कइ निगिन्हंति तं महासत्ता ॥
सन्नायग–चोरग्गह–जाणग गुणदत्तसाहुव्व ॥ १ ॥

સિદ્ધાન્ત (આગમ) નીતિમાં કુશળ કેઇક મહાસત્ત્વશાળી સાધુ પુરૂષો તેનો પણ નિગ્રહ કરે છે. અને સ્વજનોને ચોર પકડી લેશે એવું જાણનારા ગુણદત્ત સાધુની પેરે દૃષ્ટાંત રૂપ બને છે. ૨૦૧.

"ગુણદત્ત સાધુ દૃષ્ટાન્ત."

ગુણદત્ત સાધુને એકદા ગુરૂ આજ્ઞાથી એકાકી વિચરતાં અરણ્યમાં ચોરો મળ્યા, "અમારી વાત કોઇને કહીશ નહિ" એમ જણાવી તેમણે મુનિને જવા દીધા. માર્ગમાં આગળ જતા

મુનિને (પોતાના સસાર પક્ષી) માતા પિતાદિક મળ્યા તેમણે વ દનાદિક કર્યા બાદ આગ્રહ કરી મુનિને પાછા વાળ્યા, માર્ગમા ચોરોએ તેમને પકડી લુ ટી લીધા ત્યારે પલ્લીપતિને મુનિરાજની માતાએ કહ્યુ કે મને છરી આપ કે જેથી સ્તનોને કાપી નાખુ પલ્લીપતિએ તેનુ કારણ પૂછવાથી તે વૃદ્ધાએ કહ્યુ કે મે જાતે સ્તન પાન કરાવેલા આ સાધુએ તમને જાણ્યા જોયા છતા મને પ્રથમથી નિવેદન કર્યું નહિ મુનિને તેનુ કારણ પૂછતા મુનિએ કહ્યુ કે થોડી પણ ખરી પ્રમગ વાર્તા શ્રીજિનેશ્વરોએ નિષેધી છે તો તે જિન વચનનો અનાદર કરી હુ સ્વજનનુ કાર્ય શી રીતે કરુ ? આ વાતથી પ્રસન્ન થઇ પલ્લીપતિએ સહુને છોડી મુક્યા મુનિ પણ સહુને બહુપદેશ દઇ અન્ય સ્થળે વિહાર કરીગયા એની રીતે અન્ય મુમુક્ષુઓએ પણ વચનગુપ્તિ આદરવી

"ઇતિ ગુણદત્ત માધુ દૃષ્ટાન્ત"

जो दुट्टगइदो इव । देहो अमजमेसु वट्टतो ॥
नाणकुमेण रुभइ । सो भन्नइ कायगुत्तत्ति ॥ १ ॥

દુષ્ટ ગજેન્દ્રની પેઠે અનયમ માર્ગમા પ્રવર્તતા દેહને જ્ઞાન રૂપ અકુશ વડે દમવામા આવે તે કાયગુપ્તિ કહેવાય છે ૧૦૭

कुम्मुव्व मया अगे । अगोवगाइ गोविउ धीग ॥
चिट्ठति दयाहेउ । जह मग्गपवन्नओ साहू ॥ २ ॥

કૂર્મ (કાચબા) ની પેઠે સદા સ્વદેહમા અગોપાગને

ગોપવી રાખી ધીર પુરૂષો દયાને માટે માર્ગ પ્રપન્ન સાધુની પેરે પ્રવર્ત્તે છે. ૨૦૩.

" માર્ગ પ્રપન્ન સાધુ ચરિત્ર. "

કોઇએક મુનિરાજ સાર્થની સાથે વિચરતા હતા, તે સાર્થ ઘાસવાળા સ્થાનમાં પડાવ નાંખી રહ્યા, સાધુને પોતાને રહેવા યોગ્ય સ્થાનક નહિ હોવાથી કષ્ટથી એક પગ રહી શકે એવા નિર્દોષ સ્થળમાં એક પગે ધ્યાનમાં લીન થઇ ઉભા રહ્યા પણ તિલ તુષ માત્ર પણ બીજી ભૂમિ વાપરી નહિ. તેમના સત્વથી તુષ્ટમાન થયેલા ઈંદ્રે પ્રશંસા કરી, તે સાંભળી કોઈક દેવ ચળાવવા આવ્યો, વ્યાઘ્રનું રૂપ ધારી ફાળ મારી મુનિ ઉપર ધસ્યો પણ મુનિ લગારે ક્ષોભ પામ્યા વગર ત્યાંજ ઉભા રહ્યા, તેથી દેવ પ્રગટ થઈ સ્તુતિ કરી ખમાવી સ્વસ્થાનકે ગયો. તો પણ ગર્વ રહિત તે મહામુનિ સ્વધ્યાનમાં સમાહિત રહી સકળ કર્મ ખપાવી મોક્ષપદ પામ્યા. **ઇતિ માર્ગ પ્રતિપન્ન સાધુ દૃષ્ટાંત.**

इय निम्मलवयकलिओ । समिई–गुत्तीसु उज्जुओ साहू
तो सुत्त अथ्थ पोरिसि । कमेण सुत्तं आहिज्जिज्जा ॥४॥

એ પ્રમાણે નિર્મળ વ્રત સહિત સમિતિ ગુપ્તિ પાળવામાં ઉદ્યુક્ત (ઉજમાળ થયેલો) સાધુ સૂત્ર પોરષી અને અર્થ પોરષીના અનુક્રમ પ્રમાણે શાસ્ત્ર સિદ્ધાન્તનો અભ્યાસ કરે. ૨૦૪.

तंमि अहीए विहिणा । विसेसकयउज्जमो तवविहाणे ॥
दव्वाइअपडिबद्धो । नाणादेसेसु विहरिज्जा ॥ ५ ॥

વિધિ પૂર્વક શાસ્ત્ર અભ્યાસ કર્યે છતે વિવિધ તપો વિધાનમા વિશેષે ઉદ્યમવંત બની દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવમા પ્રતિબંધ રહિતપણે જૂદા જૂદા દેશોમા મુનિએ વિચરવુ । તે પ્રતિબંધ દ્રવ્યથી શ્રાવકાદિકમા, ક્ષેત્રથી નિર્વાત (પવન વગરના) સ્થાનાદિકમા, કાળથી શરદાદિક ઋતુમા, અને ભાવથી શરીર અવયવાદિકમા જેમકે આ ગ્રીષ્મ ઋતુમા અહિં જ રહીયે તો શરીરને સુખ રહેશે મુનિનો એવો આચાર છે કે સર્વત્ર સમભાવ રાખી પ્રતિબંધ રહિત વિચરવુ ૨૦૫

पडिबंधो लहुअत्तं । न जणुवयारो न देसविन्नाणं ॥
नाणाईण अवुड्ढी । दोसा अविहारपक्खंमि ॥ ६ ॥

(પ્રતિબંધ રહિત પણે) વિહાર નહિ કરવાથી (એકત્ર રહેતા) રાગદ્વેષાદિક દોષોની ઉત્પત્તિ થાય, લઘુતા થાય, તેમ જ લોકોપકાર, દેશ વિજ્ઞાન, તથા જ્ઞાન વૃદ્ધિ થઈ શકે નહિ ૨૦૬

गयणंव निरालंबो । हुज्ज धरामंडलं व सव्वसहो ॥
मेरुव्व निप्पकंपो । गंभीरो नीरनाहुव्व ॥ ७ ॥
चंदुव्व सोमलेसो । सूरुव्व फुरंतउग्गतवतेओ ॥
सीहुव्व असंखोभो । सुसीयलो चंदणवणं व ॥ ८ ॥

(આ સંવેગી મુનિ) ગગનની જેમ નિરાલંબી, પૃથ્વીની પેરે સહનશીલ, મેરુની જેવા નિષ્પ્રકંપ, સમુદ્રની જેવા ગંભીર,

ચંદ્રની જેવા સૌમ્ય લેશ્યાવંત, સૂર્યની જેવા સ્ફુરાયમાન ઉગ્રતપ તેજવાળા, સિંહની પેરે અક્ષોભ્ય અને ચંદનના વનની જેમ સુશીતળ પ્રકૃતિવંત હોય. ૨૦૭–૨૦૮.

पवणुव्व अपडिवद्धो । भारुंडविहंगमुव्व अपमत्तो ॥
मुद्धवहुव्व वयारो । सारयसलिलं व सुद्धमणो ॥९॥

તેમજ મુનિ પવનની પેરે પ્રતિબંધ રહિત વિચરનાર, ભારંડપંખીની પેરે પ્રમાદ રહિત, મુગ્ધ વધુની પેરે વિકાર વર્જિત, અને શરદ્ જળની પેરે શુદ્ધ હૃદયવાળા હોય. ૨૦૯.

वज्जिज्ज मच्छरं परगुणेसु । तह नियगुणेसु उक्करिसं ॥
दूरेणं परिवज्जसु । सुहसीलस्स संसग्गिं ॥ १० ॥

પરગુણમાં મત્સર, તેમજ નિજગુણમાં ઉત્કર્ષ કરવો નહિ, અને સુખ શીલ જનોનો સંસર્ગ (પરિચય) દૂરથીજ ત્યજવો, મતલબ કે તે કદાપિ લગારે કરવો નહિ. ૨૧૦.

पासत्थो ओसन्नो । कुसील संसत्तनीअ अहाछंदो ॥
एएहिं समाइन्नं । न आयरिज्जा न संसिज्जा ॥ ११ ॥

પાસથ્થા, ઉસન્ના, કુશીળ, સંસક્ત અને યથાચ્છંદી સાધુએ જિનાજ્ઞાને ઉલ્લંઘી સમાચરેલું કાર્ય આત્માર્થિ સાધુએ પોતે આદરવું નહિ, તેમજ તેને પ્રશંસવું નહિ ' પાસથ્થાદિકનું સ્વરૂપ **પ્રવચન સારોદ્ધાર** પ્રમુખ અન્ય ગ્રંથો થકી જાણી લેવું ! જાણીને પોતે તેવે પ્રસંગે વિવેકથી વર્તવું. ૨૧૧.

पिज्ज भय पओसो । पेसुन्न मच्छरो रईहासो ॥
अरईकलहो सोगो । जिणेहिं साहूण पडिकुट्ठो ॥१२॥

પ્રેમ, (સ્વજનાદિકમાં) ભય, પ્રદ્વેષ, પૈશુન્ય (ચાડી) મત્સર, રતિ (ઇષ્ટ સંયોગે હર્ષ) હાસ્ય, અરતિ (અનિષ્ટ સંયોગે ખેદ) કલહ, શોક એ સર્વવાના સાધુઓને શ્રીજિનેશ્વરોએ નિષેધ્યા છે મતલબ કે તે દોષો સાધુઓએ સેવવા નહિ ૧૧૨

वंदिज्जतो हरिस । निंदिज्जतो करिज्ज न विसाय ॥
न हि नामिअनिंदिआण । सुगइ कुगय च विंति जिणा

મુનિજન વંદાતા હર્ષ ન કરે, અને નિંદા કરતા ખેદ ન ધરે, કેમકે નમાયેલાની સુગતિ અને નિંદાયેલાની દુર્ગતિ થાય એવો નિયમ નથી એમ કહેવાની મતલબ એ કે મુનિએ નિંદા સ્તુતિ કરનાર, માન અપમાન આપનાર તેમજ સ્વજન અને અન્યજનો એ સહુ ઉપર સદાય સમદૃષ્ટિ રાખી વિચરવું, નિરંતર આત્મવૃત્તિ-અંતરલક્ષ્ય ઉપયોગ રાખીને સંયમ પાળવું ૧૧૩

अप्पा सुगइ साहइ । सुपउत्तो दुग्गइ च दुपउत्तो ॥
तुट्ठो रुट्ठो अपरो । न साहओ सुगईकुगईण ॥ ११४ ॥

આત્માને સન્માર્ગમાં પ્રવર્તાવ્યાથી તે સદ્ગતિ આપે છે અને ઉન્માર્ગમાં વર્તાવ્યાથી દુર્ગતિ આપે છે બાકી બીજા તુષ્ટમાન્યા કે રુષ્ટ સદ્ગતિ કે દુર્ગતિ આપી શકતા નથી માટે

નારકીઓનાં (દીર્ઘ) દુઃખ પણ કાળે કરીને ક્ષીણ થઇ જાય છે તો પછી મનુષ્યનાં દુઃખ કઇ ગણત્રીમાં છે? તેથી આ દુઃખ તને લાંબાં વખત નહિ રહે, એમ વિચારી હે જીવ! તું ખેદ (ઉદ્વેગ) ન કર, પણ ધીરો થા! ૨૨૨

इय भावंतो संमं । खंतो दंतो जिइंदिओ होउं ॥
हत्थिव्व अंकुसेणं । मग्गंमि ठवेसु नियचित्तं ॥२३॥

આવી રીતે સમ્યગ્ વિચાર કરતો હે ભદ્ર! તું ક્ષાન્ત, દાન્ત અને જીતેન્દ્રિય થઇ અંકુશવડે હાથીની જેમ પોતાના ચિત્તને માર્ગમાં સ્થાપન કર! ૨૨૩

जम्हा न कज्जसिद्धी । जीवाण मणंमि अट्ठिए ठाणे ॥
इत्थं पुण आहरणं । पसन्नचंदाइणो भणिया ॥ २४ ॥

કેમકે શુભ પરિણામાદિકમાં મન અસ્થિર છતે જીવોના ઇષ્ટ કાર્યની સિદ્ધિ થઈ શકતી નથી, આ પ્રસંગે **પ્રસન્નચંદ્ર** પ્રમુખના ઉદાહરણ શાસ્ત્રમાં ભાખ્યાં છે, **પ્રસન્નચંદ્ર** રાજર્ષિ તેમજ **ભરત મહારાજ**નાં ઉદાહરણ ઉપદેશમાળાદિકમાં સુપ્રસિદ્ધ છે. ૨૨૪

अहर–गइ–पडियाणं । किलिट्ठचित्ताण नियडि वहुलाणं
सिरितुंडमुंडणेणं । न वेसमित्तेण साहारो ॥२५॥

નરકાદિક નીચી ગતિ તરફ જેમણે પ્રસ્થાન કરેલું છે

એવા ક્લિષ્ટ ચિત્તવાળા અતિ કપટી જનોનુ શિર મુડન કરવા પૂર્વક વેષ આપના માત્રથી કલ્યાણ થતુ નથી, ગુણ વિકળ અને અનેક દોષ દુષિત જનોનુ વેષ માત્રથી હિત થતુ નથી ૨૨૫

वेलवगाईएसु वि । दीसइ लिंग न कज्जससिद्धी ॥
पत्ताइ च भवोहे । अणतसो दव्वलिगाइ ॥ २६ ॥

નેપ વિડબક વિદૂષકાદિકની પાસે લિગ (વેષ) તો હોય છે છતા તેથી કઈ કાર્ય સિદ્ધિ થતી નથી તેવા દ્રવ્ય લિગ તો સસાર ચક્રમા ભમતા જીવે અનતિવાર પ્રાપ્ત કરેલા છે, પણ ગુણના ખપ વિના કર્યુ વળ્યુ નથી તેટલા માટે કેવળ દ્રવ્ય લિગમાત્ર આગ્રહ નહિ કરતા સાથે સદ્ગુણનો અધિક ખપ કરના શાસ્ત્રકાર જણાવે છે ૨૨૬

तम्हा परिणामुच्चिय । साहइ कज्ज विणिच्छिओ एसो ॥
ववहारनयमएण । लिगग्गहणपि निद्दिट्ठ ॥ २७ ॥

તેથી આત્માનો (શુદ્ધ) પરિણામજ (સ્વરૂપ) કાર્ય સાધી આપે છે એવો નિશ્ચય-સિદ્ધાન્ત છે તેમજ વ્યવહાર નયના અભિપ્રાયે લિગ ગ્રહણ કરવાનુ પણ કહેલુ છે તેથી ઉભયની અપેક્ષા સિદ્ધ થાય છે ૨૨૭

जइ जिणमय पवज्जह । ता मा ववहारनिच्छए मुयह ॥
ववहारनओच्छेए । तित्थुच्छेओ जओ भणिओ ॥२८॥

જો તમે જિનમતને અંગીકાર કરો તો વ્યવહાર અને નિશ્ચય ઉભયને આદરો, એકનો અનાદર-ઉપેક્ષા ન કરો (તેમાં પણ લિંગ ગ્રહણ જિનપૂજાદિક) વ્યવહાર નયનો ઉચ્છેદ કરવાથી તો તીર્થનોજ ઉચ્છેદ કર્યો જાણવો. ૨૨૮

ववहारो विहु बलवं । जं वंदइ केवलीवि छउमथ्थं ॥
आहाकम्मं भुंजइ । सुयववहारं पमाणंतो ॥ २९ ॥

વ્યવહાર પણ બળવાન્ છે કેમકે કેવળી (સર્વજ્ઞ) છતાં પણ છદ્મસ્થ (ગુરૂ) ને વાંદે છે તેમજ શ્રુતવ્યવહારને પ્રમાણ કરતાં આધાકર્મી આહારને વાપરે છે, મતલબ કે જ્યાં સુધી શિષ્ય સર્વજ્ઞ થયેલ છે એવી ખબર ગુરૂને ન પડે ત્યાં સુધી શિષ્ય સર્વજ્ઞ છતાં ગુરૂવંદન કરવા રૂપ વ્યવહારને ત્યજી દેતા નથી, તેમજ બહુશ્રુતે શ્રુત ઉપયોગથી આણેલો સદોષ આહાર પણ ક્વચિત કેવળી વાપરે છે. તે વાત વ્યવહારમાર્ગની પુષ્ટિ (બલવત્તા) બતાવે છે. ૨૨૯

तिथ्थयरुद्देसेणवि । सिढिलिज्ज न संजमं सुगइमूलं ॥
तिथ्थयरेण वि जम्हा । समयंमि इमं विणिद्दिठं ॥३०॥

જિનપૂજાદિક તીર્થંકરના ઉદ્દેશથી પણ સદ્ગતિદાયક સંયમને શિથિલ કરવું નહિ કેમકે તીર્થંકરોએજ સિદ્ધાંતમાં આવી રીતે કહ્યું છે કે—૨૩૦

चेइय कुलगण संघे । आयरिआण च पवयण सुए य॥
सव्वेसुवि तेण कय । तवसंजममुज्जमतेण ॥ ३१ ॥

તપ સંયમમાં ઉજમાળ રહેતા મુનિએ ચૈત્ય (જિનમંદિર,) કુળ, ગણ, સંઘ, આચાર્ય અને પ્રવચન (શ્રુત સિદ્ધાન્ત) ની ભક્તિ કરી જાણવી તેથી સાધુજનોએ તપ સંયમમાંજ અધિક યત્ન કરવો ઘટે છે ૩૧

सव्वरयणामएहिं । विभूसिय जिणहरेहिं महिवलय ॥
जो कारिज्ज समग्ग । तउवि चरणं महिड्ढिय ॥ ३२ ॥

સર્વ રત્નમય જિનમંદિરોથી સમસ્ત પૃથિવીવલયને કોઈ મંડિત કરે તેથી પણ ચારિત્ર સેવન અધિક લાભદાયિ છે (તેથીજ ઇંદ્ર નરેંદ્રાદિક બહુ કોઈ મહર્દ્ધિક જનો એક દિનના દીક્ષિત દ્રુમક સાધુને પણ પ્રણમે છે) ૩૨

दव्वत्थओ य भावत्थओ य।दव्वत्थओ बहुगुणत्ति बुद्धिसिया
अनिउणमइ-वयणमिण । छज्जीवहिय जिणा बिंति ३३

દ્રવ્ય સ્તવ (જિન ચૈત્ય નિર્માપણ જિન પૂજાદિક) અને ભાવસ્તવ (ગુણોત્કીર્તન અંતરંગ પ્રીતિથી આજ્ઞાપાલનવડે પૂજ્ય પૂજના રૂપ) માં થી સ્વપર અધ્યવસાયની વિશુદ્ધિ વડે દ્રવ્ય સ્તવ ગુણકારી છે એમ કોઈની બુદ્ધિ થાય તો તે અયુક્ત છે કેમકે તે નિપુણ મતિ વચન નથી જિનેશ્વરો તો સમસ્ત જીવના હિત કરનાર વચન વદે છે ૩૩

छज्जीवकायसंजमो । दव्वथ्थए सो विरुज्झए कसिणो ॥
तो कसिण संजम विऊ । पुप्फाइयं न इच्छंति ॥३४॥

દ્રવ્ય સ્તવમાં સમસ્ત જીવનો સંપૂર્ણ સંયમ (બચાવ) થઈ શકતો નથી તેથી સર્વ વિરતિવંત વિદ્વાન સાધુઓ પુષ્પાદિક આરંભસાધ્ય દ્રવ્ય સ્તવને ઈચ્છતા નથી. ૨૩૪.

अकसिण–पवत्तगाणं । विरयाविरयाण एस खलु जुत्तो
संसारपयणुकरणो । दव्वथ्थए कूवदिट्ठंतो ॥ ३५ ॥

(પરંતુ) દેશ વિરતિવંત શ્રાવકોને તો એ દ્રવ્યસ્તવ (જિન પૂજાદિક) યુક્ત છે. કેમકે તે તેમને ભવ ભ્રમણ ઘટાડવાના હેતુ રૂપ છે. તે દ્રવ્યસ્તવના સંબંધમાં અરિહંતોએ કુવાનું દૃષ્ટાન્ત કહેલું છે તે આવી રીતે કે કૂવો ખણતી વખતે તે ખણનારને અધિક તૃષા અને શ્રમાદિક લાગે છે પરંતુ તે ખણી રહ્યા બાદ તેમાંથી અતિ શીતળ જળ મેળવી તેનો ખણનાર અને અન્ય જનો ઘણી શાન્તિ મેળવે છે. તેમ દ્રવ્યસ્તવ કરતાં તો કંઇ આરંભજન્ય ક્રિયા લાગે પરંતુ તે પૂર્ણ થયે તે દ્રવ્યસ્તવ કરનાર અને અન્ય ભવ્ય જનો પણ અધ્યવસાયની વિશુદ્ધિથી પૂર્વોક્ત દોષને નિવારી નિવૃત્તિ સુખને પામી શકે છે (અથવા રોગીને ઔષધની પેરે દ્રવ્યસ્તવ મલીનારંભી ગૃહસ્થ જનોને હિતકારી હોવાથી આદરવા યોગ્ય છે. ઇતિ હરિભ૦ અષ્ટકે.) ૨૩૫.

तो आणावज्झेसुं । अविसुद्धालंबणेसु न रमिज्जा ॥
नाणाइवुड्ढिजणयं । तं पुण गिज्झं जिणाणाए ॥३६॥

એમ સમજી પ્રભુ આજ્ઞાથી બહિર્ભૂત એવા અવિશુદ્ધ આલંબનમાં રતિ કરવી નહિ, પણ જ્ઞાનાદિક ગુણની વૃદ્ધિ કરનાર જે જે આલંબન હોય તે તે આલંબન જિનોક્ત વિધિ મુજબ ગ્રહણ કરવું, પણ સ્વમતિ કલ્પના વડે નહિ ૨૩૬

જ્ઞાનાદિક વૃદ્ધિકારી આલંબન કયા કયાં તે ગ્રંથકાર પોતેજ જણાવે છે.

काह अछित्ति अदुवा अहीह। तवोविहाणेण य उज्जमिस्स
गच्छं च नीई इअ सारइस्स । सालंबसेवी समुवेइ मुक्ख

તીર્થવ્યુચ્છેદ ન થાય તેમ હું પ્રયત્ન કરીશ, અથવા હું શ્રુત અભ્યાસ કરીશ, તપો વિધાન માટે ઉદ્યમ કરીશ અથવા શાસ્ત્ર નીતિથી ગચ્છની સારવાર કરીશ, એ પ્રમાણે ગુણદાયક આલંબનોને સેવનાર સાધુ મોક્ષને પામી શકે છે ૨૩૭

सालंबणो पडतो । अप्पाण दुग्गमेवि धारेइ ॥
इय सालंबणसेवी । धारेइ जई असढभाव ॥ ३८ ॥

જેમ દુર્ગમ ખાડ વિગેરેમાં પડતા વૃક્ષાદિકનું પુષ્ટ આલંબન લેનાર પોતાનો બચાવ કરી શકે છે તેમ પૂર્વોક્ત રૂડા આલંબનને સેવનાર સાધુ જો અશઠભાવ (નિષ્કપટ વૃત્તિ—નિર્દંભતા) નું સેવન કરે તો તે સ્વપરનું હિત સાધી શકે છે એ પ્રમાણે પુષ્ટ આલંબનને નિર્માયીપણે સેવવામાં ગુણ જણાવ્યો ૨૩૮

उस्सग्गेण निसिद्धं । अववायपयंमि सेवए असढो ॥
अप्पेण बहुं इच्छइ । विसुद्ध-मालंबणो समणो ॥३९॥

ઉત્સર્ગ સામાન્ય વિધિરૂપ માર્ગે જેનો નિષેધ કર્યો હોય તે અપવાદ પદે (ગાઢ રોગાદિક કારણે) અશઠ ભાવે વિશુદ્ધ આલંબનવંત સાધુ આચરે, એમ કરીને તે અલ્પ માત્ર સંયમ વ્યયથી અધિક સંયમ લાભનો ઇચ્છક હોય. ૨૩૯.

पडिसिद्धंपि कुणंतो । आणाए दव्व-खित्त-कालन्नू ॥
सुज्झइ विसुद्धभावो । कालयसूरिव्व जं भणियं ॥४०॥

દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળનો જાણ પ્રભુ આજ્ઞાએ નિષિદ્ધ કાર્યને કરતો છતો વિશુદ્ધ ભાવથી કાલિક સૂરિની પેરે કર્મ નિર્જરાવડે શુદ્ધ થાય. કેમકે કહ્યું છે કે "સાધુ ચૈત્ય અને પ્રવચનના પ્રત્યનિક તથા નિંદકને સર્વ શક્તિથી નિવારે, સંઘાદિકના કાર્યે (લબ્ધિપાત્ર સાધુ) ચક્રવર્તીની સેનાને પણ ચૂરી નાંખે." તે કાલિકાચાર્યની કથાનો વિસ્તાર નિશીથ સૂત્રથકી જાણી લેવો. બાકી પોતાની બ્હેન સાધ્વી (સરસ્વતી)ના વ્રતને ભંગ કરનાર રાજા (ગર્દભિલ્લ) ને ઉપાયોથી પદભ્રષ્ટ કર્યા છતાં જેમ તે આચાર્યવર શુદ્ધિને પામ્યા તેમ અત્ર સમજી લેવું. ૨૪૦.

जा जयमाणस्स भवे । विराहणा सुत्तविहि-समग्गस्स ॥
सा होइ निज्जरफला । अज्झत्थ विसोहि जुत्तस्स ॥४१॥

જયણા (યતના) વંત અને શાસ્ત્ર વિધિ સંયુક્ત ગીતાર્થવડે અશક્ય પરિહારે જે જીવ વિરાધના થઇ જાય તે અધ્યાત્મ વિશુદ્ધિ યુક્ત હોનાથી તેમને અશુભકર્મની નિર્જરાને માટે થાય ! અતએવકે તેવી વિરાધનાથી લાગેલુ યત્કિંચિત કર્મ શીઘ્ર નષ્ટ થઇ જાય જેમકે પ્રથમ સમયે બાધે બીજે સમયે નિર્જરે અને ત્રીજે સમયે કર્મ રહિત બને પ્રખર અધ્યાત્મ વિશુદ્ધવંત માટે એવી શાસ્ત્ર મર્યાદા છે ૨૪૧

जे जत्तिआ य हेऊ। भवस्स ते चेव तत्तिआ मुरके ॥
गणणाईया लोगा। दुण्हवि पुन्ना भवे तुल्ला ॥४२॥

રાગદ્વેષ અને અજ્ઞાન યુક્ત જીવોને જે ભવવૃદ્ધિના હેતુઓ છે તેજ હેતુઓ સમતા ભાવી જ્ઞાન-વિવેકી જનોને મોક્ષને માટે થાય છે અને તે ભવમોક્ષ સંબંધી હેતુઓની ગણના કરતા અસંખ્યાત લોકાકાશ પ્રદેશવડે (અન્યૂનાધિક) પૂર્ણ અને પરસ્પર તુલ્ય થાય છે જીન અનંત છતા હેતુ અસંખ્ય કથ્યા તે અધ્યવસાય સ્થાનની અપેક્ષાએ સમજવા ૨૪૨

इरियावहियाईया। जे चेव हवति कम्मबंधाय ॥
अजयाण ते चेव ओ। जयाण निव्वाणगमणाय ॥४३॥

ગમનાગમન, ભોજન, શયન પ્રમુખ જે (ક્રિયા) અજયણાવંતને કર્મ બંધ ભણી થાય છે તેજ ક્રિયા જયણાવંતને કર્મ નિર્જરાવડે મોક્ષને માટે થાય છે ૨૪૩

एगंतेण निसेहो । जोगेसु न देसिओ विही वा वि ॥
दलियं पप्प निसेहो । हुज्ज विही वा जहा रोगे ॥४४॥

ગમનાગમન, ભોજન, શયનાદિક વ્યાપારોમાં જિનોએ એકાંત નિષેધ કે એકાંત આદેશ કર્યો નથી. પણ જેમ રોગમાં જીવ દ્રવ્યને પામીને વિધિ નિષેધ કરવામાં આવે છે, એટલે અમુકને અમુક પ્રકારના જ્વરમાં સદ્વૈદ્ય અમુક વસ્તુની છૂટ આપે છે ત્યારે અન્યને જૂદાજ પ્રકારના સંયોગોને લઈ તેવાજ જ્વરમાં તે વસ્તુનો નિષેધ કરે છે, તેમ અત્ર પણ જિનો તથાવિધ સંઘયણ વિનાના છતાં શાસ્ત્ર અભ્યાસમાં પ્રવૃત્ત થયેલા સાધુને અતિ આકરાં તપનો નિષેધ કરે છે, અને સ્નિગ્ધ આહારાદિકની આજ્ઞા આપે છે, ત્યારે દૃઢ સંઘયણ વાળા સાધુને આશ્રી તેજ કર્મરોગની ચિકીત્સામાં તેથી જૂદુંજ બતાવે છે. અથવાતો એકજ જીવ દ્રવ્ય આશ્રી દેશ કાલાદિકના ભેદથી કાર્ય ભેદ બતાવે છે. ૨૪૪.

अणुमित्तोवि न कस्सइ । बंधो परवत्थुपच्चया भणिओ ॥
तहवि य जयंति जइणो । परिणामविसोहिमिच्छंता

કોઈને પરવસ્તુ પ્રત્યય (બાહ્ય અર્થ કારણે) કશો બંધ કે મોક્ષ થતો નથી પણ પોતાના પરિણામથીજ બંધ કે મોક્ષ થાય છે. તોપણ પરિણામ વિશુદ્ધિને ઇચ્છતા મુનીશ્વરો પ્રાણાતિપાત વિરમણાદિક વિષયોમાં યત્ન કરે છે, તે યુક્તજ છે. ૨૪૫.

जो पुण हिंसाययणे–सु वट्टई तस्स नणु परीणामो ॥
दुठ्ठो न य तं लिंगं । होइ विसुद्धस्स जोगस्स ॥४६ ॥

અને જે (આપમતિથી) હિંસાદિક કાર્યમાં પ્રવર્તે છે તેનો પરિણામતો દુષ્ટ સમજવો હિંસાદિક સ્થાનકોમાં વર્તવું એ વિશુદ્ધ પરિણામવતનું લક્ષણ નથી ૭૬

पडिसेहो अ अणुन्ना । एगतेण न वन्निया समए ॥
एमा जिणाण आणा । कज्जे सच्चेण होअव्व ॥ ४७ ॥

(જોડે) સિદ્ધાન્તમાં એકાંત વિધિ કે નિષેધ ઉપદિશ્યા નથી પણ જે સમયે કરવા યોગ્ય હોય તે કરતા નિર્દંભ—દંભરહિત વર્તવું એ તો ખાસ જિન આજ્ઞા છે ૭૭

दोमा जेण निरुज्झति । जेण खिज्जति पुव्वकमाइ ॥
सो सो मुक्खोवाओ । रोगावत्थासु समण व ॥४८॥

જેનાથી દોષોનો નિગ્રહ થાય એટલે કે દોષોનું શમન થાય, તેમજ પૂર્વકર્મનો ક્ષય (નિર્જરા) થાય, તેને રોગાવસ્થામા ઔષધ સમાન મોક્ષોપાય સમજવો ૭૮

बहु-वित्थर-सुस्सग्ग । बहुयर-मुववाय-वित्थर नाउ ॥
जेण न मजमहाणी । तह जयसु निज्जरा जह य ४९

બહુ વિસ્તારયુક્ત ઉત્સર્ગ (વિધિમાર્ગ) ને તથા અતિ બહુ વિસ્તારયુક્ત અપવાદ (નિષેધમાર્ગ)ને જાણી, જેમ સંયમની હાનિ ન થાય, તેમજ જેમ કર્મ નિર્જરા થાય, તેમ હે ભદ્ર ! તું પ્રયત્ન કર ! ૭૯

सामन्नेणुस्सग्गो । विसेसिओ जो स होइ उववाओ ॥
ताणं पुण वावारे । एस विही वन्निओ सुत्ते ॥ ५० ॥

સામાન્યપણેજ જે માર્ગ કહ્યો હોય તે ઉત્સર્ગ, જેમકે ગોચરી કરવા ગયેલાએ ક્યાંય બેસવુ નહિ; અને વિશેષિત કહ્યો હોય તે અપવાદ, જેમકે તપસ્વી, ગ્લાન, (વ્યાધિગ્રસ્ત) તેમજ જરાથી જર્જરિત દેહવાળા સાધુને (તથા પ્રકારના કારણ યોગે) ક્વચિત્ બેસવું પણ કલ્પે. તે ઉત્સર્ગ અને અપવાદનો વ્યાપાર (ઉપયોગ) કરવામાટે શાસ્ત્રમાં આ પ્રમાણે વિધિ દર્શાવ્યો છે. ૨૫૦.

उस्सग्गे अववायं । आयरमाणो विराहओ होइ ॥
अववाए पुण पत्ते । उस्सग्ग निसेवओ भईउ ॥५१॥

ઉત્સર્ગ સમયે (દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલાદિક અનુકૂલ સંયોગ) જો અપવાદ સેવે તો તે નિષ્કારણ આપમતિથી અપવાદ સેવનાર સંયમ વિરાધક સમજવો. અને અપવાદ અવસર (તથા પ્રકારના પ્રતિકૂલ દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલાદિ યોગ) પ્રાપ્ત થયે છતે ઉત્સર્ગ આદરે તેમાં ભજના સમજવી. એટલે કોઈક વિશુદ્ધમાન્ પરિણામવંત તો આરાધક થાય. અને બીજો હીયમાન (પડતા-મલીન) પરિણામવંત વિરાધક થાય. મતલબકે અપવાદ સેવવાની જરૂરજ હોય તેવે પ્રસંગે પ્રભુ આજ્ઞાએ નિષ્કપટપણે તેમ કરતાં હાનિ નથી કેમકે તેનું સાધ્ય તો સંયમનું ગમે તેમ કરીને રક્ષણ કરવામાંજ

નમાય પણ એવે સમયે કોઇ અતિ ધૈર્યવત, દેહાદિક જડ વસ્તુ ઉપરનો મોહ ત્યજીને અપવાદને ન પણ સેવે અને નિરૂદ્ધ પરિણામથી સંયમનો આરાધક થાય એ વાત પણ સંભવિત છે તેજ વાત ગ્રંથકાર વધારે સ્પષ્ટ કરતા છતા કહે છે કે– ૨૫૧

किह होही भइअव्वो । संघयणधीइजुओ समत्थोओ॥
एरिसओ उववाए । उस्सग्ग निसेवओ सुद्धो ॥५२॥
इअरो उ विराहेई । असमत्थो ज परीसहे महिउं ॥
धीइसंघयणेहि तो । एगयरेणवि सोहीणो ॥ ५३ ॥

અપવાદના અવસરે ઉત્સર્ગ સેવનારની શીરીતે ભજના સમજવી? તેનો ખુલાસો એવો છે કે ઉત્તમ (બલિષ્ટ) સંઘયણ (શરીરનો બાંધો) વાળો, તથા સંયમમાં સ્થિરતા યુક્ત તેમ જ પરિસહ ઉપસર્ગ સહન કરવા સમર્થ (બળવાન) તેના છતાં કલ્પાદિક માનું જાણી એઓને અપવાદ સેવવાને બદલે ઉત્સર્ગ સેવે તો કર્મ નિર્જરા કરી શકે (એટલે આરાધક થઇ શકે) પણ બીજો માનું જે સંયમ સ્થિરતા અને બલિષ્ટ સંઘયણ માંથી એક પણ નહિ હોવાથી પરીસહ સહન કરવાને અસમર્થ હોય તે એ અપવાદ સ્થાને સ્વેચ્છાથી ઉત્સર્ગ સેવે તો આર્ત ધ્યાનના યોગે વિરાધક થાય ૨૫૨–૨૫૩

गंभीर जिणवयण । दुव्विन्नेअ अनिउणबुद्धीहि ॥
नो मज्झत्थेहि इम । विभावणीय पयत्तेण ॥ ५४ ॥

અનિપુણ બુદ્ધિવાળાથી બહુ કષ્ટે જાણી શકાય એવાં જિન વચન ગંભીર છે. તેથી રાગદ્વેષ કદાગ્રહાદિ રહિત થઈ આ જિન વચન પ્રયત્નથી વિચારવાં. ૨૫૪.

उस्सग्गववाय–विऊ। गीयत्थो निस्सिओ अ जो तस्स ॥
अनिगूहंतो विरियं । असढो सव्वत्थ चारित्ती ॥ ५५ ॥

ઉત્સર્ગ અને અપવાદના જાણ એવા ગીતાર્થ અને જે તેવા ગીતાર્થની નિશ્રાયે રહેતા હોય તે સાધુ કપટ રહિત સર્વત્ર સ્વશક્તિ ફોરવીને તપ, સ્વાધ્યાય અને વૈયાવૃચ્ચને કરતો છતો ચારિત્રવંત લેખી શકાય. ૨૫૫.

रागाइदोसरहिओ । मयण–मयट्ठाण–मच्छर–विमुक्को ॥
जं लहइ सुहं साहू । चिंताविसवेयणारहिओ ॥ ५६ ॥
तं चिंतासयसल्लिय–हियएहिं कसायकामनडिएहिं ॥
कह उवमिज्जइ लोए । सुरवरपहुचक्कवट्टीहिं ॥ ५७ ॥

રાગાદિ દોષ રહિત, મદન (કામવિકાર), અષ્ટવિધ મદ સ્થાન અને મચ્છર રહિત સાધુ, ચિંતા રૂપ વિષ વેદનાથી મુક્ત છતો જે (અનુપમ) સુખ મેળવે છે તે સુખ સેંકડો ચિંતારૂપ શલ્યથી ભરેલા અને કામ કષાયથી વિડંબિત થયેલા ઇંદ્રો અને ચક્રવર્તી (ના સુખ) સાથે શી રીતે સરખાવી શકાય? મતલબ કે નિર્વિકાર પ્રશાન્ત મુનિના સુખ પાસે વિષય કષાયને વશ વર્તનારા ઇંદ્રાદિકનાં સુખ બિલકુલ નજીવા જણાય છે. ૨૫૬–૨૫૭.

ज लहइ वीयराओ । सुरकं तं मुणइ सुच्चिय न अन्नो ॥
न हि गत्तासूयरओ । जाणइ सुरलोइय सुरकं ॥५८॥

રાગાદિ વિકાર વર્જિત—વીતરાગ જે સુખ અનુભવે છે તે તેજ જાણે છે, બીજો કોઇ જાણી શકતો નથી વિષ્ટાની ખાડમા રમનારૂ ભૂડ સુરલોકના સુખ શુ જાણે ? મુનિના સ્વાભાવિક—સ્વાધીન સુખ પાસે લોકોના કૃત્રિમ અને પરાધીન પૌદ્ગલિક સુખ શા હિસાબમા છે ? ૨૫૮

इय सुहफलय चरण । जायइ इथ्थेव तग्गयमणाण ॥
परलोय—फलाइ पुण । सुरनरवर—सिद्धि—सुरकाइ ५९

જેમનુ મન ચારિત્રથી ભાવિત છે તેમને યથોક્ત ચારિત્ર આ લોકમાજ પ્રગટ (અતર્ શાન્તિ—પ્રશમાદિ રૂપ) સુખદાયી થાય છે અને પરલોકમા ઇન્દ્ર, ચક્રવર્તી સબધી સુખ તેમજ મોક્ષ સુખ પણ અર્પે છે ૨૫૯

अव्वत्तेण वि सामा—इएण तह एगदिणपवन्नेण ॥
सपइराया रिद्धि । पत्तो कि पुण समग्गेण ॥६०॥

એક દિનના માત્ર અવ્યક્ત સામાયક પણ પાળવાથી સપ્રતિરાજા ત્રણ ખડની (અર્ધ ભરત ક્ષેત્રની) ઋદ્ધિ પામ્યો, તો સમગ્ર—પૂર્ણ સામાયકનુ તો કહેવુ જ શુ ? આર્ય સુહસ્તિ સૂરિએ પ્રતિબોધિત શ્રી સપ્રતિરાજાનુ ચરિત્ર સુપ્રસિદ્ધ છે ૨૬૦

એ પ્રમાણે ચારિત્ર શુદ્ધિ અધિકાર પૂર્ણ થયો

इंद्रिय जयद्वार.

अजिइंदिएहिँ चरणं । कट्ठं व घुणेहिं कीरइ असारं ॥
तो चरणत्थीहिँ दढं । जइयव्वं इंदियजयंमि ॥६१॥

ક્રિયા કષ્ટને કરતા છતાં રસ લોલુપતાદિકથી ઇંદ્રિય જય વગરના સાધુ જેમ ઘુણ નામનો જીવડો કાષ્ટને પોલું–નિઃસાર કરી મૂકે છે તેમ વિષય સુખની લાલસાથી સ્વચારિત્રનો વિનાશ કરી નાંખે છે; તેથી ચરણના અર્થી સાધુએ ઇંદ્રિય જય કરવા દૃઢ પ્રયત્ન કરવો ! ૨૬૧.

भेओ सामित्तं चिय । संठाण पमाण तहय विसओ य ॥
इंदियगिद्धाण तहा । होइ विवागो अ भणियव्वो ६२

તે ઇંદ્રિયોના ભેદ, પ્રકાર, તેનું સ્વામિત્વ (કયા જીવને કેટલી ઇંદ્રિયો હોય તે) સંસ્થાન (ઇંદ્રિયોનો આકાર), પ્રમાણ (માન), વિષય (ગ્રહણશક્તિ) તેમજ તે તે ઇંદ્રિયોના વિષયમાં ગૃદ્ધ–આસક્ત થયેલાને જે જે ફળ થાય તે કહેવાશે. ૨૬૨.

पंचेव इंदियाइं । लोयपसिद्धाइं सोयमाईणि ॥
दव्विंदिअ-भाविंदिअ । भेयविभिन्नं पुणिक्किकं ॥६३॥

શ્રોત્ર (કર્ણ) આદિક પાંચજ ઇંદ્રિયો લોક પ્રસિદ્ધ છે, તે પ્રત્યેકના પુનઃ દ્રવ્યેન્દ્રિય અને ભાવેન્દ્રિય એવા બે ભેદ થઇ શકે છે- ૨૬૩.

अतो-बहि-निव्वत्ती । तस्सत्ति-सरुवय च उवगरण ।।
दव्विंदियमियर पुण । लद्धुवओगेहि नायव्व ।।६४।।

તે ઇંદ્રિયની અંદર અને બહારની રચના તે નિવૃત્તિ અને તેની શક્તિસ્વરૂપ જે ઉપકરણ તે બન્ને દ્રવ્યેન્દ્રિય જાણવી અને લબ્ધિ તથા ઉપયોગ વડે ભાવેન્દ્રિય જાણવી તેમાં જ્ઞાનાવરણી આદિ કર્મના ક્ષયોપશમથી જીવને શબ્દાદિક ગ્રહણ કરવાની શક્તિ ઉપજે તે લબ્ધિ, અને તે શબ્દાદિકનો ગ્રહણ પરિણામ એ ઉપયોગ સમજવો તે બન્ને ભાવેન્દ્રિય છે ૨૬૪

पुढवि-जल-अग्गि-वाया । रुक्का एगिंदिया विणिद्दिट्ठा
किमि-सख-जलूगा-लस—माईवाहाइ य वेइंदि ।।६५।।

પૃથ્વી, જળ, અગ્નિ, વાયુ અને વનસ્પતિ એ પાંચ એકેન્દ્રિય કહ્યા છે, તેમને એકજ સ્પર્શ ઇંદ્રિય હોય છે કૃમિ, શંખ, જળો, અળસિયા અને માતૃવાહ (ચુડેલ) પ્રમુખ બેઇંદ્રિય જાણવા તેમને સ્પર્શ ઇંદ્રિય અને રસના ઇંદ્રિય એ બે ઇંદ્રિયો હોય છે ૨૬૫

कुथु पिर्वालिय पमुया । जूया उद्देहिया य तेइंदी ।।
विच्छु-भमर-पयगा । मच्छिय-मसगाई चउरिंदि।।६६।।

કુંથુ કીડી, પમુયા જુ, અને ઉદેહી પ્રમુખને સ્પર્શ, રસ અને ઘ્રાણ એ ત્રણ ઇંદ્રિયો છે વીંછી, ભ્રમર, પતંગ, માખી, મચ્છર (ડાંસ) પ્રમુખને સ્પર્શ, રસ, ઘ્રાણ (નાસિકા) અને ચક્ષુ એ ચાર ઇંદ્રિયો હોય છે ૨૦૦

मूसग सप्प गिलोइ य । बंभणीया सरड परिकणो मच्छा॥
गो महिस ससय सूयर । हरिण मणुस्सा य पंचिंदी ६७

સૂષક (ઉંદર), સાપ, ગિરોળી, બાંભણી, સરડા, પંખી, મચ્છ, ગાય, ભેંશ, સસલાં, સૂકર, (ભૂંડ) હરિણ, મનુષ્યો, દેવતા અને નારકી એ સહુને સ્પર્શ, રસ, ઘ્રાણ, ચક્ષુ અને શ્રોત્ર એ પાંચ ઇંદ્રિયો હોય છે. ૨૬૭.

कायंवपुप्फगोलय । मसूर अइमुत्तयस्स पुप्फं व ॥
सोयं चरकुं घाणं । खुरप्पपरिसंठियं रसणं ॥ ६८ ॥

શ્રોત્ર, ચક્ષુ, ઘ્રાણ અને રસના અનુક્રમે કદંબ પુષ્પ ગોલક, મસૂર, અતિમુક્તકના પુષ્પ અને ક્ષુરપ્ર (અસ્ત્રો) જેવા સંસ્થાન વાળા હોય છે; મતલબ કે શ્રોત્રાદિક ઇંદ્રિયોનો આકાર તથા પ્રકારનો હોય છે. ૨૬૮.

नाणागारं फासिंदियं तु । बाहल्लओ य सव्वाइं ॥
अंगुलमसंखभागं । एमेव पहुत्तओ नवरं ॥ ६९ ॥
अंगुलपहुत्त रसणं । फरिसं तु सरीरविथ्थडं भणियं ॥
बारसहिं जोयणेहिं । सोय परिगिन्हए सद्दं ॥ ७० ॥
रूवं गिन्हइ चरकुं । जोयण लरकाओ साइरेगाओ ॥
गंधं रसं च फासं । जोयण नवगाओ सेसाइं ॥७१॥

સ્પર્શન ઇંદ્રિય તો અનેક પ્રકારની હોય છે પ્રમાણમા શ્રોત્રાદિક સર્વે ઇંદ્રિયો પ્રત્યેક અ તર રચના આશ્રી લાબી, પહોળી અને જાડી અ ગુળના અસખ્યાતમા ભાગની હોય છે, તેમા એ ટલો વિશેષ છે કે રસનેન્દ્રિય અ ગુલ પૃથક્ત્વ (૨ થી ૯ અ ગુલ) અને સ્પર્શનેન્દ્રિય શરીર પ્રમાણ વિસ્તારવાળી હોય છે વિષય ગ્રહણ પ્રમાણ આશ્રી શ્રોત્ર ઇંદ્રિય (ઉત્કૃષ્ટ) બાર યોજન સુધીથી શબ્દ ગ્રહણ કરે છે, ચક્ષુ ઇંદ્રિય કઇક અધિક લાખ જોજનથી રૂપ ગ્રહણ કરી શકે છે, અને બાકીની ઇંદ્રિયો ઉત્કૃષ્ટ નવ જોજન અ તરિત ગ ધ, રસ, અને સ્પર્શ ગ્રહણ કરે છે ઉત્કૃષ્ટન તેટલા દૂર રહેલા ઉત્કટ ગ ધ આદિકને ગ્રહણ કરી શકે છે ૨૬૯-૨૭૦-૨૭૧

अगुलअसखभागो । मुणति विसय जहन्नओ मुत्तु ॥
चक्खु त पुण जाणइ । अगुलसखिज्जभागाओ ॥७२॥

ચક્ષુ ઇંદ્રિય સિવાય બીજી સર્વે ઇંદ્રિયો જઘન્યત અ-ગુળના અસખ્યાતમા ભાગના આતરે રહેલ વિષયને જાણે છે, અને ચક્ષુ પણ અ ગુળના સખ્યાતમા ભાગના આતરે રહેલ વિષ-યને ગ્રહી શકે છે ૨૭૨

इय नाय तस्सरूवो । इदियतुरए मएसु विसएसु ॥
अणवरयधायमाणे । निगिन्हए नाणरज्जूहि ॥ ७३ ॥

આ રીતે ઇંદ્રિયોના વિષયનુ સ્વરૂપ જાણીને સ્વ

વિષયોમાં સદાય દોડ કરતા રહેતા ઇંદ્રિય તુરંગો (અશ્વો)નો જ્ઞાન લગામથી નિગ્રહ કરવો ઘટે છે. ૨૭૩.

तहसूरो तहमाणी । तहविरकाओ जयंमि तहकुसलो ॥
अजियंदियत्तणेणं । लंकाहिवई गओ निहणं ॥७४॥

લંકાધિપતિ (રાવણ) જગત્માં તેવો શૂરો, માની, વિખ્યાત તેમજ કુશળ ગણાતા છતાં ઇંદ્રિયોનો નિગ્રહ નહિ કરી શકવાથી વિનાશ પામ્યો (તો બીજા પામર પ્રાણીઓનું તો કહેવુંજ શું ?) રાવણની કથા સુપ્રસિદ્ધ છે. ૨૭૪.

देहट्ठिएहिं पंचहिं । खंडिज्जइ इंदिएहिं माहप्पं ॥
जस्स स लरकंपि बहिं । विणिज्जिणंतो कहं सूरो ॥७५॥
सुच्चिय सूरो सो चेव । पंडिओ तं पसंसिमो निच्चं ॥
इंदियचोरेहिं सया । न लुंटियं जस्स चरणधणं ॥७६॥

(૨૧) દેહ સ્થિત પાંચ ઇંદ્રિયો વડે જેનું સામર્થ્ય ખંડાયું છે તે ગમે તો બહાર લાખો માણસોને જીતતો હોય તોપણ તે તત્ત્વથી શૂરો કેમ કહેવાય ? ઇંદ્રિય ચોરોએ જેનું ચરિત્ર ધન લૂટયું નથી તેજ ખરો શૂરવીર, તેજ ખરો પંડિત છે અને અમે તેનીજ સદા પ્રશંસા કરીયે છીયે. મતલબ જે ઇંદ્રિયોને વશ નહિ થતાં તેમનેજ સ્વપુરૂષાર્થથી વશ કરે છે તેજ ખરો પુરૂષાર્થી પંડિત અને પ્રશંસાપાત્ર છે, તેવા જિતેન્દ્રિય સાધુ ધન્ય કૃતપુન્ય છે. ૨૭૫–૨૭૬.

सोएण सुभद्दाई । निहया तह चक्खुणा वणिसुयाई ॥
घाणेण कुमाराई । रसणेण हया नरिंदाई ॥ ७७ ॥

फासिंदिएण वमण । पत्ता सोमालिया नरेसाई ॥
इक्किकेण वि निहया । जीवा किं पुण समग्गेहिं॥७८॥

શ્રોત્ર ઇંદ્રિયથી સુભદ્રાદિક, તેમજ ચક્ષુવિકારથી વણિક સુતાદિક, ઘ્રાણ ઇંદ્રિયથી કુમારાદિક અને રસના ઇંદ્રિયથી નરેંદ્રાદિક વિનાશ પામ્યા, તેમજ સ્પર્શ ઇંદ્રિયથી સુકુમાલિકા સંબંધી નરેશાદિક દુઃખ પામ્યા જ્યારે એક એક ઇંદ્રિયની પરવશતાથી જીવો એવી રીતે વિનાશ પામ્યા તો પછી પાંચે ઇંદ્રિયોને સમકાળે પરવશ થઇ રહેનારા પામર પ્રાણિઓનું કહેવુંજ શું ? ૨૭૭–૨૭૮

"દષ્ટાંત ૧ લું"

સુભદ્રા પોતાની એક દાસી કદાચિત્ કોઇ ચતુર ગવૈયાના ગાનના રસમાં નિમગ્ન થઇ મોડી આવવાથી તે દાસી ઉપર ચીડાણી, સત્ય હકિકત કહેવાથી પોતે પણ તે ગાયન સાંભળવા આતુર થઇ એકદા તે પ્રમાણે પોતે તક મેળવી તેનું મનોહર ગાન સાંભળ્યું, પણ તેને કદ્રૂપ જાણી પાછળથી તેની નિંદા કરવા લાગી, તે વાત ગવૈયાએ જાણી જ્યારે સુભદ્રાનો પતિ પરદેશ ગયો હતો ત્યારે પોતાનું વૈર વાળવા માટે તેના ગૃહ સમીપે જઇ વિરહાનલથી દગ્ધ થયેલી તેણીને એવું ગાન સંભળાવ્યું કે જેથી ઉન્મત્ત પ્રાય બની બે બારીમાંથી પડી પ્રમાદથી નીચે પડીને તે મરણ

પામી. એવી રીતે શ્રોત ઇંદ્રિયની પરવશતાથી સુભદ્રાનું મરણ થયું.

‘ દૃષ્ટાંત ૨ જું ’

કાંચનપુરમાં વસતા એક શ્રેષ્ઠિનો પુત્ર જન્મતી વેળાએ સુંદર લક્ષણ લક્ષિત છતાં ચપળ નેત્ર વાળો હોવાથી તે સ્ત્રી લોલુપી થશે, એમ કોઇ સામુદ્રિકે કહ્યું હતું, તે પ્રમાણેજ યૌવન વયમાં ને લોલાક્ષ અત્યંત સ્ત્રી લોલુપી બન્યો; તેથી ઘણે ઠેકાણે કુટાતો. છેવટે રાજાની રાણીને જોઇ તેની સાથે વ્યભિચાર સેવવા ઇચ્છા કરવા લાગ્યો, માર્ગમાં જતાંજ બહુ વિડંબના પામ્યો, છેવટે ભૂંડા હાલે કમોતે મરી ત્રીજી નરકે ગયો, એ પ્રમાણે ચક્ષુઇંદ્રિયની પરવશતાથી વણિક્સુત પોતાના બન્ને ભવ હારી ગયો.

“ દૃષ્ટાંત ૩ જું ”

એક રાજપુત્ર અત્યંત ગુણવંત છતાં ઘ્રાણ ઇંદ્રિયના વિષયમાં અતિ લોલુપ હતો. એકદા તેની ઓરમાન માતાએ પોતાના પુત્રને રાજ્ય પ્રાપ્તિ થાય તે માટે કપટથી વિષમય એક ગંધ પુટી તૈયાર કરી, તેને એવી યુક્તિથી ગોઠવી રાખીકે તે રાજપુત્રના હાથમાં આવતાં નરતજ સુંઘીને તે પ્રાણમુક્ત થયો. તે ઘ્રાણ લોલુપતાનું ફળ જાણવું.

“ દૃષ્ટાંત ૪ થું ”

મિથિલા નગરીમાં વિમળયશા નામે રાજા છે. તે અન્યદા કેવળી ભગવાનને વાંદવા ગયો, ત્યારે કેવળી મહારાજે દેશના

ીધી કે "સર્વ ઇદ્રિયોમા રસના ઇદ્રય જીતવી, સર્વ કર્મમા મોહનીય કર્મ જીતવુ, મર્વ વ્રતમા બ્રહ્મવ્રત પાળવુ, અને મર્વ ગુપ્તિમા મનગુપ્તિ પાળવી એ અતિ કઠિન છે" એ પ્રમાણે દેશના સાભળીને નૃપતિએ પ્રભુ પ્રત્યે પૂછ્યુ કે મહારાજ! રસનેન્દ્રિય જીતવાથી કેવા ફાયદા છે? અને તેનુ દુર્જય પણુ શી રીતે છે? ગુરુમહારાજ કહે છે કે હે નૃપતિ રસનેન્દ્રિયને જીતવાથી બીજી બધી ઇદ્રિયો સહજે જીતાઇ જાય છે અને તેને વિવિધ રસ વડે પોષવાથી શેષ ઇદ્રિયોને પુષ્ટિ મળ્યા કરે છે જેમ વૃક્ષના મૂળમા જળનુ સિચન કરવાથી તે જળ ઠેઠ ટોચ સુધી પહોચી ફળ પ્રસતિ કરે છે, અને જળ વિના મૂળ શુષ્ક થવાથી આખુ વૃક્ષ સુકાઇ જાય છે, તેમ અત્ર સમજી લેવુ તે ઉપર એક દૃષ્ટાત કહુ છુ આ ભૂવલય (નગર)મા કર્મ વિપાક નામે રાજા રાજ્ય કરે છે તેને શુભ સુદરી અને અશુભ સુદરી નામે બે રાણીઓ છે પટરાણીથી વિબુધ નામનો પુત્ર નમ્ર, ચતુર, સરળ અને બુદ્ધિમાન થયો ત્યારે બીજીથી મતિવિકળ બાળ નામનો પુત્ર વિપરીત ગુણવાળો થયો, તેમા પણ વિશેષત રસનોલુપી થયો તેથી તે રસલોલ નામે વિખ્યાત થયો ભક્ષ્યાભક્ષ્ય, પેયાપેય ઇચ્છા મુજબ વાપરવાથી રોગગ્રસ્ત થયો વૈદ્યાએ લઘન કરવા કહ્યા છતા તે કરતો નથી ભાઈએ બહુ કહેવાથી લઘન કર્યુ પણ ભાઇ પ્રમુખને વિધ વિધ ભોજન કરતા જોઇ, પ્રદ્વેષથી પ્રજ્વલિત થઇ ભાઇને મારવા દોડ્યો, તે ઘાને વચ્ચી વૈરાગ્ય વડે વિબુધ ભાઇએ દીક્ષા લઈ આત્મ કલ્યાણ સાધ્યુ.

પિતાએ પણ એજ પવિત્ર માર્ગ આદર્યો અને તે રસલોલુપી બાળ રાજ્યપદ પામી માંસ લોલુપી બની, રૌદ્ર ધ્યાનથી મરી, સાતમી નરકે ગયો. ત્યાંથી અનંત સંસાર પરિભ્રમણ કરશે. એવી રીતે રસલોલુપતા વડે તે પાપી બાળ બહુ દુઃખી થયો.

" દૃષ્ટાંત ૫ મું "

વસંતપુરમાં જીતશત્રુરાજા પોતાની રાણી સુકુમાલિકાના કોમળ સ્પર્શમાં અતિ આસક્ત થયો છતો રાજ્ય કાજની ઉપેક્ષા કરી બેઠો. તેથી મંત્રીએ તેને પદભ્રષ્ટ કરી તેના પુત્રને તખ્ત નશીન કર્યો. મહાટવીમાં ચાલતાં રાણી ભૂખી તરસી થઇ તેથી રાજાએ મોહવશાત્ સ્વજંઘા ચીરીને પોતાના માંસાદિકથી તેણીને પરિતૃપ્ત કરી, તોપણ અંતે તેણીએ રાજાને છેહ દીધો. રાણી પણ વિવિધ વિંડબનાપાત્ર થઇ; એવી રીતે સ્પર્શન ઇંદ્રિયને આધીન બની રાજા રાણી બન્ને દુઃખી થયા. આ પ્રમાણે એક એક ઇંદ્રિયને વશ પડનાર પ્રાણિઓના બહુ બૂરા હાલ થાય છે. પતંગ, ભૃંગ, મીન, મચ્છ, હાથી અને હરણ પ્રમુખ પણ એકેક ઇંદ્રિયને આધિન બની મરણાંત કષ્ટ પામે છે, તો સમકાલે સમગ્ર ઇંદ્રિયોને વશ થનાર જીવોને થતી અને થનારી દુઃખ દંદોળીનું કહેવુંજ શું ? એમ સમજી ચતુર નરોએ ચેતી જવું અને સંતોષવૃત્તિ ધારી જ્ઞાન દોરીથી મન મર્કટને બાંધી સ્વવશ કરી ઇંદ્રિય જય કરવો!

सेवंति परं विसमं । विसंति दीणं भणंति गरूया वि ॥
इंदियगिद्धा इहइं । अहरगयं जंति परलोए ॥ ७९ ॥

ઇંદ્રિયજન્ય વિષયોમા ગૃદ્ધ બનેલા મોટા લોકો પણ અહિં બીજાની સેવા કરે છે, વિષમ સંગ્રામાદિકમા ઉતરે છે, દીન વચન બોલે છે અને પરભવમા નરકાદિકની નીચી ગતિમા જાય છે મતલબ કે વિષય વિનશતાથી જીવ ઉભય-લોકમા પરાભવ પામે છે ૭૯

नारयनिरियाय भवे । इंदियविमगाण जाइ दुरकाइ ॥
सव्वे मुणिज्ज नाणी। भणिउ पुण सो वि न समथ्थो८०

ઇંદ્રિયને વશ થયેલા જીવોને નરક તિર્યંચ ગતિમા જે જે દુઃખો સહવા પડે છે તે તે ફક્ત સર્વજ્ઞ-કેવળીજ જાણે છે, એમ હુ માનુ છુ, છતા તેઓ પણ તે દુઃખ કહેવા સમર્થ નથી ૮૦

तो जिणसु इंदियाइ । हणसु कसाए य जइ सुह महसि
सकसायाण न जम्हा । फलसिद्धि इंदियजएवि ॥८१॥

તેથી જો તુ સુખ વાંછતો હોય તો ઇંદ્રિયોનો જય કર અને કષાયોનો નાશ કર કેમકે ઇંદ્રિયોનો જય કર્યા છતા પણ કષાયવંત જીવને ફળ સિદ્ધિ થઇ શકતી નથી ૮૧

कषायजय द्वार.

नेमि सरूव भेओ । कालो गइमाइणो य भणियव्वा ॥
पत्तेय च विवागो । रागद्दोसत्तभावो अ ॥ ८२ ॥

ને કષાયોનુ સ્વરૂપ, તેમના ભેદ, તેમનો સ્થિતિ-કાળ,

અને તેમની ગતિ પ્રમુખ, તેમજ પ્રત્યેકે તેમનો ફળ વિપાક અને તેમનું રાગદ્વેષપણે થતું પરિણમન એ સર્વે વિષયો અત્ર ચર્ચવા યોગ્ય છે. પ્રથમ કષાય શબ્દનો વ્યુત્પત્યર્થ કરે છે. ૨૮૨.

कम्मं कसं भवो वा। कसमाओ सिं जओ कसायाओ॥
संसारकारणाणं। मूलं कोहाइणो अ ते अ॥ ८३॥

કષ એટલે કર્મ અથવા ભવ—તે કર્મ અથવા ભવનો આય એટલે લાભ જેથી થાય તેનું નામ કષાય છે. તેથી તે ક્રોધાદિક કષાય અસંયમાદિક સંસારવૃદ્ધિજનક કારણોનાં મૂળ કારણરૂપ છે. ૨૮૩.

कोहो माणो माया। लोहो चउरो वि हुंति चउ भेया॥
अण अप्पच्चरकाणा। पच्चरकाणा य संजलणा॥८४॥

ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, એ ચાર કષાયો પણ અનંતાનુબંધિ, અપ્રત્યાખ્યાની, પ્રત્યાખ્યાની અને સંજ્વલન રૂપે ચાર ચાર પ્રકારના છે. ૨૮૪.

बंधंति भवमणंतं। तेण अणंताणुबंधिणो भणिया॥
एवं सेसावि इमं। तेसिं सरूवं तु विन्नेयं॥ ८५॥

કષાય ઉદય પામ્યા છતા અનંત ભવ (સંસાર) નો અનુબંધ (વિસ્તાર) કરે તેથી તેને અનંતાનુબંધી કહ્યા છે, તેમજ બીજાનું પણ આવી રીતે સ્વરૂપ કહેવામાં આવ્યું છે.

પચ્ચખ્ખાણ-નિયમમાં પ્રતિબંધ કરે તેથી અપ્રત્યાખ્યાની, સર્વ વિરતિની પ્રાપ્તિમાં પ્રતિબંધ કરે તેથી પ્રત્યાખ્યાની અને ચારિત્રીને પણ ક્ષણવાર ઉદય ભાવ દેખાડે એવા મંદતાને પ્રાપ્ત થયેલા કષાયને સંજ્વલનના નામથી ઓળખાવ્યા છે ૨૮૫

जल-रेणु-पुढवि-पव्वय-राईसरिसो चउव्विहो कोहो ॥
तिणिस लया कट्ठ-ट्ठिय-सेल-थंभोवमो माणो ॥८६॥

જળ, રેણુ (રજ) પૃથ્વી, અને પર્વતમાં પડેલી રેખા (ફાટ) સમાન અનુક્રમે ચાર પ્રકારનો સંજ્વલનાદિક ક્રોધ છે તેમજ માન, તૃણની નળી, કાષ્ટ, અસ્થિ (હાડ) અને પથ્થરના થંભ જેવો છે મતલબ કે તે અનુક્રમે અધિક અધિક વખત રહેનાર હોવાથી દૃઢ છે ૨૮૬

मायावलेहि-गोमुत्ति-मिढसिंग-घणवंसमूलसमा ॥
लोहो हलिद्द-खंजण-कद्दम-किमिरागसामाणो ८७

અવલેહિ (વાંસની છાલ), ગોમૂત્ર, મિંઢશૃંગ, (મેંઢાનું શીંગડું) અને ઘણા મજબુત વાંસના મૂળ સમાન માયા છે તેમજ લોભ હળદર, ખંજન (કાજળ) કર્દમ (ગાડાનો મળ) અને કૃમિરાગ (કિરમીજીયા રંગ) જેવો છે ૨૮૭

पक्ख-चउमासि-वच्छर-जावज्जीवाणुगामिणो भणिया
देव-नर-तिरिय-नारय-गइसाहणहेयवो नेया ॥८८॥

તે સંજ્વલનાદિક કષાય અનુક્રમે એક પક્ષ (પખવાડિયું) ચાર માસ, એક વર્ષ, અને જીવિત પર્યંત ટકવાવાળા છે, અને દેવ, મનુષ્ય, તિર્યંચ અને નરક ગતિને આપવાવાળા છે. ૨૮૮.

चउसुवि गईसु सव्वे । नवरं देवाणु समहिओ लोहो॥
नेरइआणवि कोहो । माणो मणुयाण अहिअयरो ८९
माया तिरियाणहिया । मेहुण-आहार-मुच्छ-भय-सन्ना
स भवे कमेणाहिया । मणुस्स-तिरि-अमर-निरयाणं ९०

જો કે સર્વે ગતિમાં ચારે પ્રકારના કષાય તો હોય છેજ તો પણ દેવતાઓને લોભ વિશેષ હોય છે, નારકીઓને ક્રોધ અને મનુષ્યોને માન અધિકતર હોય છે, તથા તિર્યંચને માયા અધિક હોય છે. તેમજ મનુષ્ય, તિર્યંચ, દેવ અને નારકીને ચાર સંજ્ઞા પૈકી મૈથુન, આહાર, પરિગ્રહ અને ભય સંજ્ઞા અનુક્રમે અધિક હોય છે. ૨૮૯-૨૯૦.

मित्तंपि कुणइ सत्तुं । पच्छइ अहियं हियंपि परिहरइ ॥
कज्जाकज्जं न मुणइ । कोवस्स पसंगओ पुरिसो ९१

કોપને વશ થયેલો પુરૂષ મિત્રને શત્રુ લેખે છે, અહિત કરે છે હિતનો પણ ત્યાગ કરે છે અને કાર્ય અકાર્યને જાણતો નથી. ૨૯૧.

धम्मत्थकामभोगा-ण हारणं कारणं दुहसयाणं ॥
मा कुणसु कयभवोहं । कोहं जइ जिणमयं मुणसि ९२

જો તુ જિન મતને જાણતો હોય તો ધર્મ, અર્થ કામ (ભોગ) નો નાશ કરનાર સેકડો દુખને દેનાર અને સંસારની પરંપરા વધારનાર ક્રોધ કરીશ નહિ । ૨૯૨

इह लोइ चिय कोवो । सरीरसताव-कलह-वेराइ ॥
कुणइ पुणो परलोगे । नरगाइसु दारुणं दुरक ॥९३॥

ક્રોધ આ લોકમા ખરેખર શરીર સતાપ, કલહ અને વૈરભાવ કરાવે છે, અને પરલોકમા નરકાદિક દારૂણ (અતિ આકરુ) દુખ આપે છે ૨૯૩

खती सुहाण मूल । मूल धम्मस्स उत्तमा खंती ॥
हरइ महाविज्जा इव । खती दुरियाइ सयलाइ ॥ ९४ ॥

(ત્યારે ક્રોધના પ્રતિકાર રૂપ) ક્ષમા સુખનુ મૂળ છે જિનોક્ત ઉત્તમ ક્ષમા ધર્મનુ મૂળ છે, તેમજ તે મહા વિદ્યાની પેરે સકળ દુરિત પાપ-દોષ તે દૂર કરે છે ૨૯૪

कोवमि खमाए वि य । चक्कारिय खुड्डुओ अ आहरणं॥
कोवेण दुह पत्तो । खमाइ नमिओ सुरेहिपि ॥९५॥

ક્રોધ કરવામા અને ક્ષમા ગુણ આદરવામા અચ્ચકારિત ભટ્ટિકા (અચ્ચકારી ભટ્ટા) તથા નાગદત્ત ક્ષુલ્લક (કુરગડુ) મનુષ્યના દૃષ્ટાન્ત છે તેઓ ક્રોધથી દુખ પામેલ છે, અને ક્ષમાગી દેવનાઓએ પણ તેમને પ્રણામ કરેલ છે ૨૯૫

" અચ્ચંકારી ભટ્ટાનું ચરિત્ર. "

અચ્ચંકારી ભટ્ટા એ એક શ્રેષ્ઠિની પુત્રી હતી. પોતાનું વચન ઉલ્લંઘન ન કરે એવા ગૃહસ્થ (પ્રધાન) સાથે પરણી, દિવસ અસ્ત થયા બાદ ગમે તેમ થાય તો પણ ઘર બહાર નહિ જવા પોતાના પતિને જણાવવાથી તે તે પ્રમાણેજ કરતો હતો. છતાં એક દિવસે પ્રધાનને રાજાએ રોકી રાખવાથી તે વખતસર આવી શક્યો નહિ, તેથી બહુ કુપિત થઇ સ્વપતિનો ત્યાગ કરી પોતે ચાલી ગઇ, માર્ગમાં ચોર પ્રમુખથી બહુ દુઃખ પામી, પછી ધાતકી પ્રદેશમાં વેચાઇ જ્યાં મનુષ્યના લોહીથી વસ્ત્ર રંગાતાં. ત્યાં ક્વચિત કોઇ સ્વજન આવી ચડવાથી તેણે તેણીને તે દુઃખમાંથી કોઇ રીતે મુક્ત કરી. આવા કડવા અનુભવ પછી તેણીને બહુજ સમતા આવી. ક્ષમાગુણ તેણીમાં એટલો બધો વૃદ્ધિ પામ્યો કે ઇંદ્રે પણ તેણીની પ્રશંસા કરી. ઉત્તમ **સમતા** યોગે પોતાની જીંદગી સુધારી તે સુખી થઈ.

" ક્ષુલ્લક સાધુ દૃષ્ટાંત "

ક્ષુલ્લક સાધુ ક્વચિત ભિક્ષા નિમિત્તે ગયો હતો, ત્યાં અનુપયોગથી એક મંડૂકી (દેડકી) તેના પગ નીચે કચરાઇ ગઇ. તે વાત અન્ય સાધુએ પુનઃ પુનઃ જણાવ્યાથી કોપ પ્રજ્વલિત થઇ ક્ષુલ્લક તે સાધુને મારવા જતાં વચમાં રહેલા સ્તંભ સાથે ભટકાયો અને તેના મર્મ સ્થાને વાગવાથી મરણ પામી જ્યોતિષ્ક દેવ થયો. પછી સર્પનાં કુળમાં અવતર્યો, ત્યાં જાતિસ્મરણ જ્ઞાનથી પોતાની ભૂલ સમજી, સુધારીને સમતા યુક્ત કાળ કરી **નાગદત્ત** નામે રાજપુત્ર થયો.

" કૂરગડૂ સાધુ દૃષ્ટાંત "

કૂરગડૂ સાધુ મહા વૈરાગ્યવંત છતા બહુ ક્ષુધા યોગે દિવસમા બે ત્રણ વાર નિર્દોષ આહાર વાપરતા હતા, ઉપવાસ પ્રમુખ તપ કરી શકતા નહિ એકદા આહાર લાવી તપસ્વી સાધુને પોતે નિમંત્રણ કર્યું, તે તેમણે નહિ સ્વીકારતા તે આવુના પાત્રમા થુંક નાખ્યુ કૂરગડૂ મુનિ મનમા સમતા સહિત તે વાપરી ગયા ઉત્તમ પ્રકારની ક્ષમાને આદર કરતા નિર્મળ ધ્યાન યોગે તે કેવળ જ્ઞાન પામી સકળ કર્મ બંધનથી મુકત થઇ મોક્ષે સધાવ્યા

जाइ-कुल-रूव-बल-सुअ—लाभ-तव-सिरिय-अट्टहा माणो
जाणिय परमत्थेहि । मुक्को ससारभीरूहि ॥ ९६ ॥

પરમાર્થના જાણ, ભવ ભીરૂ જનો આઠ પ્રકારનો મદ ત્યજે છે જાતિ, કુળ, બળ, શ્રુત, લાભ, તપ, અને લક્ષ્મી સબધી અભિમાન—ગુમાન તેઓ કરતા નથી ૨૯૬

अन्नयरमओम्मत्तो । पावइ लहुअत्तण सुगुरुओवि ॥
विबुहाण सोयणिज्जो । बालाणवि होइ हसणिज्जो ॥९७॥

ઉક્ત મદ પૈકી કોઇ મદવી ઉન્મત્ત બનેલો જન ગમે તેવો જબરો હોય તો પણ લઘુતાને પામે છે, પંડિતોને શોચના યોગ્ય અને બાળકોને પણ હસવા યોગ્ય બને છે ૨૯૮

जइ नाणाइ मओ वि हु । पडिसिद्धो अट्टमाणमहणेहि
तो सेस मयट्ठाणा । परिहरियव्वा पयत्तेण ॥९८॥

જ્યારે આઠ મદના ક્ષય કરનાર જિનેશ્વરોએ જ્ઞાનાદિક ગુણોનો મદ કરવો પણ નિષેધ્યો છે, તો બાકીના (અનર્થ દાયક) મદ સ્થાનો તો અવશ્ય (આત્માર્થી—જનોએ) પ્રયત્ન વડે પરિહરવાજ જોઇએ. ૨૯૮.

दप्पविसपरममंतं । नाणं जो तेण गव्वमुव्वहइ ॥
सलिलाउ तस्स अग्गी । समुट्ठिओ मंद पुन्नस्स ॥९९॥

જે જ્ઞાન અભિમાન રૂપ વિષને ટાળવા પરમ મંત્ર સમાન છે તેજ જ્ઞાનથી જો ગર્વ કરવામાં આવે તો મંદ પુન્યવાળાને જળમાંથી અગ્નિ ઉઠ્યો સમજવો. ૨૯૯.

धम्मस्स दया मूलं । मूलं खंती वयाण सयलाण ॥
विणओ गुणाण मूलं । दप्पो मूलं विणासस्स ॥३००॥

ધર્મનું મૂળ દયા છે, સકળ વ્રતોનું મૂળ ક્ષમા છે, અને સકળ ગુણોનું મૂળ વિનય છે, તેમ (સકળ) વિનાશનું મૂળ અભિમાન ગર્વ છે. ૩૦૦.

बहुदोससंकुले गुणलवंमि । को हुज्ज गव्विओ इहइं॥
सोऊण विगयदोसं । गुणनिवहं पुव्वपुरिसाण ॥१॥

પૂર્વ પુરૂષોના નિર્દોષ ગુણ સમુદાય (આશ્રી) સાંભળીને બહુ દોષથી વ્યાપ્ત એવા લવ માત્ર ગુણમાં કોણ (સહૃદય પુરૂષ) ગર્વ કરે ? ૩૦૧.

सोहइ दोसाभावो । गुणव्व जइ होइ मच्छरत्तिन्नो ॥
विहवेसु तह गुणेसु अ । इमे इठ्ठिओ अहकारो ॥२॥

જે જીવમાથી મચ્છર દોષ દૂર થયો હોય તો તે દોષનો અભાવ ગુણુની પેઠે શોભે છે શ્રીમત (લક્ષ્મીપાત્ર) અને ગુણુવતને વિષે રહેલો અહકાર શિષ્ટ જનોના હૃદયને વધારે પીડા કરે છે મતલબ કે શ્રીમતે તેમજ ગુણવત જનોએ અહકાર ન જ કરવો જોઇએ ૩૦૨

जाइ मएणिकेणवि । पत्तो डुवत्तण दिअवरोवि ॥
सव्वमएहि कहं पुण । होहिति न सव्वगुणहीणा॥३॥

એક જાતિ મદ કરવા માત્રથી દ્વિજવર પણ ડુબપણુ પામ્યો તો સર્વ મદ કરવાથી પ્રાણીઓ સકળ ગુણ હીન કેમ ન થાય ? અપિતુ થાયજ ૩૦૩

"બ્રહ્મદેવ દૃષ્ટાત"

સોમદત્ત નામના પુરાહિતનો પુત્ર બ્રહ્મદેવ સકળ વિદ્યા—યુક્ત છતા જાતિ મદથી ઉન્મત્ત બની જવાથી તેના પિતાના મરણ બાદ રાજાએ અન્ય પુરોહિત વાપ્યો બ્રહ્મદેવની સહુકોઈ હાસી કરવા લાગ્યા, તેથી રુઠાળીને તે અટવીમા ચાલ્યો ગયો, ત્યા અનેક ડુબોને જોતા તેમાના એકડુબે આવી તેને સ્પર્શ કર્યો તેથી તે કુપિત થઇ તેને શાપ દેવા લાગ્યો પરિણામ એ આવ્યુ કે ડુબે તેને દાર માર્યો ત્યાથી મરીને તેજ ડુબનો દુર્ભગ પુત્ર થયો

અને બહુ પાપ કરી મરીને પાંચમી નરકે ગયો. ત્યાંથી પણ નિકળી પ્રાયઃ સર્વ હીન જાતિઓમાં અવતરી મહા દુઃખી થયો.

जे मुद्धजणं परिवंचयंति । वहु-अलिय-कूड-कवडेहिं ॥
अमरनरसिवसुहाणं । अप्पा वि हु वंचिओ तेहिं ॥४॥

જે અસત્ય વચન રચના યુક્ત બહુ કૂડ કપટ કેળવીને મુગ્ધ જનોને ઠગે છે તેઓ સુર નર અને મોક્ષ સુખથી પોતાના આત્માને પણ વંચે–ઠગે છે એમ ચોક્કસ સમજવું. આ ઉપરથી સત્ય–સરળનીજ સિદ્ધિ થાય છે. એ વાત પૂરવાર થાય છે. ૩૦૪.

जइ वणिसुआइ दुरकं । लद्धं इक्कसि कयाइ मायाए॥
तो ताण को विवागं । जाणइ जे माइणो निच्चं ॥५ ॥

એક વાર માયા–કપટ કરવાથી જો વણિક પુત્રી દુઃખ પામી તો જે સદાય માયા–પ્રપંચ કર્યા કરે છે તેમને કેવું ફળ થશે ? તે કોણ જાણે છે ? ૩૦૫,

"વણિક પુત્રી વસુમતિ દૃષ્ટાંત"

એક શ્રેષ્ઠીની વસુમતિ નામની પુત્રીએ પોતાની માતાના મરણ થયા બાદ ઓરમાન માતાની ઉપર ખોટું આળ ચઢાવવા એકદા યુક્તિ કરી, જેથી ના હક તેણીનો (શ્રેષ્ઠીએ) ત્યાગ કર્યો. તેથી બાર પ્રહર સુધી તે બાપડી રૂદન કરતી રહી. એવો દયા જનક દેખાવ જોયાથી તેણીનું હૃદય પીગળ્યું, અને કલંક ઉતારવા માટે પોતાના પિતાને યુક્તિસર સમજાવવા લાગી, આથી પિતાએ

पुन तेणीनो स्वीकार कर्यो आवी रीते बांधेला कर्म वडे तेणी भवांतरमा बार वर्ष पर्यंत पति विरहना दु:खने पामी छेवट ज्ञानीना मुखथी ते हकीकत जाणी वैराग्यथी दीक्षा लई ते सुखी थई

को लोभेण न निहओ। कस्स न रमणीहिं भोलिय हिअय
को मच्चुणा न गसिओ। को गिद्धो नेव विसएसु॥६॥

लोभथी कोण हणायु नथी? स्त्रीओए कोनु हृदय भो ळव्यु नथी? मृत्युए कोनो अंत कर्यो नथी? अने विषय सुखमा कोण गृद्ध बन्यु नथी? ३०६

पियविरहाओ न दुसह। दारिद्दाउ पर दुह नत्थि॥
लोभ समो न कसाओ। मरण समा आवइ नत्थि॥७॥

प्रिय विरह जेवु कंइ दु:सह नथी, दारिद्र जेवु कोई दु:ख नथी, लोभ समान कोइ कषाय नथी अने मरण समान कोइ आपदा नथी ३०७

थोवा माणकसाई। कोहकसाई तओ विसेसहिआ॥
मायाकसाइ विसेसहिया। लोभंमि तओ विसेसहिया

मान कषायवंत थोडा छे, (मतलब के मान कषाय संबंधी उपयोग थोडो वखत रहे छे) ते करता क्रोध कषायवंत विशेष अधिक छे, ते करता माया कषायवंत विशेषाधिक छे अने ते सर्वथी पण लोभ कषायवंत विशेषाधिक समजवा ३०८

इअ लोभस्सुवओगो । सुत्ते वि हु दीहकालिओ भणिओ॥
पच्छाय जं खविज्जइ । एसु च्चिय तेण गरुअयरो ॥९॥

કારણ કે એ લોભનો ઉપયોગ સૂત્રમાં દીર્ઘ કાળનો કહ્યો છે, તેમ તેનો ક્ષય પણ સર્વ કષાયના ક્ષય પછી થાય છે; તેથી કરીને એ લોભ ખરેખર બીજાથી વધારે બળવાન્ છે. ૩૦૯.

कोहाइणो य सव्वे । लोभाउ च्चिय जओ पयट्टंति ॥
एसु च्चिय तो पढमं । निग्गहिअव्वो पयत्तेण ॥१०॥

વળી ક્રોધાદિક સર્વ કષાય લોભ થકીજ પ્રવર્તે છે, તેથી કરીને એ લોભનોજ પ્રથમ પ્રયત્નથી નિગ્રહ કરવો ઘટે છે. ૩૧૦.

न य विहवेणुवसमिओ । लोभो सुरमणुअचक्कवट्टीहिं
संतोसु च्चिय तम्हा । लोभविसुच्छायणे मंतो ॥११॥

સુરપતિઓ કે ચક્રવર્તીઓ વૈભવ વડે લોભને શાન્ત કરી શકતા નથી, માટે લોભ રૂપી વિષનો ઉચ્છેદ કરવાને ફક્ત સંતોષ રૂપી મંત્રજ સમર્થ છે. ૩૧૧.

जह जह वड्ढइ विहवो । तह तह लोभोवि वड्ढए अहियं
देवाइय्थाहरणं । कविले वा खुड्डओ वा वि ॥ १२ ॥

જેમ જેમ વિભવ વધતો જાય છે, તેમ તેમ લોભ પણ અધિક વધતો જાય છે, તેમાં દેવતાઓ દૃષ્ટાંત રૂપ છે. મતલબ કે

મર્વ છજીનો કરતા દેવોને અધિક લોભ કહ્યો છે, મનુષ્યોમા પણ કપિલ અને ક્ષુલ્લકના દષ્ટાંત આપ્યા ૩૧૦

" કપિલ દૃષ્ટાંત "

કપિલ એ એક પુરોહિતનો પુત્ર હતો, જે પોતાના પિતાના મરણ થયા બાદ માતાની પ્રેરણાથી પિતાના મિત્ર બ્રાહ્મણના ઘરે વિદ્યાભ્યાસ કરવા ગયો હતો, ત્યા સંયોગે દુર્વ્યસનમા લુબ્ધ થયો હતો દ્રવ્યની જરૂર જણાતા નૃપતિ પાસે દક્ષિણા માગવા ગયો ત્યા ખરી હકીકત કહેવાથી રાજાએ પ્રસન્ન થઇ ગમે તેટલુ ધન ભંડારમાથી લેવા આજ્ઞા કરી, ત્યારે પોતે કેટલુ ધન માગવુ તેનો એકાતમા વિચાર કરવા બેઠો, પરંતુ લોભ વડે તે દ્રવ્યનુ કઇ માન-માપ નક્કી નહિ બે માસા સુવર્ણથી માંડી ક્રોડ સોનૈયાથી પણ તેની તૃષ્ણા શાન્ત થઇ નહિ તેનુ કારણ શોધતાં પોતાની ભૂલ પોતાને સમજાણી અને સર્વ લોભ તજી સંતોષ વૃત્તિ ધારી સાધુ-નિગ્રંથ થયો અને કેવળજ્ઞાન પામી મોક્ષ સુખ પ્રાપ્ત કર્યું

" આષાઢભુતિ મહર્ષિના ચરિત્ર "

ધર્મરૂચિ અણગારનો એક શિષ્ય આષાઢભૂતિ નામે હતો, તે ભિક્ષાએ ગયેલો તેને એક અતિ સુંદર મોદક મળ્યો તેવા મોદકના લોભથી ભિન્ન ભિન્ન રૂપ ધારી નેત્ર વડે નટ પાસે મોદક મેળવ્યા આવા લોભથી નૃતકનો વધારે પરિચય થતા વિકાર વશ બની તે ચારિત્ર હીન થયો, સ્ત્રીના સુખ ખાતી નટવત્ વેષ કરવા લાગ્યો એકદા નિમિત્ત પામી વિરક્ત થઇ પૂર્વકૃત કર્મને ગાઢ

પશ્ચાતાપ કરી પુનઃ પ્રવ્રજિત થઈ ભરત ભૂપતિનું નાટક ભજવતાં તે કેવળજ્ઞાન પામ્યો.

सामन्नमणुचरंतस्स । कसाया जस्स उक्कडा हुंति ॥
मन्नामि उच्छुपुप्फं व । निष्फलं तस्स सामन्नं ॥१३॥

ચારિત્રને સેવન કરનાર જે સાધુના કષાય ઉત્કટ (પ્રબળ) વર્તતા હોય તેનું ચારિત્ર શેલડીના ફૂલ જેવું નિષ્ફળ છે એમ સમજવું. ૩૧૩.

जं अज्जियं चरित्तं । देसूणाए वि पुव्वकोडीए ॥
तं पि कसाइय मित्तो । हारेइ नरो मुहुत्तेण ॥ १४ ॥

કંઇક ન્યૂન ક્રોડ પૂર્વ પર્યંત ચારિત્ર પાળી જે લાભ ઉપાર્જ્યો હોય તે પણ એક મુહૂર્ત (બે ઘડી) માત્ર કષાયિત પરિણામથી સાધુ હારી જાય છે. ૩૧૪.

जइ उवसंतकसाओ । लहइ अणंतं पुणो वि पडिवायं
न हु भे वीससियव्वं । थोवेवि कसाय सेसंमि ॥१५॥

જ્યારે એકાદશ ગુણસ્થાનવર્તી ઉપશાન્ત કષાયવંત સાધુ પણ પુનઃ અનંત ભવ ભ્રમણ રૂપ પ્રતિપાતને પામે છે, ત્યારે જેને સમસ્ત કષાય ઉપશાન્ત થયા નથી એવા તમારે તો થોડા પણ કષાય ઉદયમાં જણાતા હોય, ત્યાં સુધી તેનો વિશ્વાસજ રાખવો યોગ્ય નથી. કેમકે તે કષાયનો નિગ્રહ નહિ કરવાથી તેને વધતાં વાર લાગતી નથી. ૩૧૫.

पढमाणुदए जीवो । न लहइ भवसिद्धिओ वि समत्त ॥
बीआण देसविरइं । तइआणुदयमि चारित्त ॥ १६ ॥

પ્રથમના (અનંતાનુબંધી) કષાયનો ઉદય છતે ભવસિદ્ધિક (મોક્ષ ગામી થનાર) જીવ પણ સમ્યક્ત્વ પામતો નથી બીજા (અપ્રત્યાખ્યાની) કષાયનો ઉદય છતે દેશવિરતિ ચારિત્ર પામતો નથી અને ત્રીજા (પ્રત્યાખ્યાની) કષાયનો ઉદય છતે સર્વ વિરતિ ચારિત્ર પામી શકતો નથી ૩૧૬

सव्वेवि अ अइयारा । सजलणाण तु उदयओ हुति ॥
मूलच्छिज्ज पुण होइ । बारसण्ह कसायाण ॥ १७ ॥

ચારિત્રમાં સર્વે કોઈ અતિચાર સંજ્વલન કષાયના ઉદય થકીજ હોય છે અને બાકીના બાર (અનંતાનુબંધિ, અપ્રત્યા૦ પ્રત્યા૦) કષાયોના ઉદયે તો મૂળ છેદ (સર્વથા ચારિત્ર ઉચ્છેદ) થાય લાગે છે ૩૧૭

ज पिच्छसि जियलोए । चउगइ-ससार-सभव दुक्ख ॥
त जाण कसायफल । सुक्ख पुण तज्जयस्स फल ॥१८॥

જીવ લોકમાં (જગતમાં) ચાર ગતિમાં સંસાર થકી ઉત્પન્ન થતું જે જે દુઃખ તું દેખે છે તે તે ક્રોધાદિક કષાયનું જ ફળ જાણજે' તેમજ સજ્જન લોકોમાં તું જે જે સુખ દેખે છે તે તે કષાય નિગ્રહનું ફળ જાણજે । ૩૧૮.

तं वत्थुं मुत्तव्वं । जं पइ उप्पज्जए कसायग्गी ॥
तं वत्थुं घित्तव्वं । जत्थोवसमो कसायाणं ॥ १९ ॥

એમ સમજી જે વસ્તુ પ્રત્યે (જેને આશ્રી) કષાય અગ્નિ ઉપજે તે વસ્તુ તજી દેવી અને જ્યાં અથવા જેથી કષાય શાન્ત-ઉપશાન્ત થાય ત્યાં અથવા તે વસ્તુનો જરૂર આશ્રય લેવો. ૩૧૯.

एसो सो परमत्थो । एयं तत्तं तिलोयसारमिणं ॥
सयलदुहकारणाणं । विणिग्गहो जं कसायाणं ॥२०॥

તેજ આ પરમાર્થ છે, આજ તત્ત્વ છે, તેમજ ત્રણલોકમાં સાર આજ છે, કે સકળ દુ ખના કારણ રૂપ કષાયોનો વિશેષે કરીને નિગ્રહ કરવો. ૩૨૦.

माया लोभो रागो । कोहो माणो अ वन्निओ दोसो ॥
निज्जिणसु इमे दुन्निवि । जइ इच्छसि तं पयं परमं २१

માયા અને લોભ રાગ રૂપ છે તથા ક્રોધ અને માન દ્વેષ રૂપ છે, એમ શાસ્ત્રકારે કહેલું છે, તેથી જો તું પરમ પદને ઇ-ચ્છતો હોય, તો તે રાગ અને દ્વેષ ઉભયને સમસ્ત પ્રકારે જીતી લે! ૩૨૧.

ससुरासुरंपि भुवणं । निज्जिऊणं वसीकयं जेहिं ॥
ते राग-दोस-मल्ले । जयंति जे ते जए सुहडा ॥२२॥

જેઓ (જે રાગ અને દ્વેષ) સુતાનું સહિત આખા ભુવનને જીતી વશ કરી લીધું છે, તે રાગ દ્વેષ રૂપ મલ્લોને જે જીતે છે, તેના જગતમા ખરા સુભટ છે ૩૨૨

गगो अ तत्थ तिविहो । दिट्ठिसिणेहाणुगय विसएसु ॥
कुपवयणेसु पढमो । बीओ सुअ-बंधु-माईसु ॥ २३ ॥

તેમા રાગ ત્રણ પ્રકારનો છે, ૧ દૃષ્ટિરાગ, ૨ સ્નેહરાગ, અને ૩ કામ રાગ પ્રથમ (દૃષ્ટિરાગ) શાક્યાદિ કુપ્રવચન (કુશાસ્ત્ર) વિષે, બીજો (સ્નેહ રાગ) પુત્ર બંધુઓ પ્રમુખમા સમજવો ૩૨૩

विसयपडिबद्धकामो । तइओ दोसेण सह ओदाहरणा ।
लच्छीहर-सुदंस-अरिह-दत्त नदाइणो कमसो ॥ २४ ॥

ત્રીજો (કામ રાગ) વિષય પ્રતિબંધ (ગૃદ્ધતા) રૂપ જાણવો. આ ત્રીનના તથા દ્વેષના ઉદા તથા ક્રમ રૂપે લક્ષ્મીધર, સુદર્શન, અર્હદ્દત્ત અને નંદાદિક અનુક્રમે ઉદાહરણ રૂપ સમજવા ૩૨૪

" લક્ષ્મીધરાદિક સંબધિ ઉદાહરણ "

[illegible] મુનીને વન્દીને પ્રમુખ આ પ્રમાણે [illegible] હોનુ રૂપ ધર્મ વાસિત હતુ કિન્તુ [illegible] પૂર્વ ભવના અગાધ દૃષ્ટિરાગ સ્નેહ [illegible], [illegible] તેમ [illegible] રાગથી, ત્યારથી

શ્રેષ્ઠી તેમને ધર્મવિમુખ થયેલા જોઇ મનમાં દુઃખિત થઇ વૈરાગ્યથી કોઇ સુસાધુ પાસે ચારિત્ર લઇ સદ્ગતિ પામ્યા, અને તે ચારે પુત્રો ઉક્ત દોષોથી મરણાંત કષ્ટ પામી મરીને દુર્ગતિમાં ગયા, ત્યાંથી અનંત સંસાર ભ્રમણ કરશે તેમજ અનંત દુઃખના ભાગી થશે.

सत्तू विसं पिसाओ । वेयालो हुयवहोवि पज्जलिओ ॥
तं न कुणइ जं कुविआ । कुणंति रागाइणो देहे ॥२५॥

શત્રુ, વિષ, પિશાચ, વેતાળ તેમજ પ્રજ્વલિત થયેલો અગ્નિ પણ તેવો અનર્થ દેહીને ન કરી શકે કે જેવો અનર્થ કુપિત થયેલા રાગાદિ દોષો કરે છે. ૩૨૫.

जो रागाईण वसे । वसंमि सो सयलदुरकलरकाणं ॥
जस्स वसे रागाई । तस्स वसे सयलसुरकाइं ॥ २६ ॥

જે રાગાદિક દોષોને પરવશ છે તે સકળ દુઃખોને પરવશ છે, અને તેજ રાગાદિક જેમને વશ છે તેમને સમસ્ત સુખ વશ છે, એમ સમજવું. ૩૨૬.

पुव्वुत्तगुणा सव्वे । दंसणचारित्तसुद्धिमाईया ॥
हुंति गुरुसेवणच्चिय । गुरुकुलवासं अओ वुच्छं २७

પુર્વોક્ત દર્શન શુદ્ધિ, તથા ચારિત્ર શુદ્ધિ પ્રમુખ સમસ્ત ગુણો ગુરૂ મહારાજની સેવાથીજ પ્રાપ્ત થાય છે માટે હવે ગુરૂ કુલવાસ સંબંધે કહીશ. ૩૨૭.

गुरुकुलवास द्वार

को य गुरू को सीसो । के य गुणा गुरुकुले वसतस्स॥
तप्पडिवख्खे दोसा । भणामि लेसेण तथ्थ गुरू ॥२८॥

(તેમા) ગુરૂ કેવા ગુણવંત હોય ? શિષ્ય કેવો ગુણપાત્ર જોઈયે ? ગુરૂકુળમા વસતા કયા કયા ગુણ સંભવે ? તેમજ ગુરૂ કુલવાસમા નહિ વસતા આપમતિએ એકલા ફરવાથી કયા કયા દોષ સંભવે ? તે લેશમાત્ર કહુ છુ તેમા પણ ગુરૂ મહારાજ કેવા ગુણવંત હોય તેનો ખુલાસો આ પ્રમાણે છે ૩૨૮

विहिपडिवन्नचरित्तो । गीयथ्थो वच्छलो सुसीलो य॥
सेवि य गुरुकुलवासो । अणुअत्तिपरो गुरू भणिओ

યથાવિધ ચારિત્ર પ્રતિપન્ન, ગીતાર્થ, વાત્સલ્યવંત, સુશીળ, ગુરૂકુલવાસ સેવી, અને શિષ્યાદિકના આશયને સમજી હિત ચાહનાર ગુરૂ મહારાજ હોય ૩૨૯

देस-कुल-जाइ-रुवी । संघयण-धिई-जुओ अणासंसी ॥
अविकत्थणो अमाई । थिर परिवाडी गहिअवक्को ३०
जियपरिसो जियनिद्दो । मज्झथ्थो देसकालभावन्नू ॥
आसन्नलद्धपइभो । नाणाविहदेसभासन्नू ॥ ३१ ॥
पंचविहे आयारे । जुत्तो सुत्तथ्थ तदुभयविहन्नू ॥
आहरण-हेउ-उवणय—नय-निउणो गाहणा कुसलो ॥३२॥

ससमयपरसमयविऊ । गंभीरो दित्तिमं सिवो सोमो ॥
गुणसयकलिओ एसो । पवयणउवएसओ अ गुरू ३३

વળી આર્ય દેશમાં ઉત્પન્ન થયેલ ઉત્તમ કુળ તથા જાતિમાં જન્મેલ, પ્રતિરૂપ (દેદીપ્યમાન દેહવંત) દૃઢ સંઘયણ (શરીર બાંધો) અને સ્થિરતા યુક્ત, સ્પૃહા રહિત, આત્મશ્લાઘા રહિત, નિર્માયી, સ્મૃતિ શીલ, આદેય વચન (જેનું વચન સર્વ કોઇ માન્ય કરે.) સહન શીલ, અલ્પ નિદ્રાવંત, મધ્યસ્થ, દેશજ્ઞ, કાળજ્ઞ, ભાવજ્ઞ, આસન્ન પ્રતિભાશાળી (શીઘ્ર નિરૂપણ શક્તિવંત) તેમજ અનેક દેશોની ભાષાનાજાણ, પંચવિધ આચાર યુક્ત, સૂત્ર અર્થ તદુભયના જાણ, દૃષ્ટાંત, હેતુ, ઉપનય જોડવામાં તથા નૈગમાદિક નયોમાં નિપુણ, સ્વ સમય તેમજ પર સમયના જાણ, ગંભીર, પ્રતાપી, ઉપદ્રવ શામક, શીતળ પ્રકૃતિ અને પ્રવચન (શાસ્ત્ર) ઉપદેશક એવી રીતે સેંકડોગમે ગુણોથી ગુરૂ મહારાજ સંયુક્ત હોય. ૩૩૦-૩૩૧-૩૩૨-૩૩૩.

अट्ठविहा गणिसंपय । आयाराई चउव्विहिक्किका ॥
चउहा विणयपवित्ती । छत्तीस गुणा इमे गुरुणो ॥३४॥

પ્રત્યેકે ચાર ચાર પ્રકારની એવી આચારાદિક આઠ પ્રકારની આચાર્ય સંપદા તથા ચાર પ્રકારની વિનય પ્રવૃત્તિ એવી રીતે ગુરૂ મહારાજના ૩૬ ગુણો છે. ૧ આચાર સંપત્, ૨ શરીર

સંપત, ૩ શ્રુત સંપત, ૪ વચન સંપત, ૫ વાચના સંપત, ૬ મતિ સંપત, ૭ પ્રયોગ મતિ સંપત, અને સંગ્રહ પરિજ્ઞા સંપત એમ આઠ સંપદા છે તે પ્રત્યેકના ચાર ચાર ભેદ આની રીતે છે ૩૩/

(૧) નિત્ય ચારિત્રમાં ઉજમાળતા, મદ રહિતતા, અનિયત વિહાર સ્વરૂપતા, અને નિર્વિકારતા

(૨) લક્ષણ પ્રમાણોપેતતા, સંપૂર્ણ અહીન સર્વાંગતા, પરિપૂર્ણ ઇંદ્રિયતા, અને સ્થિર સંહનનતા

(૩) બહુશ્રુતતા, પરિચિતસૂત્રતા, ઘોષવિશુદ્ધિકરણતા, અને ઉદાત્તાદિ સ્વર વિશુદ્ધિ વિધાયિતા

(૪) આદેય વચનતા, મધુર વચનતા, રાગાદિ અનિશ્રિત વચનતા, અને પરિસ્ફુટ અસંદિગ્ધ વચનતા

(૫) શિષ્યોને યથાયોગ્ય સૂત્ર ઉદ્દેશન, સમુદ્દેશન, પૂર્વ આલાપક પરિણમન પૂર્વક અપર આલાપક પ્રદાન, પૂર્વાપર સંગતિથી વિચારતા કે પ્રરૂપતા સૂત્ર અભિધેયનું સમ્યગ્ નિર્વહન કરવું

(૬) અવગ્રહ (અર્થાવગ્રહ), ઈહા, (વિચારણા) અપાય (નિશ્ચય) અને ધારણા

(૭) વાદાદિક અવસરે અમુક વાદીને હું જીતવા સમર્થ છું કે નહિ એવી પર્યાલોચના, આ વાદી સાંખ્ય, સૌગત કે કોણ છે? અથવા તે પ્રતિભાવાન છે કે રહિત છે? એમ વિચારવું, આ

ક્ષેત્ર સાધુ ભાવિત છે કે અભાવિત છે; ઇત્યાદિક ચિંતવવું; આ આહારાદિ વસ્તુ મને હિતકર છે કે નહિ, ઇત્યાદિ વિચારવું.

(૮) બાળ, ગ્લાન, બહુશ્રુતાદિના નિર્વાહ યોગ્ય ક્ષેત્ર ગ્રહણ, વર્ષા ઋતુમાં જંતુઘાતાદિ નિવારણાર્થે પીઠ ફલકાદિ ગ્રહણ, યથા સમયેજ સ્વાધ્યાય, પ્રતિલેખન, ભિક્ષાચર્યા તથા ઉપધિ યાચના—ગ્રહણ, વડિલ સાધુ પ્રત્યે યથાયોગ્ય વિનય બહુમાન પ્રમુખ કરવું. **એવી રીતે પ્રત્યેકે ચાર ચાર પ્રકારે આચાર્ય સંપદાના આઠ ચોક બત્રીસ ભેદ કહ્યા.**

હવે ચાર પ્રકારની વિનય પ્રતિપત્તિ જણાવે છે.

૧ તપ સંયમ પ્રમુખ કરવા, કરાવવા અને અનુમોદવા રૂપ આચાર વિનય. ૨ સૂત્રવાચના વ્યાખ્યાનાદિ રૂપ શ્રુત વિનય, ૩ મિથ્યા દૃષ્ટિ જનોને સમ્યક્ત્વ ધર્માદિ પમાડવા રૂપ વિક્ષેપણા વિનય. ૪ વિષય કષાયથી દોષિત જીવને તે તે દોષથી નિવર્તાવવા રૂપ દોષ નિર્ઘાતનાનો વિનય.

कालाइदोसवसओ । इक्को इक्काइगुणविहीणोवि ॥
होइ गुरू गीयथ्थो । उज्जुत्तो सारणाईसु ॥ ३५ ॥

દુષમાકાલાદિક દોષ થકી ઉપર કહેલા ગુણોમાંથી એકાદિ ગુણ હીન છતાં ગચ્છ (સમુદાય) ને સારણા, વારણાદિક શિક્ષા દેવામાં સાવધાન રહેનારા ગીતાર્થ ગુરૂ સમજવા. ૩૫.

जीहाए वि लिहतो । न भद्दओ जथ्थ सारणा नथ्थि ।
दंडेणवि ताडतो । स भद्दओ सारणा जथ्थ ॥ ३६ ॥

જે ગુરૂ સ્વશિષ્ય વર્ગને જીભથી ચાટતો છતો સારણાદિક કરતો નથી તે ગુરૂ કલ્યાણકારી (રૂડો) નથી, અને જે સારણાદિક કરે છે તે દંડવડે શિષ્યને શિક્ષા કરતો હોય તો પણ તે રૂડો છે ૩૩૬

जह सीसाइ निकित्तइ । कोइ सरणागयाण जतूण ॥
तह गच्छमसारतो । गुरू वि सुत्ते जओ भणिय ॥३७॥

જેમ કોઇ મહા પાપી શરણાગત જીવોના મસ્તક કાપી નાખે તેમ ભવ ભયથી શરણે આવેલા સાધુઓને જે સારણાદિક કરતો નથી તે પણ સૂત્રમાં તેવોજ કહ્યો છે જેવી રીતે કહ્યુ છે કે–૩૩૭

जणणीए अनिसिद्धो । निहओ तिलहारओ पसगेण ॥
जणणी वि थणच्छेय । पत्ता अनिवारयतीओ ॥३८॥

માતાએ નહિ નિષેધેલો તિલ ચોરનાર પુત્ર વિનાશ પામ્યો, તેમજ તેનાજ કાર્યથી પુત્રને નહિ નિવારનારી માતાના પણ સ્તન કપાયા ૩૩૮

"વિધવાપુત્ર ઉદાહરણ"

એક વિધવા માતાનો પુત્ર બાલ્યવયમા સ્નાન કરી ભીને શરીરે વસ્ત્ર રહિત ઘર બહાર જતા માર્ગમા કોઈ વણિગ્‌ની દુકાન

પાસે તલના ઢગલામાં અફળાઇ પડયો, તેથી ઘણા તલ તેના શરીરે ચોટી ગયા, તે લઇને ઘરે આવી પોતાની માતાને તે વાત જણાવતાં તેણીએ એ વાતમાં ટેકો આપ્યો, પણ નિષેધ કર્યો નહિ; તેથી તે નિરંતર ચોરી કરતાં શીખ્યો. છેવટે તેમાં પકડાઇ જવાથી તેને મોતની શિક્ષા થઇ, તે પહેલાં પોતાની માતાને મળવા ઇચ્છા જણાવવાથી પૂરતા જાપતાથી તેને તેની માતા પાસે લઇ જવામાં આવ્યો. માતાની પાસે પોતે છરી માગી કે તરત તે તેણીએ આપી, એટલે તેજ છરીથી તેણીનાં બંને સ્તન તેણે કાપી નાંખ્યા. લોકોએ તેનુ કારણ પૂછતાં તેણે જણાવ્યું કે આ માતા મારી વેરણ થઇ છે, કેમકે જો તેણીએ મને ચોરી કરતાં નિવાર્યો હોત તો મારી આવી દશા થાત નહિ. અવળી શિખામણથીજ મારા બૂરા હાલ થયા છે.

इय अनिवारयदोसा । सीसा संसारसागरमुविंति ॥
विणयत्तपसंगा पुण । कुणंति संसारवुच्छेयं ॥ ३९॥

એવીરીતે જો શિષ્યોના દોષો નિવારવામાં આવે નહિ તો તે બાપડા સંસાર સાગરમાં ડૂબે છે, અને તેમના દોષોનું નિવારણ કરવાથી તેઓ સંસારનો અંત કરે છે, એટલે ભવ ભ્રમણ નિવારીને અક્ષય સુખ પામે છે.૩૯.

जहिं नथ्थि सारणा वा–रणा य पडिचोयणा व गच्छंमि ॥
सो अ अगच्छो गच्छो । संजमकामीहिं मुत्तव्वो॥४०॥

માટે જે ગચ્છમાં સન્માર્ગનું સ્મરણ કરવા રૂપ **સારણા,**

અસદ્ માર્ગથી નિવારવા રૂપ વારણા, મિષ્ટ વચનથી સયમ માર્ગમા પ્રેરણા રૂપ ચોયણા અને છેવટે તેમ છતા ન માને તો કટુક વચનથી પણ હિત માર્ગમા પ્રવૃત્તિ કરવા પુન પુન કહેવા રૂપ પડિ ચોયણા કરવામા આવે નહિ તે ગચ્છને અગચ્છ રૂપ નિ સાર સમજી સયમના અર્થી સાધુઓએ તજી દેવો અને બીજા સાર સુવિહિત ગચ્છમા જઇ વસી નિર્મળ રીતે સયમનુ પરિપાલન કરવુ ૩૪૦

अणभिओगेण तम्हा । अभिओगेण च विणीय इयरे य ॥
जच्चियर तुरगा इव । वारेअव्वा अकज्जेसु ॥ ४१ ॥

ગુરૂ મહારાજાએ અતિવ ત અશ્વની જેમ વિનીત શિષ્યોને કોમળ વચનથી અને દુષ્ટ અશ્વની જેમ અવિનીત શિષ્યોને કટુક વચન વડે પણ અસદ્ માર્ગથી નિવારવા યોગ્ય છે ૩૪૧

गच्छतु उवेहतो । कुव्वइ दीह भव विहीए उ ॥
पालतो पुण सिज्झइ । तइय भवे भगवई सिद्ध ॥४२॥

ગચ્છની ઉપેક્ષા કરતો ગુરૂ દીર્ઘ કાળ સસાર પરિભ્રમણ કરે છે અને વિધિવત્ સારણાદિકથી ગચ્છનુ પાલન કરતા તે ત્રીજે ભવે સિદ્ધિ પદને પામે છે એમ ભગવતી સૂત્રમા કહ્યુ છે ૩૪૨

" હવે શિષ્યનુ સ્વરૂપ કહે છે "

गुरुचित्तविऊ दक्खा । उवसता अमुइणो कुलग्गहुव्व ॥
विणयरया य कुलीणी । हुतिसुसीसा गुरुजणस्स ४३

સુશિષ્યો ગુરૂ મહારાજના આશયના જાણ, ચકોર, ઉપ-શાન્ત અને કુળવધુની પેરે કોઇ રીતે ગુરૂ મહારાજને નહિ છંડ-નારા, વિનય કરવામાં રક્ત તથા કુલીન (જાતવંત) હોય. ૩૪૩

आगारिंगिय-कुसलं । जइ सेयं वायसं वए पुज्जा ।
तहवि अ सिं नवि कूडे । विरहंमि अ कारणं पुच्छे ४४

આકાર તથા ઇંગિત જાણવામાં કુશળ, કદાચ (પરીક્ષા નિમિત્તે) ગુરૂ મહારાજ કાળા કાગડા ને શ્વેત (ધોળો) કહે તો પણ તે વચનને ખોટું ન પાડે; પણ એકાંત સ્થળે અવસર પામીને તેનું રહસ્ય પૂછે, એવા સુવિનીત શિષ્યો હોય. ૩૪૪

निवपुच्छिएण गुरुणा । भणिओ गंगा कओसुही वहइ॥
संपइ एवं सीसो । जह तह सव्वत्थ कायव्वं॥ ४५ ॥

રાજાવડે પૂછાયેલા ગુરૂએ જ્યારે શિષ્યને કહ્યું કે ' ગંગા કઇ દિશાએ વહે છે ? ' ત્યારે તે શિષ્યે જેમ વિનયપૂર્વક ગુરૂ-મહારાજના કહેણ પ્રમાણે તે બાબતનો નિશ્ચય કરીને જણાવ્યું તેમ સુશિષ્યોએ સર્વત્ર વર્તવું. ૩૪૫

એક વખત રાજા અને ગુરૂ વચ્ચે એવો સંવાદ થયો કે વિનય ગુણ રાજપુત્રમાં અધિક છે કે સાધુઓમાં અધિક છે ? ગુરૂ મહારાજે કહ્યું કે તમે તમારા પાટવી કુંવરને ' ગંગા કઇ મુખી વહે છે ? ' તેની તપાસ કરી જણાવવા ફરમાવો અને હું એક તરત દીક્ષિત થયેલા શિષ્યને એવીજ રીતે ફરમાવું. ઉભયની

પરીક્ષા કરવા એમ નક્કી કરીને રાજપુત્રને અને નવદીક્ષિત શિષ્યને પૃથક્ પૃથક્ એવી આજ્ઞા કરી, તેનો તેઓ કેવો અમલ કરે છે તે તપાસવા કોઇ વિશ્વાસુ માણસની યોજના કરી, તો માલમ પડયું કે રાજપુત્રે તો રાજાના હુકમને હસી કાઢયો હતો, અને સાધુએ તેની પૂરેપૂરી તપાસ કરી ઉભયને સંતોષ પમાડયો હતો મતલબ કે રાજપુત્ર કરતા અધિક અને સાચો વિનય સાધુમાજ નક્કી થયો એની રીતે વિનય પ્રયુજવા સદા સાવધાન રહેવું એ દરેક મુશિષ્યોની ખાસ ફરજ છે યત "વિનયવૃત્તિમાજ શિષ્યની ખરી શોભા છે"

नियगुणगोरवमत्तो । थद्धो विणय न कुव्वइ गुरूण॥
तुच्छो अवन्नवाई । गुरुपडिणीओ न सो सीसो ॥२६॥

હુ ગુણવાન છુ એની રીતે નિજગુણ ગૌરવવડે મત્ત હોવાથી સ્તબ્ધ–અભિમાની છતો ગુરૂ મહારાજનો વિનય ન કરે તથા જે તુચ્છમતિ અવર્ણવાદી અને ગુરૂ પ્રત્યનીક હોય તે શિષ્ય નહિ પણ શત્રુ રૂપ જાણવો ૩૪૬

निच्छइ य मारणाई । सारिज्जतो अ कुप्पइ स पावो ॥
उवएसपि न अरिहइ । दूरे सीसत्तण तस्स ॥ २७ ॥

મારણા, વારણાદિક જેને પ્રિય નથી અને ગુરૂ મહારાજ મારણાદિક કરે તો જે તેમના ઉપર કોપે છે તે પાપી ઉપદેશને પણ યોગ્ય નથી તો પછી શિષ્યપણાનુ તો કહેવુંજ શુ ? મતલબ કે તે કેવળ કંટક તુલ્ય સમજવો ૩૪૭

छंदेण गओ छंदे-ण आगओ चिट्ठिउ य छंदेण ॥
छंदेण वट्टमाणो । सीसो छंदेण मुत्तव्वो ॥ ४८ ॥

જે શિષ્ય આપ છંદે જાય, આપછંદે આવે અને આપછંદે રહે એવા આપછંદે વર્તનાર કુશિષ્યને ગુરૂ મહારાજાએ સ્વાભિપ્રાયથીજ તજી દેવો. એટલે તેને ગચ્છ બહાર કરવો. નહિ તો તે આપછંદી સાધુ બીજા સાધુઓને પણ બગાડે. ૩૪૮.

नाणस्स होइ भागी । थिरय रओ दंसणे चरित्ते य ॥
धन्ना आवकहाए । गुरुकुलवासं न मुंचंति ॥ ४९ ॥

જે ભાગ્યવંત શિષ્યો યાવત્ જીવિત ગુરૂકુળવાસને તજતાજ નથી તેમને અભિનવ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થાય છે તેમજ સમ્યક્ત્વ તથા ચારિત્રમાં વધારે દૃઢ થાય છે.

पढमं चिय गुरुवयणं । मुम्मुरजलणुव्व दहइ मन्नंतं ॥
परिणामे पुण तं चिय । मुणालदल सीयलं होइ ॥५०॥

પ્રથમ તો શિષ્યના હિત માટે પ્રયોજાએલું ગુરૂ વચન મુર્મુર–અગ્નિ સમાન તીખું લાગે છે, પરંતુ પરિણામે તો તેજ વચન મૃણાલદળ (કમળદંડ) ની જેવું શિતળ લાગે છે. ૩૫૦.

तह सेवंति सपुन्ना । गुरु कुलवासं जहा गुरूणंपि ॥
निथ्थारकारणं चिय । पंथगसाहुव्व जायंति ॥ ५१ ॥

પુણ્યવંત શિષ્યો ગુરૂ કુળવાસને એવી રીતે સેવે છે કે

તેઓ પંથક મુનિની પેઠે ગુરુ મહારાજને પણ કલ્યાણકારીજ થાય છે પરમ વિનીત પંથક મુનિનુ પવિત્ર ચરિત્ર ઉપદેશમાળાદિકમા સુપ્રસિદ્ધજ છે ૩૫૧

सिरिगोअमाइणो गणहरावि । नीसेस-अइसय-समग्गा
तब्भवसिद्धीआ वि हु । गुरुकुलवास चिय पवन्ना ५२

સમસ્ત અતિશય (લબ્ધિ) સપન્ન અને તદ્ભવ મોક્ષગામી એવા શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રમુખ ગણધરો પણ ગુરૂકુળનાસમાજ રહેલા છે ૩૫૨

उज्झिय गुरुकुलवासो । इक्को सेवइ अकज्जमविसंको ॥
तो कूलवालउ इव । भट्ठवओ भमइ भवगहणे ॥५३॥

ગુરૂ કુળવાસ તજીને એકલા સાધુ કુલવાલક સાધુની પેરે નિશકપણે અકાર્ય સેવે છે અને વ્રતથી ભ્રષ્ટ થઇ ભવઅટવીમા ભમે છે ૩૫૩

तो सेविज्ज गुरु च्चिय । मुक्खत्थी मुक्खकारण पढमं ॥
आलोइज्ज सुसम्म । पमायखलियं च तस्संते ॥ ५४ ॥

તેટલા માટે મુમુક્ષુએ મોક્ષના પ્રથમ કારણ રૂપ સદ્ગુરૂનેજ સેવવા, તેમજ તેમની સમીપે પોતાથી જે જે પ્રમાદાચરણ થયુ હોય તે તે સમ્યગ આલોચવુ ઇતિ ગુરૂકુળવાસઅધિકાર ૩૫૪

" अथ आलोचना अधिकार."

कस्सालोयण आलो-अओ य आलोइयव्वयं चेव ॥
आलोयणविहिमुवरिं । तद्दोस गुणे अ वुच्छामि ॥५५॥

કેવા ગુરૂની પાસે આલોચના કરવી? આલોચના કરનાર શિષ્ય કેવા જોઇએ? કઇ બાબત ગુરૂ પાસે આલોચવી? તદુપરાંત આલોચના કરવા સંબંધી વિધિ તથા તેના ગુણ દોષ આશ્રી (હવે) હું કહીશ. ૩૫૫.

आयरव माहारव । ववहारव वीलए पकुव्वी अ ॥
अपरिस्सावी निज्जव । अवायदंसी गुरू भणिओ ॥५६॥

જ્ઞાનાદિક પંચવિધ આચારવાન્, આલોચિત અપરાધો અવધારી શકે તેવા, આગળ કહેવાતા આગમ, શ્રુતાદિક પંચવિધ વ્યવહારવાન્, આલોચના લેનાર શરમાતો હોય તો યુક્તિથી તેની શરમ તોડનાર, સમ્યક્ પ્રાયશ્ચિત દેવાથી સામાની વિશુદ્ધિ કરવા સમર્થ, ગંભીર, સામાની શક્તિ વિચારી આલોચના દઇ નિર્વહી લેનાર, અને નિઃશલ્યપણે આલોચના નહિ કરનારને પરભવનો ડર દેખાડનાર એવા ગુરૂ આલોચના દેનાર હોય. ૩૫૬.

'હવે પાંચ પ્રકારના વ્યવહાર જણાવે છે.'

आगम सुअ आणा धा-रणा य जीयं च होइ ववहारो ॥
केवल मणो हि चऊदस । दस नव पुव्वाइ पढमत्था ५७

આગમ, શ્રુત, આજ્ઞા, ધારણા અને જીત એ પાચ પ્રકારના વ્યવહાર છે, તેમા કેવળજ્ઞાન, મન પર્યવજ્ઞાન, અવધિજ્ઞાન, ચૌદપૂર્વ, દશપૂર્વ અને નવપૂર્વો એ પ્રથમ **આગમ વ્યવહાર** જાણવો, તેમા પણ કેવળીનો યોગ મળે તો તેમની પાસે આલોચના કરવી કેવળીનો યોગ ન મળે તો મન પર્યાયજ્ઞાની પાસે એવી મર્યાદાથી આલોચના કરવી ૩૫૭

कहेहि सव्व जो वुत्तो । जाणमाणोवि गूहई ॥
न तस्स दिंति पच्छित्त । बिंति अन्नथ्य सोहया ॥५८॥

સર્વ દોષો પ્રકાશી દે (કહી દે) એમ કેવળી ભગવાને કહે છતે જે જાણતા છતા, પોતાના દોષને ગોપવે તે કપટીને કેવળી પ્રાયશ્ચિત આપે નહિ, પણ એમજ કહે કે અન્ય સ્થળે આલોચી શુદ્ધ થજે ! જે સરલ ભાવથીજ આલોચના કરે છે તેને કેવળજ્ઞાની મહારાજ તેનુ હિત થાય તેમ પ્રાયશ્ચિત આપે છે ૩૫૮

न संभरइ जो दोसे । सप्भावा न य मायओ ॥
पच्चरकी साहए तेउ । माईणो उ न साहई ॥ ५९ ॥

જેને સ્વભાવેજ દોષ સાભરતા નથી તેથી કપટ રહિત જેટલા દોષ સાભરે છે તેટલા આલોચે છે, તેને કેવળી ભગવાન તે દોષ પોતેજ જણાવે છે, પરતુ જે કપટ વૃત્તિ કેળવે છે તેને તેના છુપા દોષો જણાવતા નથી. ૩૫૯

आयारपकप्पाई । सेसं सव्वं सुयं विणिद्दिट्ठं ॥
देसंतरट्ठियाणं । गूढपयालोअणा आणा ॥६०॥

આચાર પ્રકલ્પ (નિશીથ સૂત્ર) તેમજ કલ્પ વ્યવહાર, દશાશ્રુતસ્કંધ પ્રમુખ શ્રુત તે શ્રુત વ્યવહાર જાણવો, ગુરૂ મહારાજ સમીપે આવવા અસમર્થ એવાં દેશાંતર રહેલા શિષ્ય ગૂઢ સમસ્યા વડે પોતાના અપરાધ પદો લખીને મોકલે તેના પ્રત્યુત્તર તરીકે ગૂઢ પદોવડેજ ગુરૂ પ્રાયશ્ચિત લખી મોકલે તે **આજ્ઞા** વ્યવહાર છે. ૩૬૦.

गीयथ्थेणं दिन्नं । सुद्धिं अवधारिऊण तह चेव ॥
दिंतस्स धारणा सा । उद्धिअ-पय-धरण-रूवा वा ॥६१॥

સંવિજ્ઞ ગીતાર્થે દીધેલી શુદ્ધિ અવધારીને તેજ પ્રમાણે તથા-પ્રકારના અપરાધ પ્રસંગે અન્યત્ર દેતાં તે **ધારણા** વ્યવહાર કહેવાય છે. અથવા કોઇક છેદ સૂત્ર યોગ્ય શિષ્યને ગુરૂ મહારાજ પ્રસન્ન થઇ કેટલાંક પ્રાયશ્ચિત પદો ઉદ્ધરી બતાવે તે શિષ્ય ધારી રાખે એ પણ **ધારણા** વ્યવહાર જાણવો. ૩૬૧.

दव्वाइ चिंतिऊणं । संघयणाईण हाणिमासज्जा ॥
पायच्छित्तं जीयं । रूढं वा जं जहिं गच्छे ॥ ६२ ॥

સાંપ્રતકાળે દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવનો વિચાર કરી અને

અધ્યયણ બળ પ્રમુખની હાનિ (નિર્બળતા) સમજ્યાથી આવા સંયોગોને અનુસરી જે પ્રાયશ્ચિત દેવામા આવે તે, અથવા જે ગચ્છમા મર્યાદાતિરિક્ત પ્રાયશ્ચિત કારણથી પ્રવર્તાવ્યુ હોય તે શાસ્ત્ર ભાષાથી જીત વ્યવહારના નામથી ઓળખાય છે ૬૨

अग्गीओ न वियाणई । सोहि चरणस्स देइ ऊणहियं ॥
तो अप्पाण आलोयग च पाडेइ ससारे ॥ ६३ ॥

અગીતાર્થ ઉભયના અજાણ અગીતાર્થ ચારિત્રની શુદ્ધિ સમ્યગ્‌જાણતા નથી તેથી તે પ્રાયશ્ચિત ન્યૂનાધિક આપે છે અને એવી રીતે ન્યૂનાધિક પ્રાયશ્ચિત આપવાથી તે પોતાને અને આલોચના કરનારને સસારમા પાડે છે ૬૩

तम्हा उक्कोसेण । खित्तमि उ सत्तजोयणसयाइ ॥
काले बारसवरिसा । गीअथ्थ गवेसण कुज्जा ॥ ६४ ॥

એટલા માટે ઉત્કૃષ્ટપણે ક્ષેત્રથી ૭૦૦ જોજન સુધી અને કાળથી બાર વર્ષ પર્યંત ગીતાર્થ ગુરુની ગવેષણા કરી તેમની પાસે આલોયણા લેવી ૬૪

आलोयणा परिणओ । सम्म सपट्ठिओ गुरुसगासे ॥
जइ अतरावि काल । करिज्ज आराहओ तहवि ॥ ६५ ॥

આલોચના કરવા નિશ્ચયવાળો થઈ, આલોચના માટેજ

ગુરૂ સમીપે જવા નીકળેલો (ભવ્યાત્મા) કદાચ માર્ગમાંજ કાળ કરી જાય, તોપણ તે આજ્ઞાનો પાળકજ સમજવો. ૩૬૫.

जाइकुलविणयउवसम–इंदियजयनाणदंसणसमग्गा
अणणुतावि अमाई । चरणजुयालोयगा भणिया ॥६६॥

ઉત્તમ જાતિ, કુળ, વિનય, ઉપશમ, ઇંદ્રિય જય, જ્ઞાન અને દર્શન સંપન્ન, કોઇને પણ પીડા નહિ કરનાર, નિર્માયી અને ચારિત્રયુક્ત આલોચક કહ્યા છે, મતલબ કે આલોચક એવા ગુણવાળો હોવો જોઇએ. ૩૬૬.

मूलुत्तरगुणविसयं । निसेवियं जमिह रागदोसेहिं ॥
दप्पेण पमाएण व । विहिणा लोइज्जं तं सव्वं ॥६७॥

મૂળગુણમાં કે ઉત્તરગુણમાં રાગદ્વેષવડે, દર્પ, પ્રમાદ કે અનાભોગથી જે જે દોષ સેવ્યા હોય, તે તે સર્વે દોષ વિધિવત્ આલોચવા. ૩૬૭.

चाउम्मासिय वरिसय । दायव्वा-लोयणा चउछकंना ॥
संविग्गभाविएणं । सव्वं विहिणा कहेअव्वं ॥ ६८ ॥

ત્રણ ચોમાસી અને સંવત્સરી સમયે જરૂર સ્ત્રી પુરૂષોએ ગુરૂ મહારાજ સમીપે આલોચના કરવી! તેમાં પુરૂષ વર્ગે ચાર કાને સાંભળે તેમ અને સ્ત્રી વર્ગે છ કાને સાંભળે તેમ, વધતા વૈરાગ્યથી પોતાના સકળ દોષો વિધિવત્ જાહેર કરવા ! ૩૬૮.

जह बालो जपतो । कज्जमकज्ज च उज्जुअ भणइ ॥
त तह आलोइज्जा । मायामयविप्पमुक्को अ ॥ ६९ ॥

જેમ માબાપ સમીપે બોલતુ બાળક કાર્યા કાર્ય સરળ પણે કહી દે છે, તેમ માયા મદનો સર્વથા ત્યાગ કરીને ગુરૂ સમીપે આલોચના કરવી જોઇએ ૩૬૯

छत्तीसगुणसमन्ना–गएण तेणवि अवस्स कायव्वा ॥
परसक्खिया विसोही । सुट्ठुवि ववहारकुसलेण ॥७०॥

'છત્રીશ ગુણે કરી સંયુક્ત એવા ગુરૂએ પણ પૂર્વોક્ત આગમાદિક વ્યવહારમાં ઘણા કુશળ હોય તોપણ અન્ય ગીતાર્થની સમીપે અવશ્ય આલોચના કરવી ' ૩૭૦

जह सुकुसलो वि विज्जो । अन्नस्स कहेइ अप्पणो वाहि
एव जाणतस्सवि । सल्लुद्धरण गुरुसगासे ॥ ७१ ॥

સુકુશળ વૈદ્ય પણ પોતાનો વ્યાધિ અન્ય વૈદ્યને જણાવી તેના ઉપચાર કરે છે તેમ જાણકાર પણ ગુરુ સમીપે અવશ્ય ઉદ્ધરવું, એટલે ગમે તેવા ગીતાર્થ પણ સ્વદોષ અન્ય ગીતાર્થ પાસે આલોચી શુદ્ધ થવુ તો બીજાનુ તો કહેવુજ શુ ' ૩૭૧

अप्पपि भावसल्ल । अणुद्धरिय गयवाणिअतणएहिं ॥
जाय कडुयविवाग । किं पुण बहुयाइं पावाइ ॥७२॥

થોડુ પણ ભાવશલ્ય નહિ ઉદ્ધરવાથી રાજપુત્ર–આર્દ્ર-

કુમાર અને વણિક પુત્ર **ઇલાચી** પુત્રને કટુક વિપાક (ફળ) રૂપ થયું, તો પછી બહુ પાપનું તો કહેવુંજ શું ? મતલબ કે પ્રચ્છન્ન પણે કે જાહેરપણે સેવેલું ઝાઝું કે થોડું પાપ પશ્ચાતાપપૂર્વક ગુરૂ મહારાજ સમીપે સમ્યગ્ આલોચીને નિઃશલ્ય થવું જોઈએ, નહિ તો તે ભવિષ્યમાં મહા અનર્થ રૂપ થાય છે. ૩૭૨.

આર્દ્રકુમારનો જીવ પોતાના પૂર્વ ભવમાં વૈરાગ્યથી દીક્ષા ગ્રહણ કર્યા બાદ પોતે ગીતાર્થ છતાં એકદા પોતાની બંધુમતી સ્ત્રી કે જેણીએ દીક્ષા ગ્રહણ કરી હતી તેણીને દેખી કામાતુર થયો, તે વાત પોતે કોઇ સાધુ દ્વારા જણાવી; તેથી તેણીએ ઉભયનું હિત વિચારી અનશન ગ્રહણ કર્યું. તે વાત સાંભળી પોતે પણ ખિન્ન થઇ અનશન ગ્રહણ કરી સ્વર્ગે ગયો. પરંતુ ત્યાંથી ચ્યવી અનાર્ય દેશમાં ઉત્પન્ન થયો. બાકીની હકીકત ઉપદેશમાળાદિકમાં સુપ્રસિદ્ધ છે.

વસંતપુરમાં વસતો અગ્નિશર્મા નામનો વિપ્ર એકદા વૈરાગ્યથી ભાર્યા સહિત પ્રવ્રજિત થયો. તે બન્ને ચારિત્રમાં એકનિષ્ઠાવાળા છતાં સાધુ પૂર્વ અભ્યાસથી ભાર્યા ઉપર રાગ રાખે છે અને સાધ્વી જાતિ મદ કરે છે, છેવટે તે બન્ને સ્વ પાપને આલોચ્યા નિંધા વગર કાળ કરીને સ્વર્ગે ગયા. સાધુનો જીવ ઇભ્ય પુત્ર **ઇલા** સુત થયો અને સાધ્વીનો જીવ અદ્ભૂત રૂપવાળી **નટપુત્રી** થઇ. એકદા તે નટડીને દેખી પૂર્વ સ્નેહવશથી કામપરતંત્ર બની સ્વકુળનો ત્યાગ કરી પોતે પણ નટ થયો. બાકીની હકીકત સુપ્રસિદ્ધ છે, એમ સમજી સુજ્ઞ જનોએ નિઃશલ્ય થવું !

लज्जाइ गारवेण य । बहुस्सुअमएण वा वि दुच्चरियं ॥
जे न कहति गुरूण । न हु ते आराहगा हुंति ॥७३॥

લજ્જાવી, ગારવથી, કે બહુશ્રુત (જ્ઞાન) ના મદથી પણ જે પોતે કરેલા પાપ ગુરૂ મહારાજ પાસે પ્રકાશતા નથી તે આરાધક થતા નથી પણ વિરાધક બને છે ૩૭૩

नवि त सथ्थ व विस । व दुप्पउत्तुव्व कुणइ वेयालो ॥
ज कुणइ भावसल्ल । अणुद्धिय सव्वदुहमूलं ॥७४॥

દુઃપ્રયુક્ત વિષ કે શસ્ત્ર તેમજ પ્રકુપિત થયેલો વેતાળ એનો અનર્થ ઉપજાવી શકતા નથી જેવો અનર્થ સર્વ દુઃખના મૂળ રૂપ અણ ઉદ્ધરેલુ ભાવ શલ્ય (અણ પ્રકાશેલુ નિજ પાપ-દુષ્કૃત) ઉપજાવે છે ૩૭૪

आकपइत्ता अणुमाणइत्ता । जं दिठ्ठ बायर च सुहमं वा ॥
छन्न सद्दाउलय । बहुजण अव्वत्त तस्सेवी ॥ ७५ ॥

સ્વદોષ આલોચનારે આલોચના વખતે નીચેની વાત લક્ષમા રાખવાની છે ભક્તિ કે વિનયથી ગુરૂને વશ કરવાથી ગુરૂ થોડુ પ્રાયશ્ચિત આપશે એમ સમજી ગુરૂને વિનયથી વશ કરી લેવા, આ ગુરુ ઠીક પ્રાયશ્ચિત આપે છે તેથી તેમની પાસેજ લેવુ, ગુરૂ મહારાજએ જે નાનો કે મોટો દોષ સેવતા દેખ્યો હોય તેજ આલોચવો, લજ્જાદિક કારણથી કે છાનો માનો અવ્યક્ત શબ્દથી સ્વદોષ આલોચવો અથવા શબ્દાકુળપણે ઘોઘાટ કરીને આલોચવો,

એકજ વાત બહુની પાસે જણાવી આલોચવી, અવ્યક્ત—અગીતાર્થની પાસે આલોચવી (તે પણ અવ્યક્તપણે) અથવા તો જે દોષ પોતાને આલોચવો છે તેજ દોષ સેવનાર ગુરૂ પાસે આલોચના કરવી એ બધા દોષ આલોચના કરવા ઇચ્છનારે અવશ્ય પરિહરવા યોગ્ય છે. ૩૭૫.

एअ-दोस-विमुक्कं । पइ-समय-वड्ढमाण-संवेगो ॥
आलोइज्ज अकज्जं । न पुणो काहंति निच्छयओ॥७६॥

ઉપર જણાવેલા સકળ દોષોને ત્યજી, પ્રતિ સમય વધતા વૈરાગ્ય યુક્ત પોતે કરેલાં અકાર્યને સદ્ગુરૂ સમીપે આલોચવાં, નહિ તો તે આલોચના નિષ્ફળ થાય છે. ૩૭૬.

जो भणइ नत्थि इन्हिं । पच्छित्तं तस्स दायगा वा वि॥
सो कुव्वइ संसारं । जम्हा सुत्ते विणिद्दिट्ठं ॥ ७७ ॥
सव्वंपि य पच्छित्तं । नवमे पुव्वंमि तइअ वत्थुंमि ॥
तत्तु च्चिय निज्जूढा । कप्पपकप्पोय ववहारो ॥७८ ॥

જે (મુગ્ધ—અજ્ઞજનો) એમ બોલે કે વર્તમાન કાળે પ્રાયશ્ચિત નથી, તેમજ પ્રાયશ્ચિત દેનારા ગુરૂ પણ નથી, તે સંસાર વૃદ્ધિ કરે છે કેમકે સૂત્રમાં કહ્યું છે કે સર્વ પ્રકારનું પ્રાયશ્ચિત નવમા પૂર્વની ત્રીજી વસ્તુમાં ગણધરોએ નિરૂપિત કરેલું તેમાંથીજ ઉદ્ધરીને પૂજ્ય વરોએ કલ્પ, નિશીથ અને વ્યહાર સૂત્રની રચના કરેલી છે. ૩૭૭—૩૭૮.

ते वि अ धरंति अज्जवि । तेसु धरंतेसु कह तुम भणसि ॥
वुच्छिन्न पच्छित्तं । तद्दायारो य जा तित्थ ॥ ७९ ॥

તે કલ્પાદિક સૂત્રો અદ્યાપિ વિદ્યમાન છે અને તે વિદ્યમાન છતા પ્રાયશ્ચિત વ્યુચ્છિન્ન થયેલુ તુ કેમ કહે છે ? વળી તે પ્રાયશ્ચિતદાતા ગુરૂઓ પણ પ્રભુના શાસનના અ ત સુધી એટલે દુપ્પસહ આચાર્ય પર્યંત વર્તશે, એમ આગમમા અનેકશ કહ્યુ છે ૩૭૯

कयपावोवि मणुस्सो । आलोइय निंदिय गुरुसगासे ॥
होइ अइरेग लहुओ । ओहरिय भरुव्व भारवहो ॥ ८० ॥

પાપકારી પણ મનુષ્ય સદ્ગુરૂ સમીપે સમ્યગ્ આલોચના નિદા કર્યે છતે જેમ ભારવહ (મજૂર) ભાર ઉતાર્યો બાદ હળવો થાય છે તેમ અત્યત હળવો (નિષ્પાપ) થાય છે ૩૮૦

निट्ठविय-पावपंका । सम आलोइय गुरुसगासे ॥
पत्ता अणतसत्ता । सासयसुक्ख अणाबाह ॥ ८१ ॥

ગુરૂ મહારાજ સમીપે સમ્યગ્ આલોચના કરી પાપ પકથી રહિત થયેલા અનતા આત્માઓ શાશ્વત અનાબાધ સુખને પ્રાપ્ત થયેલા છે ૩૮૧

एव विसुद्धचरणो । सम्म विरमिज्ज भवसरुवाओ ॥
नरगाइ-भेय-भिन्ने । नत्थि सुह जेण ससारे ॥ ८२ ॥

એવી રીતે વિશુદ્ધ ચારિત્રવંત બની તારે ભવ સ્વરૂપ થકી સમ્યગ વિરમવું—વિરક્ત થવું જોઇએ. કેમકે નરકાદિક ભેદવાળા સંસારમાં કંઇ સુખ નથી. ૩૮૨.

दीहं ससंति कलुणं । भणंति विरसं रसंति दुरकत्ता ॥
नेरइआ अ परुप्पर—सुरखित्त-समुथ्थ-वियणाहिं ॥८३॥

નારકીના જીવો પરસ્પર ઉદીરેલી, પરમાધામીકૃત અને ક્ષેત્ર પ્રભાવથી થયેલી વેદનાથી દુઃખાર્ત છતા દીર્ઘશ્વાસ લે છે, કરૂણા ઉપજે એવી ભયંકર વાણી બોલે છે, મુક્ત કંઠથી રડે છે. ૩૮૩.

जं नारयाण दुरकं । उक्कत्तण-दहण-छिंदणाईयं ॥
तं वरिससहस्सेहि वि । न भणिज्ज सहस्स वयणोवि८४

કાપ—કૂપ, દહન, તથા છેદન છુંદનાદિક સંબંધી નારકીઓને જે દુઃખ સહવું પડે છે, તે હજારો વર્ષ પર્યંત બોલનારો હજારો મુખવાળો જ્ઞાની પણ કહી શકે તેમ નથી. ૩૮૪.

सी-उन्ह-खुप्पिवासा । दहणं-कण-चाह-दोह-दुरकेहिं ॥
दूमिज्जंति तिरिरका । जह तं लोएवि पच्चरकं ॥८५॥

શીત, ઉષ્ણ, ક્ષુધા, તૃષા, દહન, અંકન (ત્રિશૂળાદિક રૂપે ડાંભ દેવા વડે) ભારવહન, અને દોહન પ્રમુખ જે જે દુઃખો વડે તિર્યંચો દુઃખી થાય છે તે લોકમાં પણ પ્રત્યક્ષ છે. ૩૮૫.

लच्छीपेम विसया । देहो मणुअत्तणेवि लोयस्स ॥
एयाइ वल्लहाइ । ताण पुण एस परिणामो ॥ ८६ ॥

લક્ષ્મી, પ્રેમ, વિષય (ભોગ) અને દેહ મનુષ્યપણામા પણ લોકોને વલ્લભ (વ્હાલા) લાગે છે, તેમનુ પરિણામ (સ્વરૂપ) આવા પ્રકારનુ શાસ્ત્રકાર બતાવે છે ૩૮૬

" લક્ષ્મીનુ સ્વરૂપ "

न भवइ पथ्थताणवि । जायइ कइयावि कहवि एमेव॥
विहडइ पिच्छताणवि । खणेण लच्छी कुमहिलव्व ८७

કુલટા (કુશીળ) નારીની પેરે લક્ષ્મી પ્રાર્થના કરનારને પણ કદાચિત્ મળતી નથી, અને કદાચિત મળે છે તો પણ જોતજોતામા વહી જાય છે, મતલબકે એક ક્ષણનાગનો પણ તેનો ભરૂસો નથી, તો સુગ જનોએ તેમા કેમ આસ્થા રાખવી ઘટે? ૩૮૭

जह सलिला वट्टती । कूल पाडेइ कलुसए अप्प ॥
इअ विहवे वट्टते । पाय पुरिसो वि दट्ठव्वो ॥ ८८ ॥

જેમ નદી વર્ષા ઋતુમા પાણીના પૂરથી વૃદ્ધિ પામી છતી પોતાનીજ ભેખડોને ભાગે છે અને પોતાનેજ કલુષિત કરે છે તેમ લક્ષ્મી વૃદ્ધિગત થયે છતે પુરૂષ પણ પ્રાય તેમજ કરે છે સ્વકુળને મતાવે છે અને પોતાને મદાદિકથી કલુષિત કરે છે ૩૮૮

होऊण वि कहवि निरं–तराइं दूरंतराइं जायंति ॥
उम्मोइय-रसणंतो–वमाइं पिम्माइं लोयस्स ॥ ८९ ॥

ઉન્મોચિત (છોડેલા) કટિબંધન (કંદોરા)ના છેડાની પેરે લોકોના પ્રેમ ક્વચિત્ પ્રયોજન વશાત્ નિરંતર ગાઢ બન્યા છતાં પુનઃ કંઇ નિમિત્તને પામીને દૂરતર—છૂટી જાય છે. ૩૮૯.

माय-पिय-बंधु-भज्जा–सुएसु पिम्मं जणंमि सविसेसं ॥
चुलणी कहाइ तं पुण । कणगरह-विचिट्ठिएणं च ॥९०॥
तह भरहनिवइ भज्जा । असोग चंदाइ चरिअ सवणेण ॥
अइ विरसं चिय नज्जइ । विचिट्ठियं मूढ हियआण॥९१॥

માતા, પિતા, બંધુ, ભાર્યા અને પુત્ર વિષે પ્રેમ લોકોમાં અધિક જણાય છે પણ બ્રહ્મદત્ત ચક્રવર્તીની માતા ૧ ચુલણીની કથાથી માતાનો પ્રેમ, ૨ કથકરથ રાજાના વર્તનથી પિતાનો પ્રેમ, ૩ ભરત નૃપતિના ચરિત્રથી બંધુનો પ્રેમ, ૪ પ્રદેશી રાજાની ભાર્યા (સૂરિકંતા)નું ચરિત્ર સાંભળવાથી ભાર્યાનો પ્રેમ, ૫ અશોક ચંદ્ર (કૂણિક) રાજાના ચરિત્રથી પુત્રનો પ્રેમ, તેમજ તેવાંજ શાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ અન્ય ચરિત્રોથી મૂઢ હૃદયવાળા જીવોનું વર્તન અતિ વિરસ લાગે છે, મતલબ તેમનો પ્રેમ પ્રાયઃ કૃત્રિમજ જણાય છે. ૩૯૦–૩૯૧.

"૧ ચુલણી સંક્ષિપ્ત ચરિત્ર"

ચુલણીએ પોતાના સ્વાર્થની ખાતર સ્વપુત્ર બ્રહ્મદત્તને લાક્ષાગૃહમા બાળી નાખવા પ્રયત્ન કર્યો હતો, પરંતુ તે વાત વરદત્ત મંત્રીદ્વારા જાણી તે સુરંગ દ્વારા સહિસલામત નીકળી ગયો હતો

"૨ કનકરથ સંક્ષિપ્ત ચરિત્ર."

કનકરથ રાજા રાજ્યના લોભથી પોતાના પુત્રોને જન્મતાજ અંગ હીન કરી નાખતો હતો તેથી રાણીએ એક પુત્રને જન્મ આપી મંત્રીના ઘેરે છૂપો રાખ્યો હતો

"૩ ભરત ચક્રીનુ સંક્ષિપ્ત ઉદાહરણ"

ભરત ચક્રવર્તીએ પોતાના બંધુ બાહુબલી ઉપર તેને મારવા ચક્રરત્ન મૂક્યુ હતુ પણ સ્વ ગોત્રી હોવાથી તેને પ્રદક્ષિણા દઈ ચક્ર પુન સ્વ સ્થાને આવ્યુ હતુ

"૪ સૂરિકંતાનુ સંક્ષિપ્ત દૃષ્ટાંત"

સરિકંતાએ સ્વાર્થથી સ્વ ભરતારને મારવા ઝેર આપ્યુ હતુ

"૫ કૂણિકનુ ટુંકુ ચરિત્ર"

કૂણિક રાજાએ પોતાના પિતા શ્રેણિક રાજાને કેદમા નાખી ભારે કદર્થના કરી હતી ઉપદેશમાળામા ઉક્ત સર્વ ચરિત્રો સુપ્રસિદ્ધ છે એ બધા દૃષ્ટાંતો દુનીયામા દેખાતા સ્નેહની કૃત્રિમતા સિદ્ધ કરે છે, તે જાણી સજ્જનોએ પરમાર્થ પરાયણ થવુ ઘટે છે

"વિષય સ્વરૂપ"

हुंति मुहु च्चिय महुरा । विसया किंपाग-मूरुह-फलं व ॥
परिणामे पुण तिच्चिय । नारयजलणिंधणं मुणसु ॥९२॥

વિષય (સુખ) શરૂઆતમાં કિંપાક વૃક્ષના ફળની પેરે મધુર (મીઠાં) લાગે છે, પણ પરિણામે તો તે નારકીઓ ને બાળવા ઇંધન રૂપ જાણવાં, મતલબકે તે કટ્ટા શત્રુની પેરે મુખે મીઠા પણ દીલમાં જૂઠા, પ્રાણીઓને પ્રાણ લેનારાં છે. ૩૯૨.

विसयाविरको निवडइ । निरविरको तरइ दुत्तरभवोहं ॥
जिण-वीर-विणिद्दिट्ठो । दिट्ठंतो बंधु-जुअलेण ॥ ९३ ॥

વિષય સુખની વાંછા કરનાર નર્કાદિકમાં જઈ પડે છે, અને વિષયને પૂંઠ દેનાર દુસ્તર ભવ સમુદ્રને તરી જાય છે. તે ઉપર શ્રીવીર પ્રભુએ બતાવેલું બંધુ યુગળનું દૃષ્ટાંન્ત સમજવું ! ૩૯૩.

"બંધુ યુગળનું દૃષ્ટાન્ત"

કોઇ એક સાર્થવાહના બે પુત્રો વ્યાપારાર્થે જળ માર્ગે જતાં ઝાઝ ભાંગી જવાથી ફલક વડે રત્નદ્વીપમાં જઇ ચડયા, ત્યાં તે દ્વીપની સ્વામિની એવી કોઈ દેવીનું રત્નમય ભુવન દેખી તેઓ ત્યાં જોવા માટે ગયા. તે બન્ને બંધુને જોઇ કામ પરવશ થયેલી દેવીએ તેમનો સત્કાર કર્યો, કવચિત્ કાર્યાંતરે દેવી અન્યત્ર ગઇ ત્યારે તે દેવીની કપટ રચના તેમના જાણવામાં આ-

વી તે દેવી પ્રાતે સહુ કોઇ ભક્ત ભોગીની ભાગે વિડબના કર-
તી હતી આ વાત જાણી તેમને પણ બહુ ત્રાસ થવાથી કોઈ ઉ
ત્તમ યક્ષની સહાયથી તે સમુદ્રની પાર જવા નીકળ્યા પાછળથી
તે દેવીએ આવી તેમને બહુજ આજીજી કરી તેથી એક ભાઇ
ચલાયમાન થઇ ગયો, તેના તો બહુજ બુરા હાલ થયા અને
બીજો સુદૃઢ રહ્યો, તે ક્ષેમ કુશળ સમુદ્ર પાર પહોચી શક્યો ઉ-
ક્ત કથાનો ઉપનય એવો છે કે આ મનુષ્ય અવતાર રત્નદ્વીપ
તુલ્ય છે, તેમા ભાગ્ય યોગે જીવનુ પ્રયાણ થાય છે, તેમા વિ
ષય તૃષ્ણારૂપ રત્નાદેવી છે, જે જીવોને વિવિધ રીતે લોભાવે છે,
જે લોભાઇ વિષયમા લુબ્ધ બને છે, તેના બહુ બૂરા હાલ થાય છે.
સદ્ગુરૂરૂપ યક્ષ સમજવો, તેમની સહાયથી જે વિષયથી વિમુખ
રહી શીલાદિકમા સુદૃઢ રહે છે તે સસાર સમુદ્રમા નહિ ડૂબતા
સુખે તેનો પાર પામી શકે છે

" હવે દેહની અસારતા બતાવે છે "

आहार-गध-मल्ला-इएहि सुयलकिओ सुपुट्ठोवि ॥
देहो न सूई न थिरो । विहडइ सहसा कुमित्तुव्व ॥९४॥

ભોજન, ગધ, (સુગધ) અને પુષ્પમાલાદિક વડે દેહને
સુ અલકૃત અને સુસેવિત કર્યો છતો તે શુચિ (પવિત્ર) થતો
નથી અને સ્થિર ટકતો નથી પરતુ કુમિત્રની પેરે એકાએક નિ
છળી જાય છે ૩૯૪

तम्हा दारिद्द-जरा–परपरिभव-रोअ-सोअ-तविआणं ॥
मणुआणवि नथ्थि सुहं । दविण पिवासाइ नडियाणं॥९५॥

તે માટે દારિદ્ર, ઘડપણ, તેમજ પરપરાભવ, રોગ અને શોકથી દુઃખિત અને ધનની તૃષ્ણાથી પીડીત એવા મનુષ્યોને પણ સુખ નથી. ૩૯૫.

सव्वं सुराण विभवो । अणुत्तरो रयण-रइय-भवणेसु ॥
दिव्वाभरण-विलेवण–वर-कामिणि-नाडय-रयाण ॥९६॥
किंतु मय-माण-मच्छर–विसाय-ईसा-नलेण संतत्ता ॥
ते वि चविऊण तत्तो । भमंति केई भवमणंतं ॥ ९७ ॥

રત્ન રચિત ભુવનોમાં વસતા, દિવ્ય આભરણ, વિલેપન તેમજ દેવાંગનાઓના નાટકમાં રક્ત થયેલા દેવતાઓને સર્વ વિભવ અનુત્તર (પ્રધાન) છે, મનુષ્યોની અપેક્ષાએ તેમની સાહેબી અતુલ છે, તોપણ મદ, માન, મચ્છર, વિષાદ, (ખેદ–શોક) અને ઇર્ષ્યા રૂપ અગ્નિથી સંતપ્ત થયેલા તે પણ કેટલાક ત્યાંથી ચ્યવીને અનંત–અપાર સંસારમાં ભ્રમણ કરે છે. ૩૯૬–૩૯૭.

तम्हा सुहं सुराणवि । न किं पि अहवा इमाइ सुरकाइं॥
अवसाण दारुणाइं । अणंतसो पत्त-पुव्वाइं ॥ ९८ ॥

તેથી દેવતાઓને પણ પરમાર્થથી જોતાં કંઇ સુખ નથી અથવા તો એ બધાં સુખ પરિણામે દુઃખદાયી છે અને તે પૂર્વે અનંતિવાર પ્રાપ્ત થયેલા છે. ૩૯૮.

त नत्थि किं पि ठाणं । लोए वालग्ग-कोडिमित्तंपि ॥
जत्थ न जीवा बहुसो । सुहदुक्खपरंपरं पत्ता ॥९९॥

લોકમાં વાળના અગ્ર ભાગ માત્ર એવું સ્થાન નથી કે જ્યાં જીવો બહુવાર સુખ અને દુઃખની પરંપરા પામ્યા ન હોય મતલબ સર્વત્ર-લોક માત્રમાં જીવો બહુ વખત સુખ દુઃખનો અનુભવ કરી ચૂક્યા છે, અત્યારે પ્રાપ્ત થતા સુખ દુઃખ કંઈ નવા નથી ૩૯૯

सव्वाओ रिद्धीओ । पत्ता सव्वेवि सयणसंबंधा ॥
संसारे तो विरमसु । तत्तो जइ मुणसि अप्पाणं॥४००॥

સર્વ રિદ્ધિ સિદ્ધિઓ અને સર્વ સ્વજન સંબંધો પૂર્વે પ્રાપ્ત થઇ ચૂક્યા છે એમ સમજીને હવે જો આત્માને તેમનાથી ભિન્ન ઓળખી શકે તો તેવા અનિત્ય-અસાર-ખોટા કલ્પિત સંબંધથી તું વિરમ ।૪૦૦

विनयद्वार.

इय भव-विरत्त-चित्तो वि । सुद्ध-चरणाइ-गुण-जुओ निच्चं
विणए रमिज सव्वे । जेण गुणा निम्मला हुंति ॥१॥

એવી રીતે સંસારથી વિરક્ત ચિત્ત છતાં શુદ્ધ સંયમાદિક ગુણ યુક્ત બની નિરંતર વિનયમાં પ્રવૃત્તિ કરવી જેથી નિજગુણો નિર્મળ થાય ।૦૧

जम्हा विणयइ कम्मं । अट्ठविहं चाउरंत-मुक्खाए ॥
तम्हा उ वयंति विऊ । विणउत्ति विलीण-संसारा ॥२॥

જેમણે સંસાર સંતતિનો સર્વથા અંત કર્યો છે, એવા તીર્થંકર ગણધરો એમ કહે છે કે જેથી ચઉ ગતિના બંધનથકી મુક્ત થવા આઠ પ્રકારના કર્મનો અંત કરી શકાય છે તેથી તે વિનય કહેવાય છે. ૪૦૨.

लोगोवयार-विणओ । अत्थे कामे भयंमि मुक्खे अ ॥
विणओ पंच विगप्पो । अहिगारो मुक्ख-विणएण ॥३॥

તે વિનય પાંચ પ્રકારનો છે. (૧) લોકોપચાર વિનય (વ્યવહારમાં રૂઢ—રૂઢિ મુજબ) (૨) અર્થ વિનય (દ્રવ્ય ઉપાર્જન માટે રાજા પ્રમુખના છંદે ચાલવા રૂપ) (૩) કામ વિનય, (વેશ્યાદિકને આશ્રી) (૪) ભય વિનય, (ભયથકી સેવકો સ્વામી પ્રતિ વર્તન રાખે તે) અને પાંચમો મોક્ષ વિનય (કેવળ આત્મ કલ્યાણાર્થે) તેમાં અત્ર મોક્ષ અર્થેજ પ્રયુંજાતા વિનયનો અધિકાર કહેવામાં આવશે. ૪૦૩.

दंसण-नाण-चरित्ते । तवे य तह ओवयारिए चेव ॥
मुक्ख-विणओ वि एसो । पंचविहो होइ नायव्वो ॥४॥

દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર, તપ સંબંધે અને ઔપચારિક એવી રીતે મોક્ષ વિનય પણ પાંચ પ્રકારનો સમજવો. ૪૦૪.

दव्वाइ सद्दहते । नाणेण कुणतयमि किच्चाइं ॥
चरण तवं च सम्म । कुणमाणे होइ तव्विणओ ॥५॥

દ્રવ્ય તથા તેના ગુણ પર્યાયની (ષડ્ દ્રવ્યના ગુણ પર્યાયની) શ્રદ્ધા કરતા દર્શન વિનય, જ્ઞાનવડે સમજ પૂર્વક સયમ આચરણ કરતા જ્ઞાન વિનય, તેનીજ રીતે સમતા સહીત ચારિત્ર પાળતા ચારિત્ર વિનય, અને પ્રભુ આજ્ઞા પ્રમાણે તપ કરતા થકા તપ વિનય કહેવાય છે ૪૦૫

अह ओवयारिओ पुण। दुविहो विणओ समासओ होइ ॥
पडिरूव-जोग-जुजण । तह य अणासायणा विणओ ६

ઔપચારિક વિનય પણ સક્ષેપથી બે પ્રકારનો છે, પ્રથમ પ્રતિરૂપ એટલે ઉચિત રીતે મન, વચન કાયાને પ્રવર્તાવવા રૂપ તેમજ બીજો અનાશાતના એટલે આશાતના—વિરાધના પરિહરવા રૂપ વિનય જાણવો ૪૦૬

पडिरूवो खलु विणओ। काइय जोगे य वाय माणसिओ
अट्ट चउव्विह दुविहो । परूवणा तस्सिमा होइ ॥ ७ ॥

પ્રતિરૂપ વિનય ખરેખર મન, વચન અને કાયા સબધી ત્રણ પ્રકારનો છે તેનો અનુક્રમે આઠ, ચાર અને બે પ્રકાર કહ્યા છે. તેનુ સ્વરૂપ આવી રીતનુ છે ૪૦૭

अब्भुट्ठाण अजलि । आमणदाण अभिग्गह किईय ॥
सुस्सूसण अणुगच्छण । ससाहण काय अट्ठविहो ॥८॥

અભ્યુત્થાન (ઉભા થવું) અંજલિ (હાથ જોડવા), આસન દેવું, ગુરૂ મહારાજનો આદેશ પાળવાનો નિશ્ચય અને તેમજ વર્તન, કૃતિકર્મ (દ્વાદશાવર્ત વંદન), ગુરૂ સેવા, ગુરૂ આવતા દેખી સન્મુખ જવું, તેમજ જતા હોય તો વળાવવા જવું. એમ કાય સંબંધી વિનય આઠ પ્રકારનો છે. ૪૦૮.

हिआमिअ अफुरस वाई । अणुवाई भासि वाईओ विणओ
अकुसलमणो निरोहो । कुसलमणो-दीरणं चेव ॥ ९ ॥

હિતકારિ વચન, મિત—પરિમિત વચન, અપરૂપ-અકઠોર--મધુર વચન તથા પ્રથમ વિચાર કરી વચન વદવું એવી રીતે વચન સંબંધી વિનય ત્રણ પ્રકારનો સમજવો. અકુશળ(મલીન) (અશુભ) મનનો નિરોધ તથા શુભ મનનું ઉદીરણ એમ મન સંબંધી વિનય બે પ્રકારનો કહ્યો છે. ૪૦૯.

पडिरूवो खलु विणओ । पराणुवित्ति-मइओ मुणेयव्वो
अप्पडिरूवो विणओ । नायव्वो केवलीणं तु ॥ १० ॥

પ્રતિરૂપ-ઉચિત વિનય ખરેખર પરાનુવૃત્તિ સામાના ચિત્તવૃત્તિને અનુસરવા રૂપ સમજવો, અને અપ્રતિરૂપ વિનય તો ફક્ત કેવળજ્ઞાનીનેજ હોય છે. ૪૧૦.

एसो भे परिकहिओ । विणओ पडिरूवलक्खणो तिविहो
बावन्न-विहि-विहाणं । बिंति अणासायणा विणयं ॥११॥

એ પ્રમાણે ત્રિવિધ પ્રતિરૂપ વિનય તમને કહ્યો અને અનાશાતના વિનય તો શાસ્ત્રમા પર (બાવન) પ્રકારનો કહ્યો છે ૪૧૧

तित्थयर-सिद्ध-कुल-गण-सघ-किरिय-धम्म-नाण-नाणीण
आयरिय-थेरु-वज्झाय । गणीण तेरसपयाणि ॥ १२ ॥
अणासायणा य भत्ती। बहुमाणो तह य वन्नसजणणा॥
तित्थयराई तेरस । चउग्गुणा हुति बावन्ना ॥ १३ ॥

તીર્થંકર, સિદ્ધ, કુળ (નાગેન્દ્રાદિ) ગણ, (કોટિકાદિ) સઘ, ક્રિયા (અસ્તિવાદ રૂપ), ધર્મ (યતિધર્માદિ), જ્ઞાન, (મતિ શ્રુતાદિ) જ્ઞાની, આચાર્ય, સ્થવીર (શિષ્યોને ધર્મમા સ્થિર કરનાર વૃદ્ધ સાધુ) ઉપાધ્યાય (પાઠક) અને ગણી (ગીતાર્થ) એ તેર પદ થયા, તે દરેકની ૧ આશાતનાથી દૂર રહેવુ, ૨ ભક્તિ કરવી, ૩ બહુમાન સાચવવુ, તથા ૪ તેમનો ગુણાનુવાદ કરવો, એની રીતે તેરને ચાર ગુણા કરતા (પર) બાવન ભેદો થાય એવી રીતે અનાશાતના વિનય કહ્યા ૪૧૨ ૪૧૩

अमय समो नत्थि रसो । न तरू कप्पदुमेण परितुल्लो॥
विणय समो नत्थि गुणो । न मणी चिंतामणि सरिच्छो

જેમ અમૃત સમાન કોઇ રસ નથી, કલ્પ વૃક્ષ સમાન કોઇ વૃક્ષ નથી, અને ચિંતામણિ સદૃશ કોઇ મણિ નથી તેમ વિનય સમાન કોઇ ગુણ નથી

चंदण तरूण गंधो । जुण्हा ससिणो सिअत्तणं संखे ॥
सह-निम्मियाइं विहिणा । विणओ अ कुलप्पसूयाणं १५

જેમ ચંદનના વૃક્ષનો ગંધ, ચંદ્રની ચાંદણી અને શંખમાં શ્વેતતા એ સર્વે વિધિએ સાથેજ સર્જેલાં છે, તેમજ કુળ પ્રસૂત (કુલીન) જનોમાં પણ વિનયગુણ જન્મથી માંડીને સાથેજ પેદા થાય છે. ૪૧૫.

हुज्ज असज्झं मन्ने । मणिमंतोसहि सुराणवि जयंमि ॥
नत्थि असज्झं कज्जं । किंपि विणीआण पुरिसाणं १६

હું માનું છું કે કદાચ જગતમાં મણિ, મંત્ર, ઔષધિ અને દેવતા વડે પણ કોઇ વસ્તુ અસાધ્ય હોય, પરંતુ વિનીત પુરૂષોને કંઇ પણ વસ્તુ અસાધ્ય નથી. ૪૧૬.

इहलोय च्चिय विणओ । कुणइ विणीयाण इच्छिअं लच्छि
जह सीहरहाईणं । सुगइनिमित्तं च परलोए ॥ १७॥

આ લોકમાંજ વિનય વડે વિનીત જનોને ઇચ્છીત લક્ષ્મી મળે છે અને **સિંહરથાદિકની** પેરે પરલોકમાં પણ સદ્ગતિ નીપજે છે. ૪૧૭,

"સિંહરથ સંક્ષિપ્ત ચરિત્ર"

પુંડરીક રાજાનો પુત્ર સિંહરથ નામે હતો. તે દુર્વિનીત હોવાથી સહુ કોઇને અનિષ્ટ થઇ પડયો, રાજાએ તેનો ત્યાગ કર્યો.

એકદા ભમતો ભમતો માર્ગમા એક ઘોડાને પૂજાતો તથા બીજા ઘોડાને કુટાતો દેખી કુમારે તેનુ કારણ કોઇને પૂછવાથી તેને જણાયુ કે આ ઘોડો અતિ વિનીત સ્વામીના આશય અનુસારે ચાલનાર હોવાથી પૂજાય છે અને બીજો દુર્વિનીત–ઉદ્ધત હોનાથી કુટાય છે તે દુર્વિનયનુ ફળ સાભળી કુમાર ચમક્યો અને એવો તો વિનીત બની ગયો કે તેણે થોડા વખતમા રાજા પ્રમુખ સર્વ કો ઙને ગ જિત કરી દીધા, તેથી સિહરથને રાજ સોપી પુડરીક નૃપે દીક્ષા લીધી સિહરથ પણ વિનય ગુણથી પ્રૌઢ પ્રતિષ્ઠા પામી અતે દીક્ષા ગ્રહી સર્વાર્થ સિદ્ધિ વિમાનમા દેવ થયો ત્યાથી ચ્યવી મહાવિદેહ ક્ષેત્રમા અવતરી મોક્ષે જશે

किं वहुणा विणओ च्चिय । अमूलमंत जए वसीकरणं ॥
इहलोय परलोइ य । सुहाण मणवछिय-फलाणं ॥१८॥

કિ બહુના ! વિનયજ જગતમા આ લોક સબધી તથા પરલોક સબધી મન વાછિત ફળદાયી સર્વ સુખનુ મત્ર તથા ગુળિકા વગરનુ કોઇક અપૂર્વ વશીકરણ છે ८१८

वेयावच्चद्वार.

विणय विसेसो य तहा । आयरिअ गिलाण सेहमाईण॥
दसविह वेयावच्च । करिज्ज समए जओ भणिय ॥१९॥
भरहे-रवय-विदेहे । पन्नरसावि कम्मभूमिया साहू ॥
इक्कमि पूईयमी । सव्वे ते पूईया हुति ॥ २० ॥

જેમ વિનય કરવો તેમ આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, સ્થવીર, તપસ્વી, ગ્લાન, નવદીક્ષિત શિષ્ય, સાધર્મિક, કુળ, ગણ અને સંઘ એ દશનું વેયાવચ્ચ કરવું કેમકે શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે, ભરત, ઐરવત અને મહાવિદેહ મધ્યે પન્નર કર્મ ભૂમિમાં વિચરનારા જેટલા સાધુઓ છે તેમાં એક પણ સાધુની પૂજા--સેવા કર્યે છતે તે સર્વે સાધુઓની પૂજા--સેવા કરી જાણવી, એમ બહુ લાભ સમજી ચારિત્રપાત્ર સાધુનું ભક્ત પાનાદિક વડે વેયાવચ્ચ કરવા ચૂકવું નહિ. ૪૧૯–૪૨૦.

इक्कंमि हीलयंमी । सव्वे ते हीलिया मुणेअव्वा ॥
नाणाईण गुणाणं । सव्वथ्थ वि तुल्लभावाओ ॥ २१॥

તેવીજ રીતે એક પણ ચારિત્રવંત–મુનિની હીલના કરવાથી તે સર્વે સાધુઓની હીલના કરી સમજવી. કેમકે જ્ઞાનાદિક ગુણોનું સર્વત્ર તુલ્યપણું હોય છે. ૪૨૧.

तम्हा जइ एस गुणो । साहूणं भत्तपाणमाईहिं ॥
कुज्जा वेयावच्चं । धणयसुओ रायतणउव्व ॥ २२ ॥

જ્યારે ગુરૂ ભક્તિમાં આટલો બધો લાભ અને અભક્તિ–આશાતનામાં આટલું બધું નુકશાન છે ત્યારે સૂજ્ઞજનોએ **ધનદરાજપુત્રની** પેરે આહાર પાણી વિગેરે વડે સાધુ જનોનું વેયાવચ્ચ (અવશ્ય) કરવું. ૪૨૨.

"ધનદરાજપુત્ર દષ્ટાંત"

ધનદ નૃપતિની રાણી પદ્માવતીથી ઉત્પન્ન થયેલ ભુવનતિલક નામનો પુત્ર મહા સૌભાગ્યશાળી હતો યશોમતિ નામની રાજ્યકન્યાને પરણવા જતા માર્ગમા રોગાક્રાન્ત થવાથી અનેક ઉપચાર કરતા છતા તે સજ્જ નહિ થયો એટલામા ત્યાં કેવળજ્ઞાની પધાર્યા, વિનયપૂર્વક તેમની પાસે રોગનુ કારણ આ ભળતા જાતિસ્મરણ જ્ઞાન પામી વૈરાગ્યથી તે દીક્ષિત થયો પછી પૂર્વે પોતે કરેલી સાધુ વિરાધના સભારી સભારી સાધુઓની દશ વિધ ભક્તિ કરતો છતો, દેવતાએ અનેક રીતે ચળાવવા પ્રયત્ન કર્યા છતા, સ્વપ્રતિજ્ઞામા દૃઢ રહી, વિશુદ્ધ અધ્યવસાયથી કેવળ જ્ઞાન પામી મોક્ષગતિ પામ્યો

वेयावच्च नियय । करेह उत्तम गुणे धरताण ॥
सव्व किर पडिवाई । वेयावच्च अपडिवाई ॥ २३ ॥

ઉત્તમ ગુણવત સાધુઓનુ જરૂર વેયાવચ્ચ કરવુ કેમકે બીજા શ્રુત ચારિત્રાદિક ગુણો પ્રતિપાતી છે પણ વેયાવચ્ચ અપ્રતિપાતી ગુણ છે ૪૨૩

पडिभग्गस्स मयस्स व । नासइ चरण सुअ अगुणणाए
न हु वेयावच्च कय । सुहोदय नासए कम्म ॥ २४ ॥

ભગ્ન પરિણામી થઇને મરણ પામેલા યા વ્રતહીન થયેલાનુ ચારિત્ર નષ્ટ થાય છે અને ભણેલુ નહિ સભારનાર (ગણનાર)

નું જ્ઞાન નષ્ટ થઇ જાય છે પરંતુ વૈયાવચ્ચથી પ્રાપ્ત થયેલું શુભ વિપાકવાળું પુન્ય નષ્ટ થતું નથી. ૪૨૪.

गिहिणो वेआवडिए । साहूणं वंनिया बहूदोसा ॥
जह साहुणी सुभद्दा । इ तेण य विसए तयं कुज्जा ॥२५॥

સુભદ્રા સાધ્વીની પેરે ગૃહસ્થ (સંસારી લોકો) નું વૈયાવચ્ચ કરવામાં સાધુઓને બહુ દોષો શાસ્ત્રમાં કહ્યા છે, તેથી વૈયાવચ્ચ શાસ્ત્ર નીતિથી કરવું પણ સ્વચ્છંદપણે નહિ. ૪૨૫.

“ સુભદ્રા દૃષ્ટાંત. ”

એક સાર્થવાહની સુભદ્રા નામે ભાર્યા સંતાન વગરની હોવાથી તેવા દુ:ખથી દીક્ષિત થઈ, ત્યાર બાદ મહા આકરો તપ કરવા લાગી, પરંતુ ગૃહસ્થનાં બાળકો ઉપાશ્રયે આવે છે તેને અનેક રીતે ઉત્સંગ (ખોળા) આદિકમાં સ્થાપી લાડ લડાવે છે, સાધ્વીઓએ વાર્યા છતાં તેથી નિવર્તતી નથી, છેવટ જૂદા ઉપાશ્રયમાં રહી. તેવીજ પ્રવૃત્તિથી કાળ વિર્ગમન કરી છેવટ તે પાપને આલોચ્યા નિંધા વગર અનશન કરી દેવાંગનાં થઇ. જો તે કાર્યથી ઓસરી કેવળ શાસ્ત્ર નીતિથીજ વર્તી હોત તો તે સાધ્વી મોક્ષે જઇ શક્ત. આ વાત સાધુ જનોને ગૃહસ્થ પરિચયથી દૂર રહેવા ખાસ સૂચવે છે:

इच्छिज्ज न इच्छिज्ज व । तहवि य पयओ निमंतए साहू ॥
परिणामविसुद्धीए । निज्जरा होइ अगहिए वि ॥२६॥

વેયાવચ્ચકારી સાધુએ સાધુઓને સાવધાનપણે નિ-મત્રણા કરવી। પછી તે સ્વીકાર કરે અથવા ન કરે પણ પોતાના પરિણામની વિશુદ્ધિથી તો તે ભક્ત, પાનાદિક સાધુજનો ન સ્વીકારે તો પણ પોતાને નિર્જરા (કર્મક્ષય)જ થાય છે ૪૨૬.

"स्वाध्याय द्वार"

वेयावच्चे अब्भुज्ज–एण तो वायणाइ पचविहो ॥
विज्ञमि य मज्झाओ । कायव्वो परम-पय-हेऊ ॥२७॥

વેયાવચ્ચ કરવાને અભ્યુદ્યત–ઉજમાળ સાધુએ વિચમાં વિચમા વાચના, પૃચ્છના, પરિવર્તના, અનુપ્રેક્ષા અને ધર્મ કથા રૂપ પચવિધ સ્વાધ્યાય પરમ પદ–મોક્ષ પ્રાપ્તિને માટે કરવો। ૪૨૭

इत्तो सव्वन्नूत्त । तित्थयरत्त च जायइ कमेण ॥
इय परम मुरकगं । सज्झाओ तेण विन्नेओ ॥ २८ ॥

સ્વાધ્યાયથી અનુક્રમે સર્વજ્ઞપણુ અને તીર્થંકરપણું પણ પ્રાપ્ત થાય છે, એવી રીતે તે મોક્ષનુ પરમ અગ છે એમ સમજી તેનો અવશ્ય ખપ કરવો। ૪૨૮

त नत्थि ज न पासइ । सज्झाय-विऊ पयथ्थ-परमथ्थ ॥
गच्छइ य सुगइमूल । खणे खणे परमसवेग ॥ २९ ॥

સ્વાધ્યાયવિદ્ (પચવિધ સ્વાધ્યાયમા કુશળ) સાધુ આગ-

મના સમસ્ત ભાવને જાણી શકે છે, તેનાથી કશું અજાણ્યું રહેતું નથી, અને સદ્ગતિ દાયક પરમ વૈરાગ્યને તે ક્ષણે ક્ષણે પ્રાપ્ત થાય છે. ૪૨૯.

कम्ममसंखिज्जभवं । खवेइ अणुसमयमेव आउत्तो ॥
अंनयरंमि वि जोगे । सज्झायंति विसेसेण ॥३०॥

ગમે તે સંયમયોગમાં સાવધાનપણે પ્રવૃત્તિ કરનાર સાધુ સમયે સમયે અસંખ્ય ભવથી સંચિત કરેલાં કર્મને ખપાવે છે, પરંતુ સ્વાધ્યાય ધ્યાનમાં ઉપયોગ સહિત વર્તતો સાધુ વિશેષે કર્મ નિર્જરા કરી શકે છે. ૪૩૦.

उक्कोसो सज्झाओ । चउदसपुव्वीण बारसंगाइं ॥
तत्तो परिहाणीए । जाव तयत्थो नमुक्कारो ॥ ३१ ॥

ચૌદ પૂર્વધર સાધુને ઉત્કૃષ્ટ સ્વાધ્યાય દ્વાદશાંગરૂપ હોય છે, (મહા પ્રણિધાનાદિક સામર્થ્યથી તે અંતર્મુહૂર્તમાં ચૌદે પૂર્વનું પરાવર્તન કરી શકે છે.) પછી ઉતરોત્તર ન્યૂનતાએ છેવટ દ્વાદશાંગના સારભૂત નવકાર મંત્ર રૂપ સમજવો. ૪૩૧.

जलणाइ भए सेसं । मुत्तुं इक्कंपि जह महारयणं ॥
घिप्पइ संगामे वा । अमोह-सथ्थं जह तहेह ॥३२॥
मुत्तुंपि बारसंगं । स एव मरणंमि कीरए जम्हा ॥
अरहंत-नमुक्कारो । तम्हा सो बारसंगथ्थो ॥ ३३ ॥

જેમ અગ્નિ પ્રમુખનો ભય પ્રાપ્ત થયે છતે શેષ સર્વ વસ્તુ-ને ત્યજી દઈ સારભૂત એક મહારત્ન ગ્રહણ કરી લેવામા આવે છે, અથવા તો જેમ સગ્રામ સમયે અમોઘ શસ્ત્ર અગીકાર કરી લેવામા આવે છે, તેમ મરણ સમયે (અવમાન વખતે) પ્રાપ્ત થયે છતે દ્વાદશાગને પણ ત્યજી (કેમકે તે વખતે દ્વાદશાગનુ પરાવર્તન કરવુ અશક્ય થઈ પડે છે) નવકાર મહામત્રનુજ શરણ—સ્મરણ કરવામા આવે છે તેથી તે દ્વાદશાગના સાર—નિચોળ રૂપ છે ૪૩૨ ૪૩૩

सव्वपि वारसग । परिणाम-विसुद्धि-हेउ-मित्ताग ॥
तक्कारण-मित्ताओ । किह न तयथ्थो नमुक्कारो ॥२४॥

સમગ્ર દ્વાદશાગ પરિણામ વિશુદ્ધિને માટેજ છે, એવીજ રીતે પરિણામ વિશુદ્ધિના કારણ રૂપ હોવાથી નવકાર મત્ર તે દ્વાદશાગના અર્થ રૂપ કેમ ન કહેવાય ? મતલબ કે પરિણામ વિશુદ્ધિકારક હોવાથી નવકાર મત્ર દ્વાદશાગના સાર રૂપજ છે ૪૩૪

न हु तमि देसकाले । सक्का वारसविहो सुअख्खधो ॥
सव्वो अणुचितेउ । धतपि समथ्थचित्तेण ॥ ३५ ॥

તથાપ્રકારના દેશ કાળમા સમગ્ર દ્વાદશવિધ શ્રુતસ્કધ-નુ અનુચિતન ગમે તેવા સમર્થ ચિત્તવાળા સાધુ પણ કરી શ

કતા નથી, તેથી તેવે પ્રસંગે દ્વાદશાંગના સાર રૂપ નવકારમંત્ર-નું જ સ્મરણ કરવું યુક્ત છે. ૪૩૫,

"નવકાર મંત્ર માહાત્મ્ય."

नामाइ मंगलाणं । पढमं चिय मंगलं नमुक्कारो ॥
अवणेइ वाहि-तक्कर—जलणाइ भयाइं सव्वाइं ॥ ३६ ॥

નામ, સ્થાપનાદિક મંગળોમાં નવકારમંત્ર પ્રથમ—પ્રધાન મંગલ રૂપ છે, તે વ્યાધિ, તસ્કર, (ચોર) અને અગ્નિ પ્રમુખ સર્વ ભયનો વિનાશ કરે છે. ૪૩૬.

हरइ दुहं कुणइ सुहं । जणइ जसं सोसए भवसमुद्दं ॥
इहलोय पारलोइअ । सुहाण मूलं नमुक्कारो ॥ ३७ ॥

દુઃખ માત્રને હરે છે, સમસ્ત સુખ કરે છે, યશ આપે છે (વધારે છે) સંસાર સમુદ્રને શોષવી નાંખે છે, જન્મમરણનો અંત કરે છે. વધારે શું કહીયે? એ નવકાર મંત્ર આલોક સંબંધી અને પરલોક સંબંધી સમસ્ત સુખનું મૂળ છે. ૪૩૭.

इह लोगंमि तिदंडी । सादिव्वं माउलिंग वणमेव ॥
परलोइ चंड पिंगल । हुंडिय जरको अ दिठ्ठंता ॥३८॥

આ લોક સંબંધી સુખ સંબંધે ત્રિદંડીનો ઉત્તર સાધક થયેલા **શિવકુમારનું** દૃષ્ટાંત, જેમાં નવકાર મંત્રના પ્રભાવથી પોતાનો બચાવ કરી ... ર્ણ પુરૂષ પોતાને પ્રાપ્ત થયો.

બીજુ શ્રીમતીનુ દૃષ્ટાન્ત—જેને મારવા પતિએ પ્રપચ કર્યા છતા નવકારના પ્રભાવથી દેવતાએ સાનિધ્ય કરી, સર્પને બદલે ફુલની માળ થઇ ગઇ તેવા ચમત્કારથી પછી પતિ પણ જૈન ધર્મમા રક્ત બની ગયો

ત્રીજુ દૃષ્ટાત બીજોરાના વનનુ છે, એકદા કોઇ એક પુરૂષે રાજા પ્રત્યે એક અતિ અદ્‌ભૂત બીજોરૂ ભેટ કર્યું તેથી પ્રસન્ન થઈ તેને બક્ષીસ આપી રાજાએ તેના મૂળ સ્થળનો પત્તો મેળવ્યો તો માલુમ પડી કે તે બીજોરાનુ વન દેવતા અધિષ્ટિત છે, જે કોઇ તેમાથી બીજોરૂ તોડી લે છે તે મરી જાય છે, તેમ છતા તેના ફળના લોભથી રાજાએ લોકોના વારા બાધ્યા, એકદા એક શ્રાવકનો વારો આવ્યો, તેણે પ્રસન્નતા પૂર્વક નવકાર મત્રનુ સ્મરણ કરી નિસ્સીહી કહી તેમા વિવેકથી પ્રવેશ કર્યો, તેથી અધિષ્ટાયક યક્ષ પ્રસન્ન થઇ પ્રતિબોધ પામી તેની પ્રશસા કરવા લાગ્યો શ્રાવકને વર માગવાનુ કહેતા તેણે કોઇ જીવનો વધ ન થાય તેમ કરવા જણાવ્યુ, તેથી તેણે તેમજ વર્તવા કબૂલ કર્યું ઘેર બેઠા બીજોરૂ મળવા લાગ્યુ એ સર્વ નવકાર મહામત્રનો પ્રભાવ સમજવો હવે પરલોક સબધી દૃષ્ટાત બતાવે છે પરલોક સબધી સુખ ઉપર—

"ચડ પિગળ નામના ચોરનુ દૃષ્ટાત."

ચડપિગળ નામનો ચોર એક વેશ્યાના ઘરે રહે છે, એકદા રાજાનો મહા મૂલ્યવાળો મોતીનો હાર ચોરી તેણે પ્રયત્નથી વેશ્યાના ઘરે રાખ્યો કોઇક મહોત્સવ સમયે તે હાર પહેરી

વેશ્યા બહાર ગઇ. તે જોઈ રાણીની દાસીએ ઓળખી લઇ, તે વાત રાણીને જણાવી. તપાસ કરી ચોરને પકડી તેને શૂળિએ ચડાવ્યો. વેશ્યાને બહુ પશ્ચાત્તાપ થયો. તેથી શૂળિ સમીપે જઇ ચોરને નવકારમંત્ર સંભળાવ્યો. તે ત્યાંથી શુભધ્યાને મરીને રાજાનોજ પુત્ર થયો. તે નવકારના મહાત્મ્યથી અનુક્રમે રાજ્ય ઋદ્ધિ પામી દીક્ષા લઇ બહુ સુખી થયો.

"બીજું દૃષ્ટાંત હુંડિક યક્ષનું છે."

તે હુડિક પ્રથમ (ચોર) ચોરી કરી મથુરામાં રહેતો હતો, એકદા કોટવાળે પકડી રાજાના હુકમથી તેને શૂળિએ દીધો. તે વખતે બહુ તૃષાથી પીડિત થયેલા તેણે નજદીકમાંજ જતા જિનદત્ત શ્રાવકને કહ્યું કે તમે બહુ દયાળુ છો; તેથી મને જળ આપો! ત્યારે શ્રાવકે કહ્યું કે હું જળ લાવી આપું, ત્યાં સુધી તું નવકાર મંત્ર ગણ્યા કર! ચોરે પણ તેમજ કર્યું. એટલામાં જિનદત્ત પાણી લઇને આવ્યો. ચોરને સહાય દેનાર જાણી તેને પકડી રાજાએ તેને પણ શૂળિએ દેવાનો હુકમ દીધો. તેવામાં પેલો ચોર પણ શુભ ધ્યાને મરી યક્ષપણે ઉત્પન્ન થયો, અવધિ જ્ઞાનથી પોતાના ઉપકારીને સહાય કરવા જલદી આવી સહુને ત્રાસ પમાડી કહ્યું કે તમે આ મહા પુરૂષને ઓળખતા નથી? તેને તમે જલદી છોડી દ્યો, નહિ તો સઉને ચૂરી નાંખીશ. આમ થવાથી તત્કાળ તે યક્ષને પ્રસન્ન કરવા જિનદત્તને ખમાવી રાજાએ વિસર્જન કર્યો. યક્ષે પણ જિનદત્તની ભારે સ્તુતિ કરી એ સર્વ પ્રભાવ નવકાર મંત્રનો જાણવો. **નવકાર મંત્રના પ્રભાવથી સર્વત્ર કલ્યાણ થાય છે.**

अनायतन त्यागद्वार.

सज्झायपि करिज्जा । वज्जंतो जत्तओ अणाययणं ॥
त इत्थिमाइयं पुण । जईण समए जओ भणियं॥३९॥

જ્યા સાધુ જનો મોક્ષને માટે યત્ન કરે તે 'આયતન' કહેવાય, તેથી પ્રતિકૂલ તે અનાયતન જાણવું, મતલબ કે મુનિજનોએ કાળજીથી અનાયતનનો ત્યાગ કરી સ્વાધ્યાય ધ્યાન કરવું ! સાધુઓને, સ્ત્રી, પશુ, પંડગ પ્રમુખ અનાયતન કહેલુ છે કેમકે તે આથી શાસ્ત્રમા એમ કહ્યુ છે કે ૪૩૯

निभूसा इत्थि सामग्गि । पणीय रसभोअण ॥
नरस्सत्तगवेसिस्स । विस तालउड जहा ॥ ४० ॥

વિભૂષા, (વસ્ત્રાદિક વડે શરીર શણગાર) સ્ત્રી સંસર્ગ–પરિચય અને પ્રણીત (સ્નિગ્ધ) ખાનપાન, એ બધા સ્વાત્મહિતેચ્છુ સાધુને તાલપુટ ઝેર જેવા છે

सिद्धत-जलहि पारगओवि विजिइदिओवि सूरोवि ॥
थिरचित्तोवि छलिज्जइ । जुवइ-पिसाईहिं खुद्दाहिं ॥४१॥

(સાધુ કદાચ) સિદ્ધાન્ત સમુદ્રનો પાર પામેલ પણ હોય, જિતેન્દ્રિય હોય, શૂરવીર હોય અને સ્થિર ચિત્તવાળો હોય તો પણ ક્ષુદ્ર એવી સ્ત્રી પિશાચણીઓ વડે તે છળાઇ જાય છે. ૪૪૧.

मयण-नवणीय-विलओ । जह जाइ जलणसंनिहाणंमि
तह रमणिसंनिहाणे । विद्दवइ मणो मुणीणंपि ॥४२॥

જેમ મીણ અને માંખણ, અગ્નિ આગળ દ્રવી-પાણી થઈ જાય છે, તેમ સ્ત્રીની સમીપે તેમનો સંસર્ગ કરવાથી મુનિઓનું મન પણ દ્રવી જાય છે. ૪૪૨.

नीयंगमाहिं सुपओ-हराहिं उप्पिथ्थ-मंथरगईहिं ॥
महिलाहिं निन्नयाहि य । गिरिवरगरुया वि भिज्जंति४३

નીચગામી, સારાં પયોધર (સ્તન-જળાશય) ને ધારણ કરનારી, મનહર મંદ (ધીમી) ગતિથી ચાલનારી નદીઓની જેવી નારીયો ગિરિવર (ડુંગર) જેવા ગબ્બર લોકોને પણ ભેદી નાંખે છે મતલબ કે પૂર્વોક્ત વિશેષણો વાળી નારીઓ પાસે ગમે તેવા મોટાં માણસો પણ ટકી શક્તા નથી. ૪૪૩.

घणमालाउ व दून्नमंत सुपओहराउ वड्ढंति ॥
मोहविसं महिलाओ । दुनिरुद्ध विसं व पुरिसस्स ४४

અતિ ઉન્નતિને પામેલા પયોધર (સ્તન-જળધર) વાળી મહિલા-સ્ત્રીઓ મેઘ ઘટાની જેમ પુરૂષના અનિવાર્ય વિષની પેરે મોહ વિષયને વધારે છે. મતલબકે જેમ મેઘ ઘટા દેખવાથી કોઈક તેનું ઝેર અભિવૃદ્ધિ પામે છે, તેમ સ્ત્રીઓને જોવાથી પણ મોહ વિષ વૃદ્ધિ પામે છે. ૪૪૪.

सिगार-तरगाए । विलास-वेलाइ जुव्वण-जलाए ॥
के के जयमि पुरिसा । नारि-नईए न बुड्डुति ॥४५॥

શૃંગાર રૂપી તરંગવાળી, વિલાસ (હાવભાવ) રૂપી વેલા (ભરતી) વાળી અને યૌવન રૂપી જળવાળી નારી રૂપી નદીઓવડે જગતમા કોણ કોણ પુરૂષો ડુબતા નથી મતલબકે શૃંગાર, વિલાસ અને યૌવન વાળી વનિતા વડે કઈ કઈ લોકો તણાઇ ગયા છે તેમનો પત્તો પણ ક્યાય મળતો નથી ૪૫

जुव्वईहि सह कुणतो । संसग्गि कुणइ सयलदुरकेहि ॥
न हि मूसगाण सगो । होइ सुहो सह बिडालीहि ४६

સ્ત્રીઓ સાથે સોબત કરનાર સમસ્ત દુખો સાથે સોબત કરનાર જાણવો મતલબકે સ્ત્રી લુબ્ધ માણસ સમસ્ત આપદાને પામે છે શુ બિલાડીની સાથે સોબત કરનાર મૂષક (ઉંદર) ને કદાપી ક્ષેમ હોય ? નજ હોય ૪૬

रोयति रुआवति अ । आलिय जपति पत्तियावति ॥
कवडेण य खति विस । महिलाओ न जति सब्भाव ४७

વળી સ્ત્રીઓ પોતે રૂદન કરે છે તેમજ બીજાને રૂદન કરાવે છે, અસત્ય બોલે છે, છતા પોતે સાચી છે એમ પ્રતીતિ કરાવે છે વળી કપટથી વિષ ખાય છે એવી રીતે નારીઓ સરલતાને આદરતી નથી, પણ વક્રતાનેજ પ્રાય ધારે છે ૪૭

परिहरसु तओ तासिं । दिट्ठिं दिट्ठीविसस्स व अहिस्स॥
जं रमणिनयणबाणा ॥ चरित्तपाणे विणासंति॥ ४८ ॥

તેટલા માટે દૃષ્ટિ વિષ સર્પની દૃષ્ટિ જેવી સ્ત્રીઓની દૃષ્ટિનો તું ત્યાગ કર! મતલબકે સ્ત્રીઓની દૃષ્ટિ સાથે તારી દૃષ્ટિ જોડીશ નહિ. કેમકે સ્ત્રીઓનાં કટાક્ષ બાણ ચારિત્ર રૂપ ભાવ પ્રાણને વિનાશ કરી નાંખે છે. ૪૪૮.

जइ वि परिचत्तसंगो ।तवतणुअंगो तहावि परिवडइ ॥
महिला संसग्गीए । पवसिअ-भवणूसिय-मुणिव्व ॥४९॥

કામરાગ (વિષયરાગ) જેણે તજી દીધો હોય અને તપથી શરીર કૃશ કરી નાખ્યું હોય એવો સાધુ પણ સ્ત્રીના સંસર્ગથી, વિદેશ ગયેલા વણિકના ગૃહ સમીપે વિશ્રાન્તિને માટે ઉભા રહેલા સાધુની પેરે સંયમથી ભ્રષ્ટ થઇ જાય છે. ૪૪૯.

ઉપર જણાવેલા **અરણિક** મુનિનું ચરિત્ર સુપ્રસિદ્ધ છે, જે પ્રથમ વૈરાગ્યથી દીક્ષા ગ્રહણ કર્યા છતાં સ્ત્રી સંસર્ગમાં ફસાઇ પડયા હતા, પરંતુ માતાને દેખી પુનઃ પ્રતિબોધિત થઈ તપ્ત શિલાતલ ઉપર અનશન કરી શુભ ધ્યાનથી સદ્ગતિ પામ્યા.

इयरिथ्थीणावि संगो । अग्गी सथ्थं विसं विसेसेइ ॥
जा संजईहिं संगो । सो पुण अइदारुणो भणिओ ५०

અન્ય ગૃહસ્થ સ્ત્રીઓનો સગ પણ સાધુઓને અગ્નિ, શસ્ત્ર અને વિષથી પણ અધિક દુ ખદાયી છે, તો પછી સજતી–સાધ્વીનો સગ તો વળી અતિદારૂણ (ભયકર) પરિણામ વાળો થાય છે તેથી તે વિશેષે કરીને પરિહરવો । ४५०

चेइय-दव्व-विणासे । रिसिघाए पवयणस्स उड्डाहे ॥
मजइ-चउथ्थ-भगे । मूलग्गी वोहिलाभस्स ॥ ५१ ॥

દેવ દ્રવ્યનો વિનાશ કરવાથી, મુનિનો ઘાત કરવાથી, શાસનનો ઉડ્ડાહ કરવાથી અને સાધ્વીનુ બ્રહ્મચર્ય ખડનાથી બોધિલાભના મૂળમા અગ્નિ મૂકયો જાણવો । મતલબકે એવુ અનાચરણ કરનાર અનત સસાર પરિભ્રમણ કરતા પણ પુન સમ્યકત્વની પ્રાપ્તિ કરી શકતો નથી ४५१

चेइय-दव्व माहारण च । जो मुसइ जाणमाणोवि ॥
वम्मपि सो न याणइ । अहवा बद्धाउओ नरए ॥५२॥

જે જાણી જોઇને દેવદ્રવ્ય કે સાધારણ દ્રવ્યની ચોરી કરે છે તે મૂઢ ધર્મના મર્મનેજ જાણતો નથી અથવા તો તેણે પૂર્વે નરકનુ આયુષ્ય બાધ્યુ હોવુ જોઇએ તે વિના તેવુ દુર્ઘટ કામ કરાયજ કેમ ? ४५२

जमुवेहतो पावइ । साहूवि भव दुह च सोऊण ॥
सकाममाइयाण । को चेइयदव्वमवहरइ ॥ ५३ ॥

ઉક્ત દ્રવ્યની ઉપેક્ષા કરતો—છતી શક્તિએ તે બાબત અનાદર કરતો સાધુ પણ અનંત ભવ ભ્રમણ કરે તે તથા તેથી સંકાસ પ્રમુખ શ્રાવકને જે અનંત દુ:ખ અનુભવવું પડયું છે તે સાંભળી ચૈત્ય (દેવ) દ્રવ્ય કોણ અપહરે ? (ચોરે ?) ઉક્ત સંકાસ શ્રેષ્ઠી પ્રમુખનાં ચરિત્ર દ્રવ્યસિત્તરી પ્રમુખ ગ્રંથોમાં સુપ્રસિદ્ધ છે તે ત્યાંથી તપાસી, દેવદ્રવ્ય, સાધારણ દ્રવ્ય તેમજ જ્ઞાન દ્રવ્યાદિકની બનતી રક્ષાકરવી! તેનો સદ્વ્યય કરવો! તેને સ્વદ્રવ્યથી અધિક લેખવું, પરાયું જાણી તેની કોઇ રીતે ઉપેક્ષા ન કરવી! ઉપેક્ષા કરનાર તે દેવદ્રવ્ય વિગેરેના વિનાશથી બહુ દુ:ખી થાય છે. ૪૫૩.

जो लिंगिणिं निसेवइ । लुद्धो निद्धंधसो महापावो ॥
सव्व जिणाण झेओ । संघो आसाइओ तेण ॥ ५४ ॥

જે સાધ્વીની સાથે વિષય ભોગ કરે છે તે લુબ્ધ, નિદ્ધંધસ, અને મહાપાપી છે, તેણે સર્વ જીનોને ધ્યેય– આરાધના યોગ્ય શ્રીસંઘની આશાતના કીધી જાણવી. ૪૫૪.

पावाणं पावयरो । दिट्ठिम्भासे वि सो न कायव्वो ॥
जो जिणमुद्दे समणिं । नमिउं तं चेव धंसेइ ॥ ५५ ॥

જ્ઞાનાદિક ગુણના આધાર રૂપ હોવાથી શ્રમણી શ્રમણ ભૂત શ્રી જિનમુદ્રાને નમીને જે તેનોજ ધ્વંસ–વિનાશ કરે છે તે મહાપાપી છે, તેવા મહાપાપીનું મુખ પણ કદાપિ જોવું ન જોઇએ. ૪૫૫.

संसारमणवयग्ग । जाइ-जरा-मरण-वेअणा-पवर ॥
पाव-मल-पडल-छन्ना । भमंति मुद्दा-धरिसणेण ॥५६॥

જિનમુદ્રાનો લોપ કરવાથી પાપના પુન્જથી ભારે થયેલા દુર્ભવ્યો જન્મ જરા મરણની વેદનાથી ભરેલા અનંત અપાર સંસારમાં પરિભ્રમણ કરે છે ૪૫૬

अन्नेपि अणाययणं । पर तित्थयमाईयं विवज्जिज्जा ॥
आयणणं सेविज्जसु । वुड्ढिकरं नाणमाईण ॥ ५७ ॥

બીજા પણ પરતીર્થિક મળની અનાયતનનો પરિહાર કરનો અને જ્ઞાન દર્શનાદિક ગુણની વૃદ્ધી કરે એવા આયતનો— સુસ્થાનકો સેવના ૪૫૭

भावुग-दव्व जीवो । संसग्गीए गुणं च दोसं च ॥
पावइ इत्थाहरणं । सोमा तह दियवरो चेव ॥ ५८ ॥

જીવ દ્રવ્ય ભાવુક (પરિણામી) છે તેથી સંસર્ગવશાત તેને ગુણ યા દોષ પ્રાપ્ત થાય છે, મતલબકે જેનો સંસર્ગ તેવો તેને ગુણ, દોષ થાય છે, તે ઉપર સોમા તથા દ્વિજવરનું ઉદાહરણ સમજવું ૪૫૮

એક વિપ્રની ભાર્યાને પુત્ર અને પુત્રીરૂપ યુગલ જન્મ્યું પુત્રનું નામ ચિત્રભાનુ, અને પુત્રીનું નામ સોમા રાખવામાં આવ્યું, અનુક્રમે યૌવન વય પામ્યા ત્યારે તેમને પિતાએ ઉત્તમ કુળમાં

પરણાવી એમ શિખામણ આપી કે તમારે કદાપિ પણ માઠી સોબત ન કરવી. તેમાં સોમા સુસંસર્ગથી અનુક્રમે દીક્ષા લઇ મોક્ષે ગઇ અને ચિત્રભાનુ કુસંસર્ગથી દુઃખી થયો. પણ પછીથી ચેતી ગયો, અને સુસંસર્ગ વડે અંતે પ્રવ્રજ્યા અંગીકાર કરી પરમ પદને પ્રાપ્ત થયો, એમ સમજી સહુ સૂજ્ઞ જનોએ સત્સંગતિજ સેવવી.

परपरिवादनिवृत्ति द्वार.

सुबहुवि गुणे धरंतो । पावइ लहुअत्तणं अकित्तिं च ॥
परदोस-कहा-निरओ । उक्करिसपरो अ सगुणेसु ॥५९॥

ગમે તેવા ગુણ ને ધારણ કરતો છતો પારકા દોષ કહેવામાં રસિક અને પોતાના ગુણનો ગર્વ કરનાર લઘુતા અને અપજશને પામે છે. ૪૫૯.

आयरइ जइ अकज्जं । अन्नो किं तुज्झ तथ्थ चिंताए ॥
अप्पाणं चिअ चिंतसु । अज्जावि वसगं भवदुहाणं ६०

અન્ય કોઈ કર્મ વશાત્ અકાર્ય આચરતો હોય તેની તારે ચિંતા કરવાનું શું પ્રયોજન છે? તું તો અદ્યાપિ પર્યંત ભવ દુ:ખને વશ પડેલા પોતાના આત્માનીજ ચિંતા કર ! જન્મ મરણનાં દુઃખ થકી આત્મા શી રીતે છૂટી શકે તેનો વિચાર કર ! ૪૬૦.

परदोस जपतो । न लहइ अथ्थ जस न पावेइ ॥
सुअणपि कुणइ सत्तुं । वघइ कम्म महाघोर ॥६१॥

પારકા દોષને કહેતો તુ નથી તો પામતો દ્રવ્ય કે નથી પામતો યશ, ઉલટો તેમ કરવાથી પોતાના સ્વજન-સબધીને પણ તુ શત્રુ બનાવે છે અને મહાઘોર-દુખદાયી કર્મ બાધે છે માટે પરદોષ કથવાથી પાછો નિવર્ત । ૪૬૧

समयमि निग्गुणेसुवि । भणिया मज्झथ्थ भावणा चेव॥
परदोस-गहण पुण । भणिय अन्नेहि वि विरुद्ध ॥६२॥

શાસ્ત્રમા નિર્ગુણી જનો ઉપર મધ્યસ્થ ભાવના રાખવી કહી છે, અને પરદોષ ગ્રહણ કરવાનુ તો અન્ય દર્શનીઓએ પણ નિષેધ્યુ છે, તો પછી પરમપવિત્ર સર્વજ્ઞ વીતરાગ પ્રણીત દર્શનમા તો કહેવુજ શુ ? ૪૬૨

लोओ परस्स दोसे । हथ्थाहथ्थि गुणे य गिन्हतो ॥
अप्पाणमप्पणो चिय । कुणइ सदोस च सगुण च॥६३॥

પારકા દોષને અને ગુણને સ્વય સાક્ષાત્ ગ્રહણ કરતો લોક પોતાના આત્માનેજ અનુક્રમે દોષવાન અને ગુણવાન્ બનાવે છે, એમ સમજી સદ્ગુણી બનવા ઇચ્છતા જનોએ પરના સદ્ગુણોજ ગ્રહવા ઉચિત છે ૪૬૩

भूरिगुणा विरलच्चिय । इक्कगुणो वि हु जणो न सव्वथ्थ॥
निद्दोसाण वि भद्द । पससिमो थोवदोसेवि ॥ ६४ ॥

જેનામાં અનેક સદ્ગુણો હોય એવા તો જગતમાં બહુ વિરલાજ જણાય છે, પરંતુ એક જ્ઞાનાદિક પુષ્ટ ગુણવાળા લોકો પણ સર્વત્ર જણાતા નથી, તેવા એકાદ પુષ્ટ ગુણવાળા પણ કોઇક સ્થળેજ લાભે છે. ગુણ રહિત છતાં પણ જેનામાં (રાગદ્વેષાદિ પ્રબળ) દોષો નથી તેમનું પણ કલ્યાણ સંભવે છે, તેમજ જેનામાં અતિ અલ્પ (મંદ) દોષો છે તેમની પણ અમે પ્રશંસા—અનુમોદના કરીયે છીએ, મતલબ કે તેઓ પણ ઉન્નતિના માર્ગ ઉપર હોવાથી અનુક્રમે આત્મઉન્નતિ કરશેજ, તેથી તે સર્વે અનુમોદન કરવા યોગ્ય જણાય છે. ૪૬૪.

परदोसकहा न भवइ । विणा पओसेण सो य भवहेऊ॥
खमओ कुंतलदेवी । सूरी य इह उदाहरणा ॥ ६५ ॥

પ્રદ્વેશ—ઇર્ષ્યા—અદેખાઇ વગર પારકા દોષ કહેવાતા નથી અને તે પ્રદ્વેષ ભવ વૃદ્ધિનું કારણ છે. એમ સમજીને પર અપવાદ પરિહરવા યોગ્યજ છે. “ અત્ર વિષયે **ક્ષપક, કુંતલદેવી,** અને **સૂરિનાં** ઉદાહરણો કહેલાં છે. ૪૬૫.

કુસુમપુરમાં અગ્નિશિખ નામનો ક્ષપક—સાધુ ચતુર્માસ માટે કોઇ એક ગૃહસ્થના ઘરે નીચલા ભાગમાં રહ્યો હતો. એવામાં ત્યાં અન્ય સાધુ અરૂણ નામનો આવી ઉપલા ભાગમાં રહ્યો. તે સંયમ આચરણમાં શિથિળ હતો અને ક્ષપક સાધુ અનેક આકરાં તપ કરતો હતો પણ સ્વોત્કર્ષવડે શિથિલ આચારી સાધુની નિંદા કરતો હતો. તેથી તેણે ઘણા ભવ વધાર્યા, અને શિથિલ સાધુ

તો ક્ષપક સાધુની તપ કરણી વિગેરે જોઇ પ્રમુદિત થઇ તેની સ્તુતિ કર્યા કરતો હતો તેથી તેને ભવભ્રમણ ઓછુ થયુ એમ સમજી ગુણાનુરાગીજ થવુ

કોઇ એક નગરમા જિતશત્રુ રાજાની અનેક રાણીઓ જિનપ્રાસાદ કરાવી તેમા મહોત્સવ કરતી હતી તે દેખી રાજાની પટરાણી કુતલાદેવી દ્વેષ વહેતી મરીને કુતરી થઇ, પ્રાસાદ દ્વારે રહે છે, કોઇક જ્ઞાનીએ તેના પૂર્વ ભવનુ સ્વરૂપ કહેવાથી જાતિ સ્મરણ જ્ઞાન પામી તે અનશન આદરી સ્વર્ગ ગઇ, એવી રીતે દ્વેષના માઠા ફળ જાણી મુજ્ઞ જનોએ તે પરિહરવો।

કોઇ એક ગચ્છમા આચાર્ય સર્વ આગમના જાણ છતાં દૈવયોગે સયમમા શિથિલ થઈ ગયા, અને તેમનો એક શિષ્ય સર્વ શાસ્ત્રમા પારગામી થઇ ક્રિયા કાડમા બહુ ઉજમાળ રહેતો, તેથી શ્રાવકો તથા શિષ્યો તે શિષ્યની પાસે ગુણના બહુમાન પૂર્વક ધર્મ શ્રવણ કરવા લાગ્યા, તેથી આચાર્ય મનમા પ્રદ્વેષ વહેવા લાગ્યા, તો પણ તે ગુણવાન્ શિષ્ય સ્વઉચિત સેવા સદા સાચવતો। એમ કરતા આચાર્ય કલુષિત પરિણામથી કાળ કરી ઉદ્યાનમા વિષધર થયો, અને શિષ્ય માનુ આચાર્ય થયા સ્થડિલ ભૂમિ જતા સાધુઓને મૂકી નવા થયેલા આચાર્ય પ્રત્યે પ્રદ્વેષથી પેલો વિષધર દોડવા લાગ્યો એવામા કોઇ કેવળી પધાર્યા તેમને તેનુ સ્વરૂપ પૂછતા તેમણે તેનુ યથાર્થ સ્વરૂપ કહેવાથી શિષ્યો બહુજ વૈરાગ્ય પામ્યા પછી તે સર્પને પ્રતિબોધવા માટે તેના પૂર્વભવનુ સ્વરૂપજ ઉપાયરૂપ જાણી, તે સર્પને સભળાવવાથી તે સર્પ જાતિસ્મરણ જ્ઞાન

પામી, અનશન આદરી દેવગતિ પામ્યો. પ્રદ્વેષ કરવાના કટુક-વિપાક સમજી સુજ્ઞજનોએ કોઇના ઉપર પ્રદ્વેષ નજ કરવો !

धर्मस्थिरता द्वार.

पुव्वुत्तगुणसमग्गं । धरिउं जइ तरसि नेय चारित्तं ॥
सावयधम्मंमि दढो । हविज्ज जिण पूयणुज्जुत्तो ॥६६॥

કષાયજય, ઈંદ્રિયજય, પ્રમુખ ગુણવડે સંપૂર્ણ ચારિત્રને ધારવા તું સમર્થ ન હો તો તારે જિનેશ્વર પ્રભુની પૂજામાં ઉજમાળ બની શ્રાવક ધર્મમાં દૃઢ થવું ! ૪૬૬.

वर-पुप्फ-गंध-अरकय-पईव-फल-धूव-नीर-पत्तेहिं ॥
नेवज्जविहाणेहि य । जिणपूया अट्ठहा भणिया ॥६७॥

ઉત્તમ પુષ્પ, ગંધ, (ચંદન પ્રમુખ), અક્ષત, પ્રદીપ, ફળ, ધૂપ, જળપાત્ર (કળશ) અને નૈવેદ્ય ઢોકવા વડે જિનપૂજા અષ્ટ પ્રકારની કહી છે. ૪૬૭.

उवसमइ दुरियवग्गं । हरइ दुहं जणइ सयलसुरकाइं
चिंताइअंपि फलं । साहइ पूआ जिणंदाणं ॥ ६८ ॥

જિનપૂજા દુરિત (પાપ) સમૂહને શમાવે છે, દુઃખને હરે છે, સમસ્ત સુખ આપે છે, તેમજ સ્વર્ગ મોક્ષ સંબંધી અચિંત્ય ફળ સમર્પે છે. ૪૬૮.

पुप्फेसु कीर जुयलं । गंधाइसु विमल-संख-वरसेणा ॥
सिव-वरूण-सुजस-सुव्वय । कमेण पूयाइ आहरणा६९

પ્રભુની પુષ્પ પૂજા કરવામા કીરયુગળ (બે પોપટ)નુ દૃષ્ટાન્ત, સુગધી ભાવના ચદન પ્રમુખ વડે પૂજાકરવામા વિમળ, શખ, વરસેન, શિવ, વરૂણ, સુયશ અને સુવ્રત અનુક્રમે ઉદા-હરણ રૂપે સમજના । ૪૬૯

કોઇએક વિદ્યાધરે કરાવેલા જિનમદિરના દ્વાર ભાગે રહેલુ કીરયુગળ શ્રાવકોને પ્રભુ પૂજા કરતા દેખી પોતે પણ પુષ્પો વડે પ્રભુની પૂજા કરવા વડે શુભ ભાવની વૃદ્ધિથી બોધિ બીજ પા મી અનુક્રમે બહુ સુખભાગી થયુ, તો અન્ય ભાવિક ભવ્ય જ-નોનુ તો કહેવુજ શુ ? સુગધી, તાજા, અખડ, પરિપકવ, વિવિધ પુષ્પોવડેજ પ્રભુની પૂજા કરવી યુક્ત છે

વિમળ, શખ પ્રમુખ સવે એક મહા શ્રેષ્ઠીના પુત્રો તીર્થંકર મહારાજ પાસે અષ્ટ પ્રકારની પૂજાનુ ફળ સાભળી તે પ્રમાણે પ્રતિદિન અષ્ટ પ્રકારની પૂજા કરવાથી તેમજ શ્રાદ્ધ વ્રતમા દૃઢ રહેવાથી સાતમા દેવલોકમા ૧૭ સત્તર સાગરોપ-મનાઆઉખે સર્વ દેવપણે ઉત્પન્ન થયા ત્યાથી ચ્યવી મહાવિ-દેહ ક્ષેત્રમા અવતરી મોક્ષે જશે વિવેક રહિત કીરયુગળ પણ પુષ્પ પૂજાથી સદ્‌ગતિ પામ્યુ તો જે પ્રતિદિન અધિક પ્રેમપૂર્વક પ્રભુની અષ્ટપ્રકારી પૂજા વિરચી ગુણગ્રામ કરી આત્માને નિર્મળ કરે છે, તેમનુ તો કહેવુજ શુ ? એમ સમજી આવી રીતે જિનદીક્ષા ગ્રહણ કરવા અસમર્થ શ્રાવક જનોએ પ્રભુ પૂજામા પ્રેમપૂર્વક પ્રવૃત્તિ કરવી ઘટે છે જે મૂઢ જનો ગૃહસ્થ છતા પણ

પ્રભુ પૂજામાં પ્રવૃત્તિ કરતા નથી તેમનો જન્મ નિરર્થક છે એમ શાસ્ત્રકાર કહે છે.

अन्नो सुक्खंमि जओ। नथ्थि उवाओ जिणेहिं निद्दिठ्ठो॥
तम्हा दुहओ चुक्का। चुक्का सव्वाणवि गईणं ॥७०॥

જિનેશ્વર ભગવાને અક્ષય સુખ—મોક્ષ પામવાનો અન્ય કોઇ ઉપાય બતાવેલો નથી. તેથી જે મુનિમાર્ગ (સર્વ સંયમ) અને ગૃહસ્થ શ્રાવક ધર્મ (દેશ સંયમ) એ ઉભયથી ચૂક્યા તે સર્વ પ્રકારના સુખ થકી ચૂક્યા સમજવા. મતલબકે કદાચ કર્મ યોગે મુનિ ધર્મ ધારણ કરી ન શકાય તો પણ શ્રાવક ધર્મ અંગીકાર કરી ત્રિકાળ પ્રભુપૂજા, ચૈત્યવંદન, ગુરૂવંદન, પચ્ચખ્ખાણ પ્રમુખ કરણી અવશ્ય કરવી! શ્રાવકનાં દ્વાદશ વ્રત પણ અંગીકાર કરી અતિ આદરથી પાળવાં! ૪૭૦.

तो अवगय परमथ्थो। दुविहे धम्मंमि हुज्ज दढचित्तो॥
समयंमि जओ भणिया। दुलहा मणुयाइसामग्गी ७१

તેથી પરમાર્થ સમજી વીતરાગ પ્રણીત ઉક્ત દ્વિવિધ ધર્મમાં સુદૃઢ થવું-રહેવું. કેમકે આ મનુષ્યાદિક શુભ સામગ્રી પુનઃ પુનઃ પામવી શાસ્ત્રમાં દુર્લભ કહી છે. ૪૭૧.

अइदुलहंपि लध्धुं। कहमवि मणुयत्तणं पमायपरो॥
जो न कुणइ जिण धम्मं। सो झूरइ मरणकालंमि ७२

કોઇ રીતે પુર્વ પુણ્ય યોગે અતિ દુર્લભ એવો પણ મનુષ્યભવ પામીને જે પ્રમાદથી જિનધર્મને સેવતો નથી તેને પાછળથી અનસાન વખતે બહુ ઝુરવુ પડે છે ૪૭૨

जह् वारिमज्झछूढु व्व । गयवरो मच्छउ व्व गलगहिओ ॥
वग्गुरपडिओ व्व मओ । सवट्टइ उ जह व पक्खी ॥७३॥

જેમ કાદવમા ખૂચેલો મયગળ–હાથી, ગલગ્રહિત (લોહમય ખીલાવડે પકડાએલો) મચ્છ, પારધીની જાળમા સપડાયેલો મૃગલો, અને પાશમા પડેલુ પખી જેમ ગોચે છે–ઝૂરે છે તેમ મરણ કાળે સુકૃત કમાણી વગરના જીવને ઝૂરવુ પડે છે ૪૭૩

जललवचलमि विहवे । विज्जुलयाचचलमि मणुयत्ते ॥
धम्ममि जो विसीयइ । सो का पुरिसो न सप्पुरिसो ७४

કુશાગ્ર સ્થિત જળ બિ દુ સદૃશ લક્ષ્મી ચ ચળ હોવાથી તેમજ વિદ્યુત્લતા (વીજળી) જેવુ યૌવન, આયુષ્ય વિગેરે અસ્થિર હોવાથી ધર્મ સેવનમા જે પ્રમાદ કરે છે–ઉપેક્ષા કરે છે તે કાપુરૂપ છે, સત્પુરૂપ નથી જે માણસ ધર્મ સાધન કરવામા વાયદા કરે છે અને આ દૃશ્ય વસ્તુઓમા આસક્ત બની જાય છે તેજ તેમની દુર્ભવ્યતા દર્શાવે છે ભવભીરૂ સજ્જનો તો ભવનુ સ્વરૂપ વિચારી ધર્મ સેવનમા શીઘ્ર સજ્જ થઈ જાય છે તે બિલકુલ પ્રમાદ કરતા નથી ૪૭૪

वरविसयसुह सोहग्ग–सपय वररूवजसकित्ति ॥
जइ महसि जीव निच्च । ता धम्मे आयर कुणसु ॥७५॥

જો તુ ઉત્તમ વિષય–ભોગ, સુખ, સૌભાગ્ય, સ પદા, અને

સુંદર રૂપ, યશકીર્ત્તિને ઈચ્છતો હોય તો હે આત્મન્! તું ધર્મ કાર્યમાં સદાય આદર કર! ધર્મ સાધન કરવામાં લગારે પણ પ્રમાદ–ઉપેક્ષા ન કર! ૪૭૫.

धम्मेण विणा परिचिं–तियाइं जइ हुंति कहवि एमेव ॥
ता तिहुयणंमि सयले। न हुज्ज इह दुरिकओ कोइ॥७६॥

જો ધર્મ સેવન વગર એમના એમજ મનવાંછિત સુખ મળતાં હોય તો સકળ ત્રિભુવનમાં ક્યાંય કોઇ પણ દુ:ખી–દુ:ખ-ભાગી નહોત. ૪૭૬.

तुल्लेवि माणुसत्ते। केवि सुही दुरिकया य जं अन्ने ॥
तं निउणं परिचिंतसु। धम्माधम्मफलं चेव ॥ ७७ ॥

મનુષ્યપણું સહુમાં સાધારણ હોવા છતાં કેટલાક સુખી તો કેટલાક દુઃખી દેખાય છે. તે ઉપરથી વિવેક પૂર્વક વિચાર કરી જોઇશ તો જણાશે કે તે પ્રત્યક્ષ પુણ્ય અને પાપ (ધર્મ અને અધર્મ) નુંજ પરિણામ છે. ૪૭૭.

ता जइ मणोरहाणावि। अगोयरं उत्तमं फलं महसि ॥
ता धणमित्तुव्व दढं। धम्मेच्चिय आयरं कुणसु ॥७८॥

તેથી જો તું મનોરથને પણ અગોચર એવાં ઉત્તમ ફળની ઇચ્છા કરતો હોય તો **ધનમિત્ર**ની જેમ ધર્મ વિષે દૃઢ આદર કર! ૪૭૮.

ધનમિત્ર એક શ્રેષ્ઠીના કુળમાં જન્મ્યો કે તરત થોડા દિવસમાં દ્રવ્ય અને કુટુંબ ક્ષય પામ્યું. કથંચિત્ મ્હોટો થઈ યૌવન વય પામ્યો. દ્રવ્ય અર્થે ઉપાય કરવા લાગ્યો પણ તે બધા

નિષ્ફળ થવા લાગ્યા દૈવયોગે કોઈક કેવળ જ્ઞાનીને પૂર્વ ભવનું સ્વ-રૂપ પૂછતા પૂર્વ ભવે કરેલી ધર્મની વિરાધના સાભળી પોતે સાવધાન થયો પ્રથમ ગૃહસ્થ ધર્મને આરાધી અતે પ્રવજ્યા અગીકાર કરી મોક્ષે ગયો, તેવી રીતે અન્ય આત્માર્થી જનોએ પણ પ્રમાદ તજી ધર્મ સાધન કરવા જાગૃત થવુ ।

परिज्ञा द्वार

પરિજ્ઞા એટલે પરિજ્ઞાન તે બે પ્રકારનુ છે એક જ્ઞાનથી અને બીજુ ફળથી, પ્રથમ હેય ઉપાદેયના જ્ઞાનરૂપ અને બીજુ તેના ફળભૂત વિરતી રૂપ છે

इय सव्वगुणविसुद्ध । दीह परिपालिऊण परियाय ॥
तत्तो कुणति धीरा । अते आराहण जम्हा ॥ ७९ ॥

અનતર કહેલા સમસ્ત ગુણવડે વિશુદ્ધ એવુ ચારિત્ર દીર્ઘ કાળ પર્યંત સમ્યગ્ સેવી અતે–અવસાન વખતે મહાસત્વવત પુરૂષો (તીર્થંકર ગણધર પ્રમુખ સાધુ જનો) પાદપોપગમન અનશન વડે આરાધના કરે છે કેમકે ૪૭૯

सुचिरपि तव तविय । चिन्न चरण सुय च बहुपढिय ॥
अते विराहइत्ता । अणतससारिणो भणिया ॥ ८० ॥

બહુ વાળો વખત તપ આચરણ કર્યું હોય, ચારિત્ર પાળ્યુ હોય, અને બહુશ્રુત અભ્યાસ કર્યો હોય તોપણ અતે જો તેની વિરાધના કરે તો તે અનત સસારમા પરિભ્રમણ કરે છે એમ શાસ્ત્ર સિદ્ધાન્તમા કહેલુ છે ૪૮૦

काले सुपत्तदाणं । चरणे सुगुरूण बोहिलाभं च ॥
अंते समाहिमरणं । अभव्वजीवा न पावंति ॥ ८१ ॥

તથાવિધ અવસરે સુપાત્રદાન, સદ્ગુરૂના ચરણ સમીપે બોધિલાભ અને અંતે મરણ સમયે સમાધિ (આરાધના) એટલાં વાના અભવ્યને તેમજ દુર્ભવ્યને પ્રાપ્ત થતાંજ નથી. તેમાં સમાધિ મરણ આશ્રી શાસ્ત્રકાર ખુલાસો કરે છે. ૪૮૧.

सपरक्कमेयरं पुण । मरणं दुविहं जिणेहिं निद्दिठं ॥
इक्किक्कंपि य दुविहं । निव्वाघायं च वाघायं ॥ ८२ ॥
सपरक्कमं तु तहियं । निव्वाघायं तहेव वाघायं ॥
जीयकप्पंमि भणियं । इमेहिं दारेहिं नायव्वं ॥ ८३ ॥

તે મરણ જિનોએ બે પ્રકારનું કહ્યું છે એક સપરાક્રમ અને બીજું અપરાક્રમ તે પણ પ્રત્યેક નિર્વ્યાઘાત અને સવ્યાઘાતના ભેદથી બે બે પ્રકારનું છે. તેમાં જે રોગ, પીડા, સર્પદંશ, અગ્નિદાહ, અને શસ્ત્રઘાતાદિક વગર સ્વસ્થ દશામાં મરણ થાય તે નિર્વ્યાઘાત અને તેથી વિપરીત સવ્યાઘાત જાણવું. તેમાં બંને પ્રકારના સપરાક્રમ મરણ સંબંધે જીતકલ્પ ભાષ્યમાં આ આગળ કહેવાતા દ્વારો વડે વ્યાખ્યા કરેલી છે. ૪૮૨-૪૮૩.

गणनिसरणा परगणे । सिति संलेहे अगीय-संविग्गे ॥
एगाऽभोगाणमन्ने । अणपुच्छ परिच्छया-लोए ॥८४॥

ठाण-वसही-पसत्थे । निज्जवगा दव्वदाइणा चरिमे ॥
हाणि परितत निज्जर । सथारुव्वत्तणाईणि ॥ ८५ ॥
सारेऊण य कवय । निव्वाघाएण चिधकरण च ॥
वाघाए जायणया । भत्तपरिन्ना य कायव्वा ॥ ८६ ॥

સ્વગણ થકી નિર્ગમ શાસ્ત્રોક્ત વિધિ પૂર્વક નિસરવુ, પરગણમા વિધિ વડે સક્રમણ કરવુ, પ્રશસ્ત અધ્યવસાય પરપરા રૂપ ભાવ શ્રેણિ આદરવી, શરીર કષાયાદિક કૃશ કરવા રૂપ સલેખના કરવી (છ માસથી માડી ૧૨ વર્ષ પર્યંત) અગીતાર્થને તજી દઇ ગીતાર્થ પાસેજ અનશન આદરવુ તે પણ સવિજ્ઞ (ભવભીરૂ) ગીતાર્થ પાસે પચ્ચખ્ખાણ કરવુ ગીતાર્થ સવિજ્ઞ પણ એકજ નિર્યાપક કરવો, નિર્વિઘ્નપણે અનશન આરાધનાર્થે અતિશય (અતીદ્રિય) જ્ઞાનાદિકમા ઉપયોગ મૂકવો, સમકાળે અનેરા સાધુ અનશન નિમિત્તે આવ્યે છતે એક સાધુ સલેખના કરે અને એક અનશન કરે એવી રીતે યથાયોગ્ય કરવુ, સ્વગણની આજ્ઞા વગર અનશન કરવા ઉજમાળ થનારને આચાર્યે સહસા અગીકાર કરવો નહિ, અનશન નિમિત્તે આવેલા સાધુની આચાર્યે તેમ સાધુઓએ ભલી રીતે પરીક્ષા કરવી, તેમજ આવનારે પણ તેમની પરીક્ષા કરવી અનશન ગ્રહણ કરનાર સાધુને દીક્ષા દિવસથી માડી આલોચના આપવી ઉપદ્રવ રહિત પ્રશસ્ત સ્થાનમા અનશન અગીકાર કરવુ, પ્રશસ્ત વસતીમા સાધુઓએ અન્યત્ર અને અનશન કરનારે અન્યત્ર રહેવુ (મતલબ બીજા સાધુઓ આ-

હારાદિ અન્યત્ર કરે) એક અનશનકાર આશ્રી પણ અનેક કાર્ય નિમિત્તે અનેક નિર્યાપક કરવા. અંતસમયે અનશન કરનારની ઈચ્છાને અનુસરી તેને સમાધિ ઉપજાવવા ઇચ્છિત દ્રવ્ય બતાવવાં, ખેદ રહિત કેવળ નિર્જરા માટેજ બધી સાધુઓએ તેનું વૈયાવચ્ચ કરવું. અનશન કરનાર સમીપે ગુરૂ મહારાજે તેનો વૈરાગ્ય-ઉપયોગ સતેજ રહે તેવી કર્મ નિર્જરા આશ્રી પ્રરૂપણા કરવી, અનશન કરનારને શરીર ફેરવવાની જરૂર પડે તેમજ તેવુંજ બીજું કામ પડે તો તે સમર્થ, સ્થિર, ગંભીર, અને સુકોમળ હાથવાળા પાસે કરાવવુ, કદાચ અનશનકાર અનશન લીધા છતાં આહાર માગે તો તેની ભલી રીતે પરીક્ષા કરી પછી તેને સમાધિ ઉપજે તેમ ઉચિત આહાર આપવો, આવી રીતે નિર્વિઘ્ને અનશન પામી કાળગત થયેલા સાધુને ચિન્હ કરવું. (પ્રથમ કેશલોચ કરેલો હોય તોપણ ઘણા દિવસ થઇ ગયા હોય તો છેવટ પણ ફરી લોચ કરવો તેમજ રજોહરણાદિક ઉપગરણ તેની સમીપે મૂકી રાખવાં) જો તે અનશન આરાધના નિષ્ફળ થઇ હોય એટલે જો તેની વિરાધના થઇ હોય તો અન્ય અનશન કરવા ઇચ્છનાર તે સ્થાને પ્રવેશ કરી શકે. (એટલે જે સંલેખના કરવામાં પ્રવૃત્ત થયેલા હોય તે અનશન અંગીકાર કરે.) એવી રીતે બન્ને પ્રકારે સપરાક્રમ અનશન સ્વરૂપ સમજાવી હવે અપરાક્રમ અનશન સ્વરૂપ શાસ્ત્રકાર જણાવે છે. ૪૮૪-૪૮૫-૪૮૬.

अपरक्कमो बलहीणो । निव्वाघाएण कुणइ गच्छंमि ॥
वाघाओ रोग-विसाइएहिं । तह विज्जुमाईहिं ॥८७॥

જે પરગચ્છમા જઇ અનશન અ ગીકાર કરી શકે એવો સમર્થ ન હોય તો તે રોગાદિક ઉપદ્રવ રહિતપણે સમાધિથી સ્વગચ્છમા પણ અનશન આદરી કાળધર્મ કરે તો નિર્વ્યાઘાત અનશન સમજવુ અને રોગ, વિષ તેમજ વિજળી પ્રમુખ વ્યાઘાત પ્રાપ્ત થયે તત્કાળ અનશન આદરી કાળ કરે તે સવ્યાઘાત અનશન સમજવુ ૪૮૭

इक्क पंडियमरण । छिंदइ जाईं सयाइ बहुआइ ॥
इक्कंपि बालमरण । कुणइ अणताइ दुक्खाइ ॥ ८८ ॥

એક જે પ ડિત મરણ (સર્વ વિરતીવ ત સમાધિ પૂર્વક અનશન આરાધી કાળ કરે) તે અનેક સેકડો ગમે ભવનો અ ત કરે છે અને બીજુ જે બાલ મરણ (અવિરતિપણે આરાધના રહિત કાળ કરે) તે અન ત જન્મ મરણના દુ ખો આપે છે ૪૮૮

धीरेणवि मरियव्व । काउरिसेण वि अवस्स मरियव्व ॥
ता निच्छियमि मरणे । वर खु धीरत्तणे मरिउ ॥ ८९॥

વીર, મહાસત્ત્વને પણ મરવુ છે, અને કાયરને પણ અવશ્ય મરવાનુ છે, જ્યારે મરણ નિશ્ચિતજ થવાનુ છે ત્યારે ધીરપણેજ મરવુ સારૂ છે ૪૮૯

पाउवगमण-इगिणि । भत्तपरिन्नाइ विबुहमरणेण ॥
जति महाकप्पेसु । अहवा पावति सिद्धिसुह ॥९०॥

પાદપોપગમન, ઇ ગીણી અને ભક્તપરિજ્ઞાદિક પ ડિત મરણથી મુનિઓ મહાકલ્પ (અનુત્તર વિમાન) મા ઉત્પન્ન થાય છે અથવા તો મોક્ષ સુખ પામે છે ૪૯

सुरगण सुहं समग्गं । सव्वद्धा पिंडियं जइ हविज्जा ॥
न वि पावइ मुत्ति-सुहं । णंताहिं वि वग्गवग्गूहिं ९१

સર્વે કાળના સુરગણના સમગ્ર સુખ જો એકઠા કરી તેમને અનંતીવાર વર્ગે વર્ગીત કર્યા હોય તોપણ તે મોક્ષના સુખની હોડે આવી ન શકે. ૪૯૧.

दुक्खं जरा विओगो । दारिद्दं रोय-सोय-रागाई ॥
तं च न सिद्धाण तओ । ते च्चिय सुहिणो न रागंधा ९२

દુ:ખ, જરા, વિયોગ, દારિદ્ર, રોગ, શોક અને રાગાદિક વિકારો સિદ્ધ ભગવાનને નથી તેથી તેઓજ સુખી છે પણ રાગથી અંધ બનેલા દેવાદિક સુખી નથી. ૪૯૨.

निच्छिन्न-सव्व-दुक्खा । जाइ-जरा-मरण-बंधण-विमुक्का ॥
अव्वाबाहं सुक्खं । अणुहंती सासयं सिद्धा ॥ ९३ ॥

સર્વ દુ:ખથી સર્વથા મુક્ત થયેલા, તેમજ જન્મ, જરા અને મરણના બંધનથી સર્વથા મૂકાએલા સિદ્ધ ભગવાન શાશ્વત અવ્યાબાધ સુખને અનુભવે છે. ૪૯૩.

संते वि सिद्धिसुक्खे । पुव्वुत्ते दंसिअंमि वि उवाए ॥
लद्धेवि माणुसत्ते । पत्तेवि जिणिंद-वर-धम्मे ॥ ९४ ॥
जं अज्जवि जीवाणं । विसएसु दुहासवेसु पडिबंधो ॥
तं नज्जइ गरुयाणावि । अलंघणिज्जो महामोहो ॥९५॥

એવા પ્રકારનુ મોક્ષ સુખ વિદ્યમાન છતાં તેમજ તેનુ સુખ પ્રાપ્ત કરવા પૂર્વોક્ત અભયદાનાદિક ઉપાય બતાવ્યા છતા અને મનુષ્યપણુ તથા જિનેશ્વર પ્રણીત ધર્મ પ્રાપ્ત થયે છતે અદ્યાપિ પર્યંત જીવો ને દુ ખદાયી વિષયોમા જે પ્રતિબધ આસક્તિ દેખાય છે તેથી એમ સમજાય છે કે મ્હોટા પુરૂષોને પણ પ્રાયઃ મહા મોહ દુર્લંઘ્ય છે ૪૯૪-૯૫

नाऊण सुअवलेण । करयलमुत्ताहल व भुवणयल ॥
केवि निवडति तह विहु । पिच्छसु कम्माण वलिअत्त९६

શ્રુત જ્ઞાનના બળથી હસ્તગત મુક્તાફળની પેરે જગતને જાણીને પણ ચારિત્રાદિક ગુણથી કેટલાક ભ્રષ્ટ થાય છે તેથી જુઓ કે કર્મનુ કેટલુ પ્રબળપણુ છે ૪૯૬

इक्कपि पय सोउ । अन्ने सिज्झति ममर निवइ व्व ॥
सजाय-कम-विवरा । जीवाण गई अहो विममा ॥९७॥

અન્ય કઇક હળુકર્મી જીવો મમરનૃપતિની પેરે કર્મ વિવર પામીને એક પણ (પવિત્ર) પદ સાભળી મોક્ષ સુખ પામે છે, અહો જીવોની ગતિ વિચિત્ર છે ૪૯૭

"મમરનૃપતિનુ દૃષ્ટાંત."

મમરનૃપતિ એકદા પ્રબળ દાહ પીડા ગ્રસ્ત થયા જ્યારે પુણ્યના પ્રભાવથી ધર્મ રૂચીવત બની દીક્ષા લેવા ઉજમાળ થયા તેવામાં મોહની પુન પુત્રાદિકની ચિતાદિક કાર્યો વિનય કરવા

વિચાર થયો, પરંતુ પુનઃ ભાગ્યોદયે જ્ઞાની ગુરૂ સમીપે 'શ્રેયઃકામમાં બહુ વિઘ્નો આવી પડે છે. ઇત્યાદિક સંક્ષિપ્ત સદ્‌બોધ સાંભળી વૈરાગ્યથી તરત દીક્ષા લઇ તેને યથાર્થ આરાધી કેવળજ્ઞાન પામી સમરરાજર્ષિ મોક્ષ સુખના ભાગી થયા! એમ વિચારી આત્માર્થી જનોએ ધર્મ આરાધન કરવા ઉજમાળ થવું. તેમાં કદાપિ પ્રમાદ નહિ કરવો!

तम्हा सकम्म-विवरे । कज्जं साहंति पाणिणो सव्वे ॥
तो तह जइज्ज संमं । जह कम्मं खिज्जइ असेसं ॥९८॥

ઉપરલી હકીકતથી એમ સિદ્ધ થાય છે કે પોતાના સમસ્ત કર્મનો ક્ષય થયે છતેજ સર્વે ભવ્ય જીવો મોક્ષ સુખ પામી શકે છે. તેથી સુજ્ઞ જનોએ બરાબર કાળજીથી એવો પુરૂષાર્થ કરવો જોઇએ કે જેથી સમસ્ત કર્મનો ક્ષય થઇ જાય. ૪૯૮.

कम्मक्खए उवाओ । सुआणुसारेण पगरणे इत्थ ॥
लेसेण मए भणिओ । अणुट्ठिअव्वो सुबुद्धीहिं ॥९९॥

કર્મ ક્ષયાર્થે જે ઉપાય યોજવા ઘટે છે તે અત્ર પ્રકરણમાં શાસ્ત્ર અનુસારે લેશ માત્ર સંક્ષેપથી અમે દર્શાવ્યાં છે સુબુદ્ધિવંતે તે પ્રમાણે વર્તવું! ૪૯૯.

पायं धम्मत्थीणं । मज्झत्थाणं सुनिउण-दिट्ठीणं ॥
परिणमइ पगरणमिणं । न संकिलिट्ठाण जंतूणं ॥५००॥

પ્રાય ધર્માર્થી (ધર્મની રૂચીવાળા) મધ્યસ્થ, (પક્ષપાત વર્જી કેવળ સત્યગ્રાહી) અને સુનિપુણ બુદ્ધિવાળા ભવ્યજનોને આ પ્રકરણ ઉપકારક થશે, પરંતુ રાગદ્વેષ કદાગ્રહાદિકથી સંક્લિષ્ટ ચિત્તવાળાને ઉપકારક થશે નહી ૫૦૦

हेम-मणि-चंद-दप्पण—सूर-रिसि-पढमवन्न-नामेहि ॥
सिरि अभयसूरिसीसेहि । विरईयं पगरण इणमो ॥१॥

હેમ, મણિ, ચંદ્ર, દર્પણ, સૂર, રિષિ, એટલા શબ્દોના પ્રથમવર્ણથી નિષ્પન્ન થતા નામવાળા શ્રીઅભયસૂરિના શિષ્ય શ્રી હેમચંદ્રસૂરિએ આ પ્રકરણની વિવેકથી રચના કીધી છે ૫૦૧

उवएसमाल-नाम । पूरिअ-काम सया पढंताण ॥
कल्लाण-रिद्धि-संसिद्धि-कारण सुद्ध-हिययाण ॥ २ ॥

આ ઉપદેશમાળા (અપરનામ પુષ્પમાળા) પ્રકરણ સદાકાળ પઠન પાઠન કરનારના મનોરથ પૂર્ણ કરનાર તથા શુદ્ધ હૃદય વાળા ભવ્યજનોને કલ્યાણ સંપદા સંપૂર્ણ પ્રાપ્ત કરાવનાર છે ૫૦૨

इथ्थ वीसहिगारा । जीवदयाईहि विविह-अथ्थेहि ॥
गाहाण पंचसया । पणुत्तरा हुंति सव्वाए ॥ ३ ॥

આ પ્રકરણમા વિવિધ અર્થવાળા જીવદયાદિક વીશ અધિકાર કહ્યા છે, અને ગાથાઓ સર્વે મળીને પાચસોને પાચ (૫૦૫) છે ૫૦૩

उवएसमाल-करणे । जं पुन्नं अज्जियं मए तेण ॥
जीवाणं हुज्ज सया । जिणोवएसंमि पडिवत्ती ॥ ४ ॥

આ ઉપદેશમાળા પ્રકરણ નિર્માણ કરતાં મેં જે સુકૃત (પુણ્ય) ઉપાર્જ્યું છે તે વડે ભવ્ય જીવોનો જિનોપદેશમાં સદા આદર થાઓ! મતલબ કે એકાંત હિતકારી શ્રી જિનવચનામૃતનું પાન કરવાને ભવ્યજનો સદાય આદરવંત થાઓ! ૫૦૪.

जाव जिणसासण–मिणं । जावइ धम्मो जयंमि विप्फुरइ
ताव पढिज्जउ एसा । भव्वेहिं सया सुहत्थीहिं ॥ ५ ॥

જ્યાં સુધી આ જિનશાસન જગતમાં (જયવંતુ વર્તે છે અને જ્યાં સુધી જગતમાં ધર્મનો મહિમા જાગતો રહે ત્યાં સુધી આ ઉપદેશમાળા (પુષ્પમાળા) સુખના અર્થી સજ્જનો સદા પઢો ! તથાસ્તુ. ૫૦૫.

ઉપસંહાર.

એવી રીતે શ્રીમાન્ અભયસૂરિના શિષ્ય રત્ન શ્રી હેમચંદ્ર સૂરિએ રચેલી ઉપદેશમાળા (અપરનામ પુષ્પમાળા) ઉપર યથામતિ શ્રી જિનભદ્રસૂરિ શિષ્ય શ્રી સિદ્ધાન્તરૂચિ મહોપાધ્યાય શ્રીમાન્ સોમગણિ વિરચિત વૃત્તિ અનુસારે સ્વપર ઉપકારાર્થે સરળ વ્યાખ્યા લખી છે. તેમાં મતિમંદતાદિ દોષથી કે અનાભોગથી જે કંઇ મૂળ ગ્રંથકાર કે વૃત્તિકારના પવિત્ર આ-

શયથી વિપરીત વ્યાખ્યા થઇ હોય તે સબંધી દુષ્કૃત મિથ્યા થાઓ, અને હું સવત વિવેકી—ગુણગ્રાહી સજ્જને તેને પરમાર્થ ગ્રહી મને ઉપકૃત કરો ! તથાસ્તુ

॥ इति पुष्पमालाप्रकरण समाप्तम् ॥

अथ श्री चतुर्गति-जीव-क्षपणकानि

धम्मोह जेण मए, अणोरपारमि भवसमुदमि,
पत्तो जिणद–धम्मो, अचित–चितामणी–कप्पो ॥ १ ॥
जो कोवि मए जीओ, चउगई–भव–चक्कमज्झयारमि,
दूहविओ मोहेण, तमह खामेमि तिविहेण ॥ २ ॥
नरएसु अ उवन्नो, सत्तसु पुढवीसु नारगो होउ,
जो कोवि तथ्थ जीवो, दूहविओ तपि खामेमि ॥ ३ ॥
घोलण–चुन्नणमाइ, परप्पर ज कयाइ दुरकाइ,
कम्मवसेण च मए, तपि अ तिविहेण खामेमि ॥ ४ ॥
निद्दय–परमाहम्मिय–रूवेण ज कयाइ दुरकाइ,
जीवेण जणियाइ, मूढेण त पि खामेमि ॥ ५ ॥
हा हा तइआ मूढो, न याणिमो ज परस्स दुरकाइ,
करवत्त छेअणभे–अणाहिं केलीए जणिआइ ॥ ६ ॥
ज किंपि मए तइआ, कल्कलीभाव–मुवगएण कय,
दुरक नेरइआण, तपि अ तिविहेण खामेमि ॥ ७ ॥

तिरिआणं चिअ मज्झे, पुढवीमाईसु खारभेएसु;
अवरपरुप्परसथ्थेणं, विणासिआ तेवि खामेमि ॥ ८ ॥

बेइंदिअ–तेइंदिय–चउरिंदिय–माइ णेगभेएसु;
जं भरिकअ दुरकविआ, तेविअ तिविहेण खामेमि ॥ ९ ॥

जलयर–मज्झगएणं, अणेगमच्छाइरूवधारेणं;
आहारट्टाजीवा, विणासिआ तेवि खामेमि ॥ १० ॥

च्छिन्नाभिन्ना य मए, वहुसो दट्टूण वहुविहा जीवा;
जलयरमज्झगएणं, तेवि य तिविहेण खामेमि ॥ ११ ॥

सप्पसरीसवमज्झे, वन्नर–मंजार–सुणहभेएणं;
जे जीवा वेलविआ, दुरकत्ता तेवि खामेमि ॥ १२ ॥

सद्दूल–सीह–संडय–जाइ संजीव–घाय–जणिएसु;
जे उववत्तिण मए, विणासिआ तेवि खामेमि ॥ १३ ॥

होलाह–गिद्ध–कुक्कड, हंस–वगाइ–ससवण–जाईसु;
जं खुहवसेण खद्धा, किमिमाई तेवि खामेमि ॥ १४ ॥

मणुएसुवि जे जीवा, जिब्भिंदिअमोहिएण मूढेणं;
पारद्धिरमंतेणं, विणासिआ तेवि खामेमि ॥ १५ ॥

जे मज्झ–मंसमज्झे, मधुमख्खणमाईएसु जे जीवा;
खद्धा रसलोभेणं, विणासिआ तेवि खामेमि ॥ १६ ॥

फासगिद्धेण जं चिअ, परदाराईसु गच्छमाणेणं;
जे दुमिअ दूहविआ, तिविहेण तेवि खामेमि ॥ १७ ॥

चरकुदिअ-घाणदिअ-सोइदिअ-वसगएण जे जीवा,
दुक्कमि मए ठविआ, ते विहु तिविहेण खामेमि ॥ १८॥
अक्कमिऊण आणा, कराविआ जे उ माणभगेण,
तामसभावगएण, तेवि अ तिविहेण खामेमि ॥ १९ ॥
सामित्त लहीऊण, जे बद्धा घाइआ य मे जीवा,
सवराह-निरवराहा, तेवि अ तिविहेण खामेमि ॥ २० ॥
अब्भरकाण दिन्न, दुट्ठेण मएण कस्स व नरस्स,
कोहेण व लोहेण व, तपि य तिविहेण खामेमि ॥ २१ ॥
परयावयाइ हरिसो, पेसुन्न ज कय मए इण्हि,
मच्छर-भावगएण, तपि अ तिविहेण खामेमि ॥ २२ ॥
रुद्दो खद्दसहावो, जाओ णेगाइ मिच्छजाईसु,
धम्मुत्ति इमो सद्दो, कन्नेहि वि जथ्थ मे न सुओ ॥ २३ ॥
परलोगमि पिवासो, जीव सया णेगजायण सपत्तो,
ज जाओ दुहहेऊ, जीवाण तपि खामेमि ॥ २४ ॥
आरिअखित्तेवि मए, खट्टिअवागुरिय-डुब-जाईसु,
जे वहिआ मे जीवा, तेवि अ तिविहेण खामेमि ॥ २५ ॥
मिच्छत्त-मोहएण, जे वहिआ केपि धम्मबुद्धीए,
अहिगरण-कारणेण, वहाविआ तेवि खामेमि ॥ २६ ॥
दवदाण-बोल्लिवणय, काउण जे जीवा मए दड्ढा,
सरदहतलाइसोस, जे वहिआ तेवि खामेमि ॥ २७ ॥
सुहदुहलिएण जे, जीवा केवि कम्मभूमीसु,
अतरदीवाइसु वा, विणासिआ तेवि खामेमि ॥ २८ ॥

देवत्ते विहु पत्ते, केलिपओगेण लोहबुद्धीए;
जे दूहविआ सत्ता, ते विय तिविहेण खामेमि ॥ २९ ॥
भवणवईणं मज्झं, आसुरभावंमि वट्टमाणेणं;
निद्दय–हणमाणेणं, जे दुमिआ तेवि खामेमि ॥ ३० ॥
वंतरभावंमि मए, केलीकालभावओ अ जं दुःखं;
जीवाणं संजणिअं, तंपि य तिविहेण खामेमि ॥ ३१ ॥
जोइसिएसु गएणं, विसयाविसमोहिएण मूढेणं;
जो कोवि कओ दुहिओ, पाणी मे तंपि खामेमि ॥ ३२ ॥
पररिद्धि मच्छरेणं, लोभनिवुड्डेण मोहवसगेणं;
आभियोगेण व दुखं, जाणकयं तं पि खामेमि ॥ ३३ ॥
इय चउगइमावन्ना, जे केवि अ पाणिणो मए वहिया;
दुखे वा संठविआ, ते खामेमि अहं सव्वे ॥ ३४ ॥
सव्वं खमंतु मज्झ, अहंपि तेसिं खमामि सव्वेसिं;
जं जं कयमवराहं, वेरं चइऊण मज्झथ्थो ॥ ३५ ॥
न य मज्झ कोइ दोसो, सयले वा इथ्थ जीवलोगंमि;
दंसणनाणसहावो, इक्कोहं निम्ममो निच्चं ॥ ३६ ॥
जिणसिद्धा सरणं मे, साहूधम्मो अ मंगलं परमं;
जिणनवकारो सरणं, कम्मखयकारणं होइ ॥ ३७ ॥
इअ खामणा य एसा, चउगइ–मावन्नयाण जीवाणं;
भाव–विसुद्धीइ महा–कम्मखय–कारणं होइ ॥ ३८ ॥